

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 7. 1876.

310—49. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Ex omnibus aliquid,

Büdkös, november 1.

Lelkem elmereng a múlt idők eseményein, év ezredek sötét burkán áttörni kíván, keresve a lét titkait, fürkészve a fejlődés törvényeit. Elszárguld azon időpontig, mikor földünk a tudósok feltevése szerint gőz, vagy folyó állapotban nyargalt a megmérhetetlen ürben, önmagával tusakodik, vajjon egy „legyen szóra“ népesült-e be; méhében rejtette-e az ősnemzés csiráit: vagy a megmérhetetlen ürből földünkre hullott lebkövek termékenyítették-e meg; (lásd Williám Thomson elméletét. Term. t. k. 34 füz.), vajjon rendkívüli katasztrófák forradalmának színtere-e; vagy a folytonos fejlődés törvénye működik-e mindenütt? Felkeresi az ősembert szőrös testével, hosszú, hegyes füleivel, fákön mászkálva s önmagától kérdi; vajjon a kő-, réz és bronz-korszakon át ez kvalifikálódott-e a 19-ik század társadalmi emberévé, vagy ennek egyedüli alapja az Ádám teremtése? A lélek még itt sem talál nyugpontot, tovább megyen, vizsgálja a társadalmi fejlődés mozzanatait, jelenségekből, életnyilatkozatokból olvassa ki egyik vagy másik korszak vezéreszméit s ezek alapján határozottan kimondja, hogy „az emberiség történetében a 19-ik századot a keresztyén mivelttség dominálja.“

Ez a ker. mivelttség, — mint a meleg és világosság a fizikai természetre, — a nélkül hogy ki tudnók mutatni miként, jótékonyan, fejlesztőleg, nemesítőleg hat a kedély és szellemi világ gyarapodására. Mi a ker. mivelttség befolyása alatt állunk, ez szabályozza, vezeti társadalmi és egyéni, állam és egyház-politikai törekvéseinket; míg másfelől a ker. miveltségnek mi — emberek — egyenkint és összesen vagyunk kifejezői, fejlesztői, irányadói. Kedély és szellemi tápot, valami eszményi világnézetet veszünk abból, de adunk is neki; adjuk kedély és szellemi világunk legnemesebb produktumait, melyek organice csoportosulva, folytonos fejlődésben, — hogy

úgy szóljak — evidenciában tartják a ker. miveltséget.

A folytonos fejlődés törvénye ez. A legtermékenyebb talaj kimerül, ha csak veszünk, de a veszteséget nem kárpotoljuk; a legegészségesebb vér tápképtelen lesz, ha nem élenyül; a legéletképesebb ker. mivelttség eltörpül, befolyását elvesziti, ha tápot nem veszen. Az élőfa lombjával árnyékolja be gyökerét, hogy a nap égető melege a talajt ki ne szárazsza; korunk intézményeiben védi a kívülről és belülről jövő megtámadások ellen a ker. mivelttség gyökerét — az evangyéliumot — és mint annak gyökere a törzsszel, koronával, lombbal, gyümölcsessel: úgy van ez szervi összefüggésben a társadalmi életnyilatkozatokkal. E szervi összeköttetés a nélkül, hogy helyesen ki tudnók magyarázni, megvolt és meglesz, míg keresztyének lesznek; csak hogy a folytonos fejlődés különböző korszakaiban más meg más alakbau jelenik meg, más meg más életnyilatkozatokban tűnik fel.

Tagadhatatlan, hogy a Luther „servum arbitrium“, a Kálvin „decretum absolutum“, a Zwingli „providentia actuosa-ja“ a 16-ik század ker. miveltségének volt tudományos kinyomata, megért gyümölcse, bizonyosságául annak, hogy az evangyélium gyökerén sarjadzott ker. mivelttség fejlődésére a biblián kívül több tényező gyakorol befolyást. Így volt ez az egyházi atyák életében; felismerhető ennek nyoma a Péter, Pál és János által képviselt különböző irányu keresztyénségben; ennek bizonyossága a ma is létező különböző ker. felekezetek specifikus irányzata.

Dacára a különböző iránynak, megvan az általános ker. mivelttség, mit „egy“-nek ép oly jogosan vehetünk, mint a világosságot, mely a szívárvány főbb színein kívül számtalan színre bontható fel. Hogy ezen általános ker. miveltségnek — bár benne élünk — mi a tulajdonképeni lényege, hol van, honnan veszi kizárólagos táplálékát: ezt meg nem mondhatjuk, csak annyit tudunk, hogy annak egyetlen köz-

pontja Jézus Krisztus. Táplálja azt a theologia, filozofia, historia, stb. sőt maguk a természettudományok is. A theologus, filosofus, historikus, stb. a maga methodusa szerint, akarva nem akarva épít, terjeszkedik e központ körül, sőt maga a természet-buvár is, bár úgy találja, hogy a különböző népek műveltségével szoros kapcsolatban van az agy tömege, sőt ugyan azon fajnak agy-fejlődésében is az idő és kultura előhaladtával tekintélyes változás jelenik meg, nem izolálhatja magát a keresztyénségtől, — feltéve, hogy a keresztyén műveltség befolyása alatt nevedett, — bár ha azt oly kevés méltányolja, mint a levegőt, a szerves élet e nélkülözhetetlen feltételét.

Nem tehetem, hogy e meggyőződés támogatására halhatatlan emlékü báró Eötvös Józsefnek következő gyönyörű szavait ne idézzem: „tagadhatatlan, hogy korunk rendkívül gyors haladását, melyet csak azért nem veszünk észre, mert az oly szakadatlan, főképp a természet-tudományok haladásának köszönhetjük s én meg vagyok győződve, hogy e haladás végeredményeiben nagy és üdvös következtetéseket fog előidézni erkölcsi kifejlődésünkre is; nem csak azért, mert minden, mi az emberek jólétét növeli s mi által az eszközöltetik, hogy a durva munkától, mely csak testi erőt kíván, felmentetünk, szellemi fejlődésünket eszközli; hanem azért is, mert azon erkölcsi elveket s vallási meggyőződéseket, melyeknek gyengülése felett most oly méltán aggodunk, semmi nem szilárdítja meg újra, mint éppen a tudomány s ha a részben tapasztalataink ellenkezőt látszanak mutatni, ez csak onnan van, mert bármi nagyszerű haladásunk, főképp a természettudományok mezején még most is a tudomány küszöbén állunk. Én legalább teljesen meg vagyok győződve, hogy minden, mi az ember természeti hajlamát bizonyítja, mi őt saját méltóságára emlékeztetni: az szükségkép emelni fogja erkölcsi érzetét is s hogy miután azon okok között, melyek egy felsőbb lény létezése mellett felhozhatnak, a természet csodálatos rendjénél meggyőzőbb nem található, minden, mi által e csodálatos rend tisztább ismeretéhez jutunk, a vallási érzetet erősíteni fogja. Terjedjen bármennyire kilátásunk, e nagy, de határos föld körén túl eget találunk s minél tágabb látkörünk, annál többet látunk, annál nagyszerűbben tűnik fel a véghetelenség, mely azt környezi.“ Ez a gyönyörű protestáns álláspont, ide emelkedve, látjuk át világosan, hogy a haladás s — mondjuk ki habozás nélkül, — a mai kort domináló ker. műveltség

mily sok tényezőtől van függővé téve, mily sok oldalról veszi táplálékát, abban mily lényeges helyet foglal el a vallásos érzés, mely körül a kívülről jövő benyomások, tapasztalatok, ismeretek valami magasztos eszményi világnézletté konglomerálódnak, valami finom, humanus tendenciájú társadalmi létté alakulnak.

Melyik tudomány vindikálhatja magának, hogy a társadalom jelen fejlettségi fokát csak egyedül neki köszönheti? Melyik mondhatja magáról jogosan, hogy az emberiség szellemi és erkölcsi reputációja kiválólág az ő munkásságának eredménye? Melyik követelheti, hogy csupán ő a ker. műveltség képviselője? Azt gondolom, egyik sem, sőt meg vagyok győződve, hogy a míg egyenkint és összesen az emberi nem több ezer éves fejlődésének fokonkint megért gyümölcsei: úgy másfelől éppen azok táplálják és képesítik az emberiséget magasabb fejlettségre s bár az egyes tudomány-ágak — főként az exakt és spekulatív tudományok közt — magas válaszfal emelkedik, de a társadalmi élet finom gyökszála azokból csak azon elemeket veszik fel, melyek az egészséges fejlődésre mulhatatlanul szükségesek és hogy a tudományt, vagy tudományok összeségét soha sem azonosíthatja a korunkat domináló ker. műveltséggel, az emberiségnek a jelenben nyilatkozó fejlettségi fokával. Már az egészen más kérdés, hogy azok mily viszonyban vannak ezekkel, mily befolyást gyakorolnak egymásra, hogy a Jézus Krisztus és az ő vallásának földi megjelenése az emberi nem fokozatos fejlődésébe illeszthető-e be természetesebben, vagy az Ádám esetével van-e szoros kapcsolatban?

(Vége következik.)

Az áll. igazgató-tanács nagy üléséből.

Kolozsvártt, december 3-án, 1876.

Elnök főt. Nagy Péter püspök. Jelen voltak: Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal.

1. Felolvastatott a br. Baldácsy Antal ömlga által a magyarországi összes protestáns egyházkerületek javára tett örök alapítványról kiállított szerződvény közjegyzői kiadványa. Az alapítványok könyvébe bevezetve, az alapítványi okmány az okmány-ladába helyeztetik és a jövő évi egyházkerületi közgyűlésnek bejelentetik.

2. Főt. püspök aa. beadja a tordosi e.-községnek e.-megyei ajánlattal felküldött azon kérését, melyben romladozó temploma kijavítási költségei fedezhetése végett a papválasztásnak jövő évi június végéig leendő elhalasztá-

sáért folyamodik. Főt. püspök aa. felfejtve, hogy a tor-dosi e.-község nem csak a papi állomás javadalmazására, de a szükséges egyházi építkezések költségei fedezésére sem hoz semmi áldozatot, kérdést teszen az iránt, hogy nem tartaná-e ig. tanácsunk szükségesnek a jövő évi e.-ker. közgyűléshez a papválasztási szabályzathoz egy ilyszellemű novellát ajánlani:

oly e.-községek melyeknek hivei azon felül, hogy egyházuk fentartására évenként rendes fizetéssel nem járulnak, még templomuk, e.-községi épületeik mullhatlan szükséges kijavíttatása költségeit sem maguk hordozzák, hanem e végre kényszerülnek az üresedésben lévő papi állomásnak jövedelmeit fordítani: ez esetre el vesztk papválasztási jogukat.

Ily esetben, a folyamodók közül az illető e.-megye tanácsa, püspöki vizsgálat alatti e.-községekben az illető e.-község keblti tanácsától e célra választott és az egyház főgondnoka elnökle alatt összehívó 4 tagu bizottság kijelöl hármat, és ezek közül a püspök nevezi ki az illető e.-község papját. — A papválasztás elhíasztása a felfejtett indokok alapján megengedtetik, a tervrajz és költségvetés utasítások mellett esp. aa-nak leküldetik. A tett indítványra vonatkozolag az e.-megyék és püspöki vizsgálat alatt álló e.-községek az új papválasztási szabály XVI. fejezetére figyelmeztetve, felhivatnak, hogy ott hol, a hivek az e.-községi szükségletek fedezéséhez rendszeresen mivel sem járulnak, azon e.-község papválasztási jogosultságát elveszitheti, nyilatkozzanak, hogy az e.-község közszükségletei fedezéséhez rendszeresen mivel kívánnak járulni.

Az e.-megyék és püspöki e.-községek vélemény adásra hivatnak fel az iránt, hogy azon e.-községekben, hól a hivek a közszükségletekhez rendszeresen mivel sem járulnak a papválasztás megejtésére vonatkozolag. A vélemények beküldésére jövő évi ápril 1-ső napja tűzetett ki határidőül.

3. Titkár bejelenti, hogy b. e. gr. Mikó Imre e.-kerületi főgondnok végrendelete a kolozsvári kir. törvényszéknél kihirdetett s a kihirdetési záradék a végrendeletre reá vezetett. Az alapítványi hagyomány mielőbbi átruházása kieszközlése végett kéri, hogy ezen alapítványi hagyománynak az egész hagyatéktól külön való átruházása végett nevezett kir. törvényszék találtassék meg. Titkár eljárása tudomásul vétetett és a kolozsvári kir. törvényszék az ajánlat értelmében megtaláltatik.

4. Főt. püspök aa. tudatja, hogy a nml. cultus minister ur a képviselőház pénzügyi bizottságnak ajánlotta, hogy az e.-kerületek részére megállapított államsegélyi összegek a jövő évre 5% levonással vétessenek előirányzatba. A nml. cultus minister urhoz felterjesztés intézetik, melyben felfejtve, hogy e.-kerületünk részére megállapított államsegélyi összeg arányitva a más hitfelekezetek részére megállapított összegekhez különben is csekély összegben vétetett fel, addig is, mig ez a sérelem orvosoltnak, a megállapított államsegély teljes összegében folyósíttassék.

5. Deak József e.-kerületi pénztárnok beadja a pénztárnoki biztosítékra vonatkozó okmányokat. A zálogjogi biztosítékul felajánlott fekvők előzetes bekebelezésekkel lévén terhelve, szabályszerű biztosíték nyújtás végett vissza adatnak.

B. A.

A Mikó-émlékünnepély

Sepsi-Szent-Györgyön.

Sepsi-Szent-György, nov. 28.

Múltán elsiratott nagy halottunk gyászünnepélyét az egész egyházkerülettel, sőt nemzettel kiváló sorban tanodánk kelle megülnie. Ha siratta őt a család, az egyház, a haza: sirathatta a sepsi-szentgyörgyi tanoda is, és így természetes, hogy ez egyik legfőbb keserves megkülönböztetett módon kívánt gyászának kifejezést adni.

Ezért folyamodott az ig. tanácshoz, hogy az általános megállapított napról ünnepélyét későbbre halaszthassa; ezért bocsátott szét a hazarészben meghívókat az egyházi, tanodai és közmiveltégi testületekhez, különböző hatóságokhoz; ezért kérte föl az egyházi szónoklat terén oly kitűnő s állásánál fogva is tekintélyes főtiszt. püspök urat az ünnepély szónokául; szóval, igyekezett mindent megtenni, hogy az ünnepély a nagy halotthoz lehetőleg méltóvá tétessék.

A meghívások következtében a lazarész távol vidékeiről is érkeztek az ünnepély napjára küldöttek: Szilágyból, Kolozs-Kalotából, a kolozsvári, nagyenyedi, udvarhelyi, zilahi tanodától, a kolozsvári, udvarhelyi, sebhényi, enyedi egyházmegyéből, Vizaknáról, stb. az áll. ig. tanácsot az ünnepély szónoka, főt. Nagy Péter püspök ur képviselvén.

A püspök ur nov. 24-dikén érkezett városunkba, a földvári állomáson a tanoda és város egy-egy küldöttje fogadván a zimankos idő kellemetlenségei közepett, mi valószínűleg gátja volt annak is, hogy a Rikán mind innetről, mind tulról nem több résztvevő érkezett körünkbe e szép és nagy napra.

Az ünnepélyt megelőző napon több egyházi és világi testület tisztelgett a főt. püspök urnál, az ünnepély napján pedig először is tanodánk előjárósága tartott nyilvános disz-ülést, melyre minden küldött hivatalos volt s melyre a főt. püspök ur küldöttségileg hivatott meg.

A gyűlésen Székely Gergely főgondnok elnökölt, hosszabb megnyitó beszédben akarván érzelmeinek s az ünnepély jelentőségének kifejezést adni, végül indítványozván, hogy a nagy halott halhatatlan neve jegyzőkönyvileg örökíttassék meg. A gyűlés, ezen kívül, a következő határozatokat hozta:

Tanodai előjáróságunk, tekintve, hogy tanodánk feledhetetlen emlékü főgondnoka hidvégi gróf Mikó Imre hazánk és nemzetünk közművelődésének, anyagi és szellemi jóllétének előmozdítására rendkívüli érdemeket szerzett s ez által minden igaz honfit örök hálára kötelezett;

tekintve, hogy hidvégi gróf Mikó Imre négy évtize-

den át, mint az erdélyi ev. ref. egyházkerület állam-főgondnoka, egyházkerületünk támasza, bölcs vezére volt;

tekintve, hogy hidvégi gróf Mikó Imre az összes székely nemzetnek — kiváltkép Háromszéknek, mint szülőföldének anyagi és szellemi felvirágoztatásáról kiváló előszeretettel gondoskodott — nemes szíve szeretetének vezérfényét és éltető melegét árasztván vidékünkre és tanodánkra;

tekintve, hogy hidvégi gróf Mikó Imre, mint a sepsisztgyörgyi ev. ref. középtanoda főgondnoka nem csak az alapítók között tüntette ki magát elsőnek, de tanodánknak a Rikán-belői székely nép örök emlékezetre méltó példás áldozatai után második nagy alapítója lett, mert ugyanis

a) 1859 december 28-án kelt adománylevele mellett 2.000 pengő forintról szóló urbéri kötvényeket,

b) a tanodai új épület felépítésére saját költségén készíttetett építési tervet és 1,500 o. é. forintot,

c) 1876 március 19-én kelt végrendeletében pedig földhitelezési záloglevelekben 60,000 forintot adományozott és ezen nagyszerű áldozatai által szeretett székely népünk köznevelődését az idők hosszu sorára biztosítani törekedett;

mindezeket tekintetbe véve: tanodai előljáróságunk ma, midőn főtiszteletű püspökünk Nagy Péter ur ő méltósága vezetése alatt, az erdélyi egyházkerület egyházmegyéinek és tanodáinak és a Rikán-belői egyházközségek képviselőinek részvéte mellett gyászünnepeket rendez, mielőtt az egék urához emelnők fohászainkat, a nagy halott iránti kegyeletének, halála és tiszteletének kifejezésére, hidvégi gróf Mikó Imre nevét ezen emléklap által is meg kívánja örökíteni;

és e célból a Rikán-belői kommunitás mint alapító testületnek folyó évi szeptember 1-ső napján tartott gyűlésének azon határozatát, hogy a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. középtanoda, azon indokból, hogy a Rikán-belői székely nép, mint első alapító neve mellett, mostantól kezdve a második nagy alapító neve is megörökíttessék, s így a székely népről és hidvégi gróf Mikó nevéről „Székely Mikó“-tanodának nevezessék — magáévá teszi; és ezen elnevezés helybehagyását az illető felsőbb hatóságtól kérelmezni fogja.

Olvastatik a Sepsi-Szentgyörgy város közönségének alapítványlevele, mire határozatot:

Tanodai előljáróságunk, azon alapító közönség iránt, mely eddig hozott nagy mérvű példás áldozatait ezen újabb kegyeletes áldozatával tetézte — legmélyebb háláját és köszönetét fejezi ki ez alkalommal; az alapítványlevelben kifejezett feltételeket maga részéről elfogadja elfogadás és helybehagyás végett a mélt. állandó igazgató tanács elébe fogja terjeszteni. Elnök és jegyző urak megbizatnak, hogy ezen határozatot a városi közönséggel sürgősen közöljék.

E határozatok megállapítása után az elnöklő főgondnok szívélyes szavakkal köszönte meg főt. püspök ur készségét, melylyel az ünnepély disztét megjelenésével emelé, s ez, hasonlólag, örömet fejezi ki, hogy a nagy halott iránti

tiszteletének ily módon is kifejezést adhatott. Végül, kiemelte városunk áldozatkészégét tanodánk iránt, melynek e gyűlésen felolvasott alapítvány-levele is fényes tanúsága.

A gyűlés bevégeztével az ünneplő közönség testületileg vonult a ref. templomba, a gyász-istenitiszteletre.

A szűknek bizonyult templomban a tanodai ifjuság és az „Eötvös-egylet“ kara működött kiváló sikerrel, az imát Szini János, kézdii esperes, mondá; mire Nagy Péter ur lépett a szószékre s szokott ékes-szólásával tartá meg a valóban művészileg kidolgozott emlék-beszédet, melynek hatását mind az alkalom és tárgy, mind a kitünő előadás fokozta s melynek majd nem minden részlete az alkalom méltóságának magaslatán állt.

„Monda Jonathán Dávidnak: emlékezetben lészesz, mert üres léssen a te helyed“ jelige alapján tünteti föl a szónok gróf Mikó Imre jellemvonásaiként: a fáradhatatlan munkásságot a közért; az igaz, nemes szeretetet; a vallásosságot, s végül a Székely-Mikó tanodához szólva, emelkedett hangon óhajtá, hogy növendékeiben egyik se hiányozzék e három vonás közül.

A megható isteni tisztelet végével, mint városunk kedves vendégei, gyűltek a hivatalos résztvevők a városi nagy vendéglőbe, hol az alkalom komolyságához mérve, felkösztöntések nélkül folyt lo a közlakoma. Az ebéd folytán és végén három felszólalás történt. Fülöp Géza, lelkészünk, meleg szavakban köszönte meg a főt. püspök urnak, hogy megjelenésével az ünnepély disztét emelte s a város és tanoda nevében kérte a szónoklatnak kinyomatásra való átengedését. A beszéd kinyomatva, ingyen fog szétosztatni. Székely Gergely, főgondnok ur a városnak mondott köszönetet az innepély körül tanusított buzgalmaért. A harmadik felszólaló Révay Lajos illyefalvi lelkész és előljárósági jegyző vala. Az ebéd folyamán ugyanis Szász Károly, miniszteri tanácsos urtól, egykori kézdívásárhelyi paptól a következő távirat érkezett: „A Mikó-ünnepélyen egybegyűlteknek tisztelet, üdv régi barátainnak, üdv a Mikó-tanodának.“ A jegyző ur aztán, a gondnok urakkal való megbeszélés folytán, felolvasá a társaságnak az örömmel fogadott táviratot, mely az előljáróság jegyzőkönyvébe fölvetetvén, Szász Károly urhoz, ki a szentgyörgyi tanoda alapítása körül is buzgólkodott, köszönő irat intéztetik s a tanoda új és diszes épületének jövő évi megnyitása alkalmára egyik szónokul a székely-ügy iránt a távolból is melegen érező Szász Károly kéretik föl.

Az ünnepély közönsége emelkedett hangulatban oszlott szét s tisztelgő látogatásokat váltva a főt. püspök urnál, a gondnok uraknál és városi notabilitásoknál, a vendégek ismét házi tűzhelyeikhez tértek egy édes és szép emléklappal gazdagabban.

Áldás az alkotásaiban halva is élőre, ki e rideg világban fénylő remény-csillagot engede látnunk az elleplezett jövő ködös homályában is.

Áldás emlékére, áldás nagy nevére !

TÁRCA.

Népoktatásügyünk az 187³/₄ tanévben.

A közoktatásügyi miniszternek az országgyűlés elé legközelebb benyújtott jelentése a népoktatási intézetek ügyével nem kevesebb, mint 249 sűrűen nyomtatott quart lapon foglalkozik. Alapjául az 187³/₄-ik tanévről gyűjtött adatok vannak véve, de részletezés tekintetében — Eötvös 1870-ki kimutatását kivéve — meszsze felülhaladják az előbbieket s a földolgozás (tudtunkkal, Szász Károly miniszteri tanácsos műve) minden tekintetben megérdemli az elismerést. Mindenekelőtt az egyes tankerületekről van az eredmény föltüntetve, azután ezek „Tankötelesek“, „Iskolába járók“, „Iskolák száma“, „Tanítók száma“, és az „Iskola jövedelmei“ rovatok alatt vannak az egész országra nézve, egyszerre áttekinthetőleg, összeállítva és az 187³/₄ évi eredményekkel egybeazonosítva. Ezután következik a népiskolák állapotának részletes kimutatása 12 táblán; a tanítóképezdék állapota; a szakoktatás állapota; a kiseddóvintézetek állapota először fölveve a jelentésbe; a taneszközök állapota; előleges jelentés a néptanítói nyugdíjintézet állapotáról s végre az 187³/₄ tanévben a népoktatás ügyre vonatkozólag kiadott fontosabb miniszteri rendeletek szövege.

A miniszternek — dacára ezen későn megjelent kimutatásnak — igen sok baja volt a tanfelügyelőikkel. Így például Nógrád-megyéből még most sem tudta beszélni a néptanítók nyugdíj intézetére szolgáló adatokat. Hogy mennyire bosszantó ezen állapot, tanúsítja a jelentés 154-dik lapján a következő két kifakadás: „Az iskolák számát mutató rovatban majdnem képtelenségek nyomára akadni. Nem lehet ugyanis megfogni, mi módon eshetett az meg, hogy Abaujmegyében 1873-ban 344 iskola volt, e szám már 1874-ben 97-el csökkent. Ezt vagy a bejelentők lelkiismeretlenségének, vagy egyszersmind a tanfelügyelő figyelmetlenségének és dologbeli járatlanságának (sic!) kell tulajdonítani. (Ezen urat Imre Lőrincnek hívják, ki ellen nekünk is többször volt panaszunk. Szerk.) Továbbá: „A tanítók állapotáról szóló összehasonlító rovatokban szintén Abauj viszi a fűszerepet, hol a tanítók száma megfoghatatlan módon 138 egyénnel csökken; ily adat hitelességében nem bizhatik meg senki, mivel az, hogy egy év alatt 138 tanító pusztuljon el egy megyéből, egyáltalában lehetetlen. Ily képtelenséget foglal magában a budapesti jelentés, honnan 259 tanító vándorolt volna el, a hol a tanítók száma inkább évről évre szaporodik.“ Valóban, nem értjük, hogyan nem röstelli a miniszter ezen adatokat egyenesen nyilvánosságra hozni a helyett, hogy a legnagyobb szigorral s erélylyel kényszeritené alattvalóit kötelességük teljesítésére.

De térjünk át magára a tárgyra, mellőzve azon adatokat, melyeket a jelentés általános ismertetésekor már fel- említettünk.

Az egyes megyékben a kimutatások csak általánossá-

gokban szólnak, de mindegyik mellett vannak az összeállító által tett jegyzetek, melyek — meglehetősen engedékenyen — az illető tantestület hanyatlását, vagy emelkedését tüntetik föl. Ezen megjegyzések általános eredményéből érdekesnek tartjuk átvenni az összeállító következő adatait:

Az iskolába járók számát tekintve feltűnő hanyag megyékül tűnnek fel: Belső-Szólnok, Bereg, Bihar, Budapest főváros, Székesfehérvár, Felső-Fehér, Királyföld, Ung, Veszprém, a volt határőrvidék, mint a melyekben 1873-hoz képest az iskolába járók száma tetemesen csökkent. Más helyt az iskolák száma apadt. Így Biharban 26, Csikszékben 21, Budapestben 10, Csongrádban 6, Háromszéken 32, Jászkun-kerületben 45, Máramarosban 15, Marosszéken 12, Pestmegyében 15, Udvarhelyszéken 17, a volt határőrvidéken 31 s Zarándmegyében 6 iskola fogyott el egy év alatt. Ellenben, kitűnő helyet foglalnak el az iskolák gyarapításában: Baranya, hol egy év alatt 22; Doboka, hol 7; Esztergom, hol 4; Felső-Fehér, hol 5; Fogaras vidéke, hol 7; Heves, hol 42; Hunyad, hol 36; Királyföld, hol 9; Kolozs, hol 13; Kövár vidéke, hol 4; Krassó, hol 8; Pozsony, hol 8; Temes, hol 11; Torontál, hol 5; Turóc, hol 8; Vas, hol 6; Zala, hol 70 iskola jött egy év alatt létre.

A tanítók száma csaknem mindenütt szaporodik. De vannak kivételek is. Biharból 57; Sz.-Fehérből 15; Marosszékből 13; Tordából 14; Zemplénből 22 tanító enyészett el. Ellenben, tanítók számát dicséretesen és feltűnően szaporították: Baranya 35; Békés 18; Csongrád 26; Esztergom 21; Hunyad 36; Jászkun-kerület 22; Királyföld 54; Kolozs 12; Krassó 18; Nászdóvidéke 13; Nógrád 21; Pest-Pilis és Solt 32; Pozsony 30; Somogy 14; Sopron 11; Temes 47; Torontál 25; Vas 10; Veszprém 10; a volt határőrvidék 16; Zala 26-tal.

Az iskolai jövedelem apasztásában megint elől szerepel Abaujmegye (lásd a fentebbi megrovásokat!): ennek iskolai jövedelme egy év alatt 20.110 frttal csökkent! Tetemesen csökkentek még a következő hatóságok iskolai jövedelmei: Aradé 6.934 frttal; Biharé 9.901 frttal; Budapesté 119.200 frttal; Csanádé 4.900 frttal; Krassóé 2.326 frttal; Liptóé 3.176 frttal; Somogyé 2.896 frttal; Turócé 3.193 frttal; Ungé 5.097 frttal. Ellenben, a többi megyék majdnem mindegyikében tetemesen emelkedtek az iskolák jövedelmei. Kiemelendők ezek közül Bács-Bodrog, melynek iskola jövedelme egy év alatt 34.073 frttal; Baranya 13.898 frttal; Bereg 14.749 frttal; Csongrád 14.545 frttal; Székesfehérvár 9.553 frttal; Gömör 11.401 frttal; Hont 52.328 frttal; Hunyad 11.572 frttal; Kolozs 11.941 frttal; Nógrád 70.090 frttal; Pest-Pilis és Solt 18.176 frttal; Sopron 29.786 frttal; Szabolcs 10.140 frttal; Temes 29.561 frttal; Torontál 31.198 frttal; Vas 37.653 frttal; Veszprém 19.303 frttal; a volt határőrvidék 37.446 frttal; Zala 44.382 frttal emelték iskoláik jövedelmét.

A tanítók fizetése s más nevezetesebb kérdésekre nézve az egyes megyék népoktátási állapotára tett észrevételekből kell néhány jegyzetet kiemelnünk.

Arad megyében egy tanítóra ma 75 tanuló volt bizva, holott a múlt évben 63. Nevezetes, hogy ez iskolákból kilépettek közül 5.127 oly tanuló akadt, kik csak olvasni tudtak, de írni nem.

Aranyosszéken 37 működő tanító közül csak 11-nek van képesítő oklevele. Az iskoláztatás igen hanyag, úgy hogy csak 27 tanuló esik egy tanítóra.

Bácsbodrog megyében a tanítók fizetése átlag véve 539 frt 25 kr, s a 605 működő tanító mind képesített. Ezen szerencsés megyében az írni s olvasni tudók száma egy év alatt 3.096-al szaporodott, de egy tanteremre még mindég 88 tanuló esik.

Baranya megyében a tanítók fizetése átlag 389 frt 55 kr, a gyarapodás igen szép, különösen 205 faiskola, 55 könyvtár s 19 testgyakorló intézet jött létre.

Békés megyében a tanítás eredménye tetemesen javult, egy-egy tanítóra 87.5 tanuló esik, de fizetése mintegy 470 frtra megy. Az iskolába járók száma 20.81%-al emelkedett.

Belső-Szolnokban az iskolába járók száma csökkent a mulasztások száma is igen nagy. Ezen körülményeknek tulajdonítható, hogy az iskolából kilépettek közül 21.52%-al kevesebben tudtak írni és olvasni. Megjegyzendő még, hogy a tanítói fizetés átalán véve csak 109 frt 95. krra rugott.

Bereg megyében az iskolák felszerelése nagy hanyatlást mutat, de az iskolai jövedelem tetemesen emelkedett. A tanítók fizetése 1873-ban csak 185 frt 57 kr volt, 1874-ben már 230 frt 59 krra emelkedett. Az eredmény is örvendetes.

Budapest fővárosban az iskolába járók száma 7.1%-al csökkent s 4.141 gyermek csak télen járt fel az iskolába. A mulasztások száma 15.399 s ezek közül csak 14 büntettetett meg. A segédtanítók száma 30%. A felszerelés örvendetesesen szaporodott. Nem lehet elhallgatni, hogy a főváros iskoláiból 1873-ban 946 oly tanuló lépett ki, a kik csak olvasni tudtak, de írni nem.

Csanádmegyében 37 testgyakorló hely szűnt meg. Egy-egy tanítóra esik 85 gyermek, a tanítói fizetés átalán véve 430 frt 56 kr.

Dobokamegyében csekély a javulás. 13 testgyakorlóhely s 3 iskolai könyvtár jött létre. Egy-egy tanítóra csak 113 frt 60 kr jövedelem esett, de csak 35 tanuló.

Felső-Fehérmegyében az iskolába járók száma csökkent. 18 népiskolában könyvtár állíttatott fel. Egy tanítóra jutott 42 tanuló, fizetésök átlag 124 frt.

Hajdukerületben 1873-ban 5.768 tanuló járt télen nyáron iskolába s ezek száma 1874-ben 819-re apadt le. A tanítók létszáma 8-al fogyott, holott most 115 gyermek jut egyre s így nem 62, hanem 120 tanítóra volna itt szükség. Az eredmény mindamellett meglehetősen, mi főképp annak tulajdonítható, hogy a tanítók fizetési átlaga 444 frt.

Háromszéken jelentékeny a haladás. Különösen az iskolák jövedelme tetemesen szaporodván, a taneszközök gyarapodtak. Szegény gyermekek könyveire 1.568 frt fordított. 36 helyen faiskola, 34-en iskolai kert; 36-on testgyakorló helyiség és 10 helyen könyvtár jött létre. Egy-egy tanítóra esik 49 tanuló.

Hunyadmegyében a tankötelesek száma csökkent, az iskolába járóké csak 38.13 százalék. A tanítók száma jelentékenyen szaporodott. A tanítói fizetés átalán véve csak 194.5 frtra ment; a tanítás eredménye tetemesen csökkent, a menyinyiben olvasni 73, olvasni s írni pedig 201 tanulóval kevesebb tanult meg, mint 1873-ban.

A jászkun kerületben a gyermekeknek nem volt elegendő tankönyvük, a felszerelés hiányos s mégis az iskolák jövedelme 1.067 frttal csökkent. Egy tanítóra 76 gyermek esik.

Kővári vidékén 25 faiskola s 20 könyvtár jött létre, ellenben 34 iskolánál megszűntek a testgyakorló helyiségek. Egy-egy tanítóra 52.7 tanuló esett; a tanító évi fizetése átalán véve csak 182 frtra ment. Az írni s olvasni tudók száma 33 százalékkal csökkent.

Közép-Szolnokban a tanulók háromnegyedének nem volt tankönyve s mégis e célra csak egyharmad anynyi fordíttatott, mint 1873-ban. A tanítók fizetése 225 frt. Nagymérvű hanyatlás volt. 1873-ban megtanult írni s olvasni 816, csupán olvasni 710 tanuló; 1874-ben olvasni s írni 317, csupán olvasni 291 tanuló.

Krassó megyében 1.703 tanulóknak nincs iskolakönyve. Különben itt haladás észlelhető.

Küküllő megyében 2.599 tanulóknak nem volt tankönyve, a tanítók fizetése átlag 155 frt.

Liptó megyében a taneszközök igen gyarlók, az iskolai jövedelem apadt, a tanítók 56 százaléka nem áll képesített tanítókból, a tanítói fizetés leszállott.

Máramaros megyében a tanítók fizetése 171; tankönyv igen kevés, az olvasni s írni tudók száma tetemesen csökkent.

Naszód vidéke hanyatlott. Tankönyvekre semmi sem fordíttatott, holott a növendékeknek alig volt valami. Egy tanítóra 68 tanuló, de csak 118 frt évi fizetés esett.

Nyitra megyében nagy a haladás. 6.819-el többen jártak iskolába nyáron, mint 73-ban. 21 iskolakert s 9 testgyakorló hely jött létre. Egy tanítóra 48 tanuló esik, évi fizetés 233 frt.

Pest-Pilis- és Soltmegyében haladás van, de tankönyvek csekély számmal s a növendékek háromnegyede nyáron nem jár iskolába. Egy tanítóra 74 tanuló s átlag 434 forint fizetés esik.

Somogy megyében 23 faiskola, 5 testgyakorló helyiség s 13 népiskolai könyvtár jött létre. Az iskolák jövedelme fogyott, a tanítók fizetése átlag 14 frttal kevesebb lett, mint 73-ban.

Sopron megyében az iskolába járók száma jelentékenyen emelkedett, de sok mulasztás van s a felszerelések-

ben nagy hiány. Egy tanítóra 42 tanuló esett. A kilépett tanulóknak csak fele tudott írni s olvasni.

Szepesmegyében szép haladás van. Különösen a szorgalomidőt mind megtartják s a tanítók mind képesítették.

Tolnamegyében felszerelés tekintetében hanyatlás van. Egy tanítóra 96 tanuló, s átlag 420 frt fizetés esik. Az eredmény hanyatlás.

Torontálmegyében felszerelés tekintetében nagy a haladás. A tanítók fizetése 432 frt, de egy tanteremre 97 tanuló esik.

Trencsénmegyében minden gyermeknek volt tankönyve, de a felszerelés hiányos. Évi fizetés átlag 214 frt. A kilépett tanulók nagyobb része csak olvasni tudott.

Ugocsamegyében a felszerelés hanyatlott, csak 60 új testgyakorló állítottatott föl. A tanítók legnagyobb része nincs képesítve. Egy-egy tanítóra 38 tanuló s 155 forint fizetés esik. A tanítás eredményében haladás tapasztalható.

Ungyregyében a növendékek legnagyobb része nyáron nem járt iskolába, tankönyvük nem igen volt. Hanyatlás anyagilag s szellemileg. Egy tanítóra 47 tanuló s 231 frt esett.

Veszprémmegye haladt, különösen felszerelések tekintetében. Egy tanítóra esett 63,2 tanuló, a tanítói fizetés 321 frt.

Zalamegyében nagy haladás van, különösen felszerelés tekintetében. Egy tanítóra 74 tanuló s 411 frt esett.

Zarándmegyében egy tanítóra 40 tanuló esett; átlagos fizetés 216 frt. A tanítás eredményében haladás mutatkozik, de fele a tanulóknak még nem tud írni s olvasni.

Zemplémmegyében a felszerelés jelentékenyen gyarapodott, a tanítók száma fogyott s a meglévők $\frac{2}{3}$ -da nincs képesítve. A tanítói fizetés átlaga 241 frt.

A többi megyékben aránylag csekély a változás s így természetesen a haladás is.

Képünk kiegészítése végett még a tanköteles s iskolába járó gyermekekről kell kissé részletesebb kimutatást terjesztenünk.

A iskolába járt 1.497,144 gyermek közül elemi iskolába járt 1.195,687; ismétlő iskolába 257.390; felső népi és polgári iskolába 11,305; magán iskolába 20,027; közép-tanodába 12,735; iskolába nem járt 642,063 gyermek, ezek közül 302,626 fiú s 339,427 leány. Az iskolába járó gyermekek számának emelkedése következő volt: 1869-ben 47.88%. 1870-ben 52.50%. 1871-ben 56.62%. 1872-en 64.37%. 1873-ban 68.03%. 1874-ben 69.98%. Hat év alatt tehát az emelkedés 22.10%, mi igen örvendetes haladásnak mondható. Legkedvezőbb az arány Tornamegyében, hol 96.21%, legsötétebb Máramarosban, hol csak 31.80% jár iskolába. 1871-ben legjobban állott Mosony (99.13%), legrosszabbul Hunyadmegye (10.70%). Ezzel összehasonlítva az osztrák tartományokban a tankötelesek közül 68.67% jár iskolába, legtöbben járnak Vorarlbergben (94.76%), legkevesebben Bukovinában (15.81%). Az osztrák örökös

tartományokban az iskolába járók száma négy év alatt 17.25%-al emelkedett.

Az iskolába járók közt van 740,577 magyar (tehát több, mint a többi nemzetiségek öszszevéve) 264,152 német; 173,287 román; 217,190 tót; 35,675 szerb; 27,349 horvát; 38,914 ruthen. Megjegyzendő e mellett, hogy 1874-ben 15,387 iskola közül 6822-ben magyar nyelven tanítottak. 1874-ben 427,924-en hagyták el az iskolát úgy, hogy közülök csupán olvasni 115,204; olvasni és írni pedig 312,720 tudott; azt nem lehetett megtudni, hogy hány gyermek lépett ki az iskolából olyan, ki sem írni, sem olvasni nem tudott.

(Vége következik.)

A hó és a hóvilág.

(Téli tárca.)

Mi oka, hogy a gyermekek, kik Hugó Victor szerint, mint a természet hírnökei, a váltakozó évszakokat ujjongva fogadják és játékaikat azok szerint szedegetik elő, a havazást repesőbb örömmel köszöntik, mint az esőt, még ha ez utóbbi legkedvesebb alakjában, permetezve, vagy verőfényben hullong is alá.

Bizonynyal nem azért, mert ritkábban havaz, mi némely vidékekről nem is áll, és azért sem, mert a gyermek népség szánkázni, csuszkálni, korcsolyázni szeret, hanem azon nesztelen szemképráztató hullongásáért az omlatag fehér hópihéknak, melyek az elborult ég magasából röpke fordulatokban lejtnek alá, s a földre könnyű takaróként borulnak. Menynyivel szebb e természeti jelenség az esőnél, mely gömbölyű kövér csöppjeit tapsolva veri a földhöz és pocsettákká gyűjti össze. A hó esés csak egy formában kellemetlen, midőn mint havas eső mossa el a szép téli napokról alkotott ábrándjainkat.

A havazásnál kellemesebb látványt nyújt az egyes hópelyhek megfigyelése, mert így a formák határozottabb idomait is szemügyre vehetjük. Erre nézve legjobb, ha hideg fekete palatáblán fogjuk föl őket és hideg szobában méltatjuk figyelmünkre. Azonban az e fajta „madarászásra“ nem az oly napok kedvezők, midőn a hó sűrű pelyhekben hullong alá, mert akkor az egyes pelyhek összeütődnek és sajátosság idomaikat elvesztik, hanem a tiszta, csipős hideg napok, midőn csak kevés, de példányszerű hólepkék repkednek. Scorésby, a modern herosok, vagy északsarki utazók egyike, kiből a rettenthetetlen lélek mély természet szeretettel párosult, nagyobb utikönyvében kilencven alaku hókristályt sorol föl, melyeket az északsarki vidékeken talált. Igaz ugyan, hogy nálunk alig egy harmada fordul elő e formáknak, mégis a változatosság fölötté nagynak mondható. Míg a befagyott ablaktáblák szemléleténél rendszeren be szoktuk érni azzal, hogy a véletlenül képződött jégrajzolatokban egyes növények, tájképek, vagy emberi groteskek képét véljük látni, itt e mértanilag merev és mégis tetszetős formákban a képző természet működését csodáljuk.

Valamint egyes zenei részlet variációjának fátólán a

thema mindig áttetszik, úgy a hó egyedek is egy közös jelleggel bírnak, melyek rendszerint vagy hat sugaru csillaghoz, tulipánhoz, vagy méhsejthez hasonlítanak. A kristály központja körül a hat sugár egyforma szögleteket képezve csoportosul, mint például egy napernyő pálcái; mind egyforma hosszúságúak és vastagok, de nem hajlottak, hanem egyenesek. E sugarak végén néha apró, hat szögű csillagocskák tapadnak, néha mellékágak nyulnak ki, néha pedig e sugarak pihések, mintha apró tollakból volnának összerakva. Így a caleidoscop-alakok egész sora keletkezik, melyek mind visszazavezethetők az ősfomára. Csaknem minden havazáskor más variációk fordulnak elő.

Azon okok, melyek ez apró testeket bizonyos formát ölteni kényszerítik, kikutathatlanok. Miért tartoznak a víz és jégszerű bányavirág egy és ugyanazon kristályrendszerhez, s miért fagy az első hatsugaru csillaggá, s ez utóbbi hatoldalú oszloppá, az ép oly megmagyarázhatlan, mint az emberi fül csodálatos formája, vagy más egyéb ily kérdés. Azonban e képződésnek nemcsak miéértje, hanem mikéntje is rejtély. Ha a microscop alatt a nedves részek elpárolgása által egy anyagot jégecsitünk, úgy a nedves részekben szét-szórt parányok oly gyorsan csoportosulnak képzeleti központjuk körül, hogy teljes lehetetlen az egyes parányoknak arányos csoportulatokba történt csődületét megfigyelni. Egy pillanat és kész a négyszög, vagy más valamely szabályos test, s a természetbúvár kénytelen azzal a tudattal beérni, hogy az egyes parányokban sajátos vonzerő dolgozik, mely azokat csoportosodni kényszeríti. De anynyi bizonyos, hogy a hó alapformáinak sokfélesége nem a hó önkényes szeszélyétől függ, hanem a képződéskor fenforgó viszonyoktól, képződésének gyorsaságától, a levegő nedvességétől, lassabb vagy rohamosabb hullásától. Ha pl. egy egyszerű hópehely kellő gyorsasággal hull nedves légrétegen keresztül alá, igen természetes, hogy új oldalrészecskék, rostok tapadnak hozzá.

A föld közvetlen szomszédságában képződött hó, vagy dér, mely bokrot és fákat oly elragadóan megcukroz, soha sem mutat egyszerű csillagformákat, hanem takaros pálcácskák és táblácskákból összetapadt alakokat, melyek, mint az ablakok jégvirágai, levelekhez, páfrányszerű növényekhez hasonlítanak.

(Vége következik.)

K Ü L Ö N F É L É K .

= Hessen nagyhercegségben több nagy és népes község kilépett a protestáns egyházból, és egy új felekezetet akarnak alapítani „Freie Protestanten“ (szabad protestánsok) címe alatt. Hitvallásuk, melyet folyó év novemb. 5-én egy Wormsban tartott gyűlésen állapítottak meg, főbb vonalaiban a következő: Hiszünk Istenben, és annak mindenütt jelenvaló szellemében. Hiszünk Jézus Krisztusban, mint az emberiség leglelkesebb és legmegáldottabb tanítójában, ki életét áldozta föl tanáért, és a ki megváltója mindazoknak, kik tanítását nemcsak hiszik, hanem szí-

vükön hordják és életükben is követik. Hiszünk egy szent lélekben, melynek működése mint az embereknek erkölcsi közszelleme nyilvánul, s mely bennök a nemes emberiséget, műveltséget és erkölcsöt fokozatosan fejleszti. Hiszünk istennek országát, mint az igazságnak, jognak és felebaráti szeretetnek országát, s a keresztyén egyház földatának tartjuk, ezen országot a földön mind inkább megvalósítani. Hiszünk az örök életben, mert körülöttünk seholsem látunk megsemmisülést, hanem csak a külső alaknak változását. Követelik továbbá a „szabad protestánsok“ a bibliának a korszellemnek megfelelő magyarázatát. Egyházközségük valamennyi tagot egyenjogúnak tekint, és mindeniknek jogában áll a lélkészválasztásban résztvenni. (Pr. E. I. L.)

= Az észak amerikai egyesült-államokban 100 évvel ezelőtt 25 róm. kath. lelkész volt. 1800-ban 40, 1830-ban 232, 1848-ban 890. De már 1862-ben 2317 és 1872-ben 4809 főre szaporodott a róm. kath. papság. 1875-ben a hivatalos statistika már 5074 papot, 1273 kis papot és 6528 róm. kath. tempomot és kápolnát mutat ki. A r. kath. egyház az északamerikai egyesült-államokban birt a múlt évben 33 theol. seminariummal, 63 collegiummal, 557 akademiával és más magasabb intézettel, 1645 parochiális iskolával, 214 menházzal és 96 kórházzal. „Pall Mall Gazette.“ (Pr. E. I. L.)

= Az orosz egyetemekről a berlini statisztikai hivatal újabb a következő adatokat közli: Oroszországban, Finnland kivételével, nyolc egyetem volt: Szt.-Pétervárt, Moszkvában, Kasanban, Charkowban, Odessában, Kiewben, Varsóban és Dorpátban. Mindenikben van négy fakultás: jogi, orvosi, bölcsészeti és természettudományi és Dorpátban ezeken felül még egy luth. theologiai is. Ezen nyolc egyetemen tanított 586 egyén, kik a múlt évtől fogva már nagyobb részt belföldiek. Ezen egyetemi tanári állásra államszegélyvel 1875-ben 71-en készültek. 1875-ben az említett egyetemeken 5692 hallgató volt, köztük 1983 orvosnövendék, 1875 jogász, 472 matematikus s 907 bölcsész. 1866-tól 1875-ig a hallgatók száma igen növekedett, Odessában 100 perccel, Szt.-Pétervárt 87, Kazanban 76, Kiewben 16 százalékkal. Az egyetemi hallgatók legnagyobb része ösztöndíjakkal él s ezeknek száma évről-évre szaporodik olyannyira, hogy már is panaszkodnak arról, hogy az ösztöndíjak s segélyezések többé már nem elegendők a tanulásra, hanem a tanulói állás eszköz arra, hogy az ifju segélyezéseket nyerjen. Az egyetemi hallgatók proletar tömege — mint nálunk is — Oroszországban komoly társadalmi bajnak tekintetik. Az orthodox egyház papjelöltjei, a keleti nyelvek számára stb. az országban külön, részben magánosok által fenntartott fakultások s seminariumok léteznek.

= Amerikából. New-Yorknak, mint az Unio legtöbb államának iskoláiban tilos a tanulókat testileg megfenyíteni, s ha a tanító mégis megtenné, kiteszi magát annak, hogy assault and battery (tényleges bántalmazás) vádját emelik ellene. A fiatal Amerikát azonban nem oly könnyű féken tartani, minek következtében a tanórákon nem egy titkos ily művelte történik. A tanítók egy része azonban méltóságán alulnak tartja az ily alattomos verekedést, s hogy ebbeli pasaióját őszhangzásba hozza a törvénnyel, soknak az a gondolat jutott eszébe, hogy a szülőktől írásbeli nyilatkozatot kérjen: vajjon gyermekeik testi fenyítésébe beleegyeznek-e, vagy nem? E szerint jövőben csak oly gyermekeket fognak elpáholni, kiknek ezen jeles nevelési módszer ellen semmi kifogásuk sincs.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 14. 1876.

311—50. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztéségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Az „Erd. prot. közlöny“ olvasóihoz.

A hanyatló esztendővel én is nyugalomra térek. Ez az utolsó szám, mely az én szerkesztésem alatt jelenik meg. „Miképpen a fáradt szolga kívánja az árnyékot, és mint a napszámos várja az ő munkájának végét: azonképpen lőn az én dolgom is.“ Elfáradtam. — Kérem barátaimat, hogy csak ez indokot fogadják el igazoltnak most, midőn a szerkesztést ismert kezekbe teszem le és én eddigi minőségemben búcsút veszek.

Hat év rövid egy ember életében: nekem éppen elég volt arra, hogy óhajtsam e tekintetben a „honesti vacantiat.“ Hat év előtt pezsgő munka-vágygyal, a használni akarás nemes ambitiojával alapítottam e közlönyt; s most elfáradva, keresni fogom a nyugalommat oly irodalmi téren, melyen a ki munkálkodik, bárminő csekély eredményü legyen is: de eredmény, de gyönyört ad, de megvigasztal; és semmi esetre sincs kitéve roszakaratu gyanúsításoknak oly emberek részéről, kiket szemérmetlen önérdék vezet, s kikkel szemben még a jóhiszeműséget is kétségbe lehet vonni és a hol ha tévedünk, csak a személynek tulajdonítják és nem az ügynek.

E rövid hat év alatt semmi anyagi haszonnal sem járt vállalatom azért, mert e percben is legalább másfél ezerre menő megrendelési összeg ott kün van azoknál, kik a lapot olvasták, de tartozásaiknak megfelelni, sokszoros felkérésem dacára, sem tartották kötelességüknek. Nekik ajándékozom, holott én a kiadást teljesen fedeztem.

De volt erkölcsi haszna vállalatomnak. Alapítása és szerkesztésem alatti élete oly időszakra esik, mely egyházkerületünk életében a legváltóságosabb volt; oly szerencsétlen áramlat indult meg, melylyel szembe szállani, lapomnak volt nemes hivatása. És megállott függetlenül, mert jelszava volt mindenkoron: a meggyőződés; egyházkerületünk java és a valódi protestantizmusnak semmi külső tekintélyt el nem ismerő öntudata.

Ebből sem kívánok megtartani magam számára egyebet, mint az öntudat tisztaságát s valamelyes keserűséget, melyot a tapasztalás adott a miatt, hogy ma is megpökdöstethetik a becsületes szándék a hitványság által. — Minden tisztesség, minden dicsőség legyen azoké, kiket örömmel nevezek barátaimnak s kik szellemi munkálkodásukkal erős támaszaim voltak nagy gyöngeségemben. A nyilvánosság előtt mondok nekik köszönetet, s bizonyossá teszem, hogy ez évek emléke kísérenni fog életemen keresztül s ezt fogadják biztosítékul, hogy csekély személyemre mindig számíthatnak. Egyszersmind kérem, hogy támogatásukkal vegyék körül e lapot jövődre is, mely mindig méltónak fogja magát mutatni — hiszem istenemet! — a jók becsülésére.

Isten áldása legyen egyházkerületünken!

Kolozsvártt, dec. 12. 1876.

Szász Gerő.

Szász Gerő barátom fentebbi búcsu-szavaira ezuttal csak egy röpke, rövid viszhang felel részemről. Még ellenfelei is elismerhetik, hogy ő — hat éven át — nemes munkát végzett, mert minden anyagi haszon nélkül, sőt tetemes áldozatok árán, egyházkerületünk közérdekének szolgált. Ha magatartásában néha — mint mondák — tévedett is, dobja ma az első követ az, a ki nem bűnös. Én erre nem vállalkozom, sőt őszintén kijelentem, erőtlennek érzem magam, nyomdokába lépni annak a férfinak, ki e lap megalapítása s a lezajlott nehéz időkben föntartása által, egyházkerületünkkel szemben nem csekély érdemet vivott ki magának.

Igyekezni fogok, példájából okulva, többről többre, nyereségről nyereségre haladni. Azt az irányt, melyet követendek, e lap legközelebbi számában fogom körvonalozni.

Kolozsvártt, dec. 12. 1876.

Szász Domokos.

Ex omnibus aliquid,

(Folytatása és vége).

Bármiként legyen a dolog, azt el kell ismerni, hogy — a mint Disraely mondja — „kell valami végezetnek lenni. Valamenynyi bölcsész okoskodása és vizsgálódása nem dönti meg e meggyőződést. Ha nincs végcél, esztelenség volna minden. S ha van végcél, kell egy legfőbb észnek létezni, és pedig tiszta észnek, mely csak a tökélyes jósággal fér össze. De ezen legbölcsebb és legjobb lény és az ember között az újabb bölcsészek szerint semmi további összefüggés nem ismerhető fel. Kétségbe esnek annak lehetősége felett, hogy az embert összeköttetésbe hozzák azon eredeti Ésszel, melyet sem eltagadni, sem bebizonyítani nem képesek. De az ember kívánja, hogy egyenes összefüggés legyen a teremtmény és teremtő között, és hogy ezen összefüggésben megtalálja a lét rejtélyeinek megoldását. Az elme, melyben végtelen gondolatok forrongnak, soha sem ismerhet el teremtője gyanánt bár mely természeti erőt, mely lehet hatalmas, de nem bír öntudattal. Az atheismus öszhangban lehet a jó érzéssel s a jó érzék bizonyos feltételek mellett egy ideig kormányozhat egy mivelt társadalmat; de az erkölcsan lehetetlenség az isten tagadás mellett és erkölcs nélkül semmiféle társadalmi rend sem lehet erős és állandó. Az egyház előáll s minden kétkedés nélkül felajánlja az egyenes kapcsolatot isten és ember között. A bölcsészet tagadja az egyház jogosultságát és küzd hatalma ellen. Miért? Mert természet fölötti alapon nyugszik. Mi a természet fölötti? Lehet-e valami csodálatosabb, mint az ember és világ létezése; és valami igazán természetfelettibb, mint a létezők eredete? Az egyház megfejti azt, minek megfejtésére senki sem állítja magát képesnek s a minek megvilágítása közmegegyezés szerint a legfőbb feladat.“ Így ír a hirneves államférfiu s azt gondolom, nem követek el indiskret dolgot, ha ama mély jelentőségű szavak után Langnak nem kevésbé mély jelentőségű szavait idézem „a mi a keresztyén-ségben, vagy konkrétbben fejezve ki, a mi a Jézus megjelenésében, mint vallásos tény nyilatkozott — az emberben létező isten (die Immanenz Gottes im Menschen) — azt kereste folytonosan a gondolkodó ész, hogy kidolgozza. Ezt Pál is nagyszerű módon, tudományos buvárlattal dolgozza fel, s minden kor a kor fogalmával megfelelőleg dolgozza fel.“ Elmél-

kedjünk ezek mellett a Quetelet féle iskola irányzatával, mely a szabadakarat tagadásával, az egyéni tulajdonítás kizárásával „az embernek még legfüggetlenebb, látszólag pusztán a szabadakaratból folyó cselekményeit is ugyan azon általános törvény kihatásából származó ténynek tekinti, mely az ember természeti lényében uralkodik;“ kísérik figyelemmel a Darwin által szigorú következéssel keresztül vitt, in ultima analysi, bellum omnium contra omnes“-elv hódításainak eredményét; ne téveszsük szem elől, hogy a népek és nemzetek mily feltarthatatlan vágygial törekszenek a fajok szerinti kiválásra, csoportulásra és egyesülésre; tekintsünk szét az elemek azon roppant halmazán, mely a társadalom fejlesztésére, irányára, vezéreszméire, törekvéseire gyakorol befolyást; legalább hozzávetőleg számítgassuk, hogy mind ezek miféle átalakítást gyakorolhatnak az egyházra, egyházi tanra, vallás erkölcsi életre: s tökéletesen igazolt lesz, a papok társadalmi állásával, hivatásával tüzetesen foglalkozni.

Vegyüljünk csak el a társadalom különböző rétegei közt, s azonnal tapasztalni fogjuk a roppant különbséget, — hogy ugy szóljak, — ellentétet, mely a különböző osztályok képzettségében, felfogásában, törekvéseiben nyilatkozik. Jól tudjuk, hogy az örökölt előítéletek, szokások, bizonyos tekintetben a babonák döntő befolyást gyakorolnak a jövő alakulására. Ma is általános a hit, hogy a harangszó megszaggatja és szétesztatja a terhes fellegeket, hét pap s fényes segédlettel rendezett processio megakadályozza a marha vészt s dúsan termő kalászokkal áldja meg a földmives munkáját ezek mellett kevésbé jön tekintetbe az érzelem tisztasága, a tett helyessége, virágzó vetéseket boszúból lekaszálni, az embert semmi egyébnek csak kamatozó tőkének tekinteni s ezután itélni meg értékét, kommunistikus törekvéseket elősegíteni, stb isten előtt kedves dolgok. Itt csak a célszerű oktatás és nevelés segíthet. De soha se ámitsuk magunkat azzal, hogy egyes tudományok vagy a tudományok öszszesége közvetlenül fogja az átalakulást eredményezni. Nem a tudomány által tett felfedezések, ismeretek, nem a Keppler törvénye, vagy a Darwin faj kiválási elmélete, nem a protoplasma vegyi sajátságának, vagy a gőz feszítő erejének ismerete, nem a gazdaság célszerű folytatásának, vagy a talp kikészítésének mestersége, stb. fejlesztik közvetlenül a társadalmat és emberiséget. Ha szabad hasonlattal élni, ugy képzelem én azokat a társada-

lomhoz viszonyítva, mint a khemikus retortájában a különböző anyagokat, mint ez egyebet veszen ki onnan, mint oda tett: úgy a társadalom anynyira felbontja, átalakítja a tudományos buvárlatok eredményeit, hogy azok egészen más alakban nyilatkoznak. Ez az, a mit tulajdonképen valamely kor vezéreszméjének, éltető elemének nevezhetünk, ez határozza meg az egyének törekvési és cselekvési irányát.

Már kérem, ha abból a retortából bár mi ok miatt az egoismus, anyagiasság, vágy ezekhez hasonló elemek emelkednek ki, vagy ha a helyzet, felfogás, szellemi látkör, vallás-erkölcsi érzés ilyeket vél látni, sőt talán magára erőszakolja, hogy az nem is lehet másképen: akkor kétségbe kellene esni az emberiség magasabb szellemi és erkölcsi, hogy úgy szóljak, ideális jövője felett. De szerencsére, nincs így, mert vannak, — ha bár kevesen, — kik ama tényezőket egészen magasabb szempontból fogva fel, magasztos elveknek lesznek képviselői, előharcosai, kik nem a jelennek, hanem a jövőnek élnek.

Ezt a társadalmi állást óhajtanám a papok számára, ebben szeretném, ha kulminálnának a nagy tömeg felett. Örömmel ismerem be, hogy a papok legnagyobb része szép reményekkel, nemes elhatározásokkal lépik ki az életbe, lelki szemei előtt lebeg, mint fog közreműködésével fejlődni a vallás-erkölcsi élet, mint gyönyörködik az általános jóllétben, megelégedésben, mint növekednek szemei előtt testben és lélekben a hazának és egyháznak oszlopai, mint csókolják egymást az igazság és békesség, mily méltóságteljesen ismeri fel az emberben az isteni szikrát, s így tovább; de mi, kik évek óta küzdünk az élet nélkülözéseivel, csak az ifjúkori szép remények felett kesergünk. Az „egy marosi ref. pap“ kollega ur „pap és hallgató“ című cikkében (L. Erdélyi prot. közlöny 1876. 304—43. szám) igen találóan adja elő helyzetünket, melylyel szemben a legszilárdabb, legtántorithatatlanabb jellem is egyensúlyt veszve, zuhanhat alá. Legtöbb oldalról azon szemrehányást lehet hallani, hogy azon abnormis helyzetnek mi papok vagyunk okai, teremtői, mi nem haladunk a korról, civilizációval, kopott, elavult ruhával jelenünk meg ott, hol mások divat szerint öltözködnek, nem kísérjük figyelemmel a tudományok vívmányait, elmaradtunk, megrozsdásodtunk, szóval, kacrok lettünk. És mind ennek mi vagyunk okai. Oh, én édes istenem! Minden hivatalnoknak meg van adva azon kedvezmény, hogy társadalmi állásához mért ellátást nyer-

jen, csak a papoknak nincs; senkit hivatása körén túl nem köteleznek, csak a papokat; senkinek sem oly bizonytalan, minden körvonalozás nélküli állása, mint a papoké. Akár a társadalom különböző osztályait, akár a kor irányzatát tekintsük — mint a Mahomed koporsója — lebegő helyzetben vagyunk. Mit csináljunk, atyámiai férfiak? Veszve vagyunk, ha lebegő helyzetben maradunk; veszve, ha esünk; veszve még akkor is, ha emelkedünk. Az ellentétesen működő erők hatalma mozdulatlanságra kárhoztat, az életnek vállainkra nehezedő terhei olom sulykint ragadnak lefelé s mint szárnya szegett madárnak hiányzanak a felszállhatás eszközei. Lebegő helyzetben maradok: haszontalan, munkatért nélkülöző szolgáló vagyok; esem ekkor a kor miveltségi színvonalán álló körnek szüntem meg tagja lenni; emelkedem: a féltékenységnek, gyanusításnak nyitok tág kaput, melyen a legnemesebb irányu törekvések „pereat“ útlevel kíséretében szaladnak ki; modern világ nézetnek hódolok: milliók meg milliók előtt leszek megbotránkozás köve; orthodox vagyok: régiség tárba kergetnek. Igazodjék el, a ki tud.

Leteszem a tollat, pihenjen; telhagyok eszméim, gondolatim tovább fűzésével, a sokbúl ez is elég. Lelkem nem találja meg, a mit keres; a lét titkait örök homály fedi; a fejlődés törvényeinek fürkészése a végetlenségbe merül el; a társadalmi élet harci zajából kísértő szellemek emelkednek ki. Oh, mily jól esik ekkor Jézusnál keresni nyugalmat és békeséget, mily jól esik hallani e hívogató szót „jertek én hozzám, kik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megnyugtatlak titeket“ mily megkönnyebbülést ad így szólhatni: „nekem mind életemben, mind halálomban nyereségem a Krisztus.“

Horváth István,
bükkösi ev. ref. pap.

A papválasztási új rendszabályok.

Az egyházkerület jelen évi közgyűlésének jegyzőkönyve meghozta valahára teljes megállításban a papválasztási új rendszabályokat is. Szándékosan mondjuk, hogy „valahára“, mert a még érvényben álló rendszabályok felett már anynyiszor láttuk megcsillámlani a támadás kardját és anynyiszor hallottuk az elégedetlenség szavát innen és onnan felhangzani, hogy az öröm bizonyos nemével üdvözljük az újat, mely kissé hosszszason készült; azonban, e késedelmet még előnyére magyarázhatjuk, a menyinyiben így jobban megtisztulhatott a higgadtság szűrőjén. A papválasztási szabályok megváltoztatásában sokan egy más

jövőt hittek, gondolván, hogy ez új területet ad az egész egyházkerületnek. Hogy a szövegben forgó szabályoknak fontosságát e térre is áterőszakolták, azt nem tulajdoníthatjuk egyébnek, mint annak, hogy az ellenszenv fokozódása a valót is tulsággal cseréli föl. Hiszen, a tiszta értelem előtt, melyet nem borít az ellenszenv köde, nem szükség bizonyítani, miszerint a papválasztási szabályok nem oly világ-mozgató fontosságúak, mintha csupán tőlük függene az egyházkerület jövődjé, sorsa. Fontossága ezeknek megvan ugyan, de az egészen más téren keresendő; ugyanis, az semmi egyébben nem áll, mint hogy az érdemek biztosítson előnyt s elmettszöve legyen a visszaélések ama hálóinak, melyeket az érdek nagyon is önmaga felé hajló ujjai szönek.

El kell ismernünk, hogy az év végével hatályon kívül maradó szabályok nem egy helyütt a jog és igazság elveit emelték győzelemre, utat törve a valódiságnak a látszat előtt; de azt sem tagadhatjuk, hogy hébe-hóba az érdek is ép az ő hátán jutott zöld ágra. A szűkkörű candidáló bizottság kezébe igen sokat adott a régi, és ad a mostani, új rendszabály is, mert hatalmában állott és áll ezután is, a protegált egyénnel szemben, olyanokat jelölni ki, a kikeről előre tudhatni, hogy maguknak előnyt szerezni, nem bírnak eléggé szerencsés külső tulajdonokkal. Másfelől a választó egyház makacosságát sem volt elég erős megtörni a régi törvény, midőn az a megvesztegetés, vagy más érdekek útjára lett vezetve. Most is előttünk áll a makacskodás diszpendányaként a n.-baconi egyház, mely évek óta opponál a törvénynek; s míg a papválasztás halasztódik benne, addig az egyenetlenség és demoralizáció kovásza mind nagyobbra meg nagyobbra dagad. S jah! pedig keserű kenyér sül annak tésztaájából majd, a leendő pap számára! Azonban, ha történtek is itt ott visszaélések, de még sem mondhatjuk, hogy számosabb eseteknél nem tett jó szolgálatot. Épen azért, nem háritjuk rá a vádat egészen. Különben is, nagyon sok függ azon kezektől, melyek a törvényt végrehajtják. A törvény magában csak papirra vetett betű, melynek milyensége attól függ, hogy milyen volt a megelevenítő szellem. S valamig embertől nyer megtestesülést bármely törvény is, addig azon sokszor fognak látszani homály-foltok. Justitia szeme önkéztől soha sem érzett volna bekendőzést. Az igazság szemét emberek köntözik be. Ellenkezőleg, a tiszta kezű önzetlenség még a félszeg rendszabályok hiányait is helyre hozni igyekezik, nemhogy az érdek sugalmái szerint az aranyat salaknak és a salakot aranyak hazudja. Hiszszük, mert számos példát láttuk, hogy jóval több azoknak száma, a papválasztási szabályok megvalósítása körül, kik privát érdekekkel nem engedik beszerezni a közcél szentségét.

Ép ezért, nem suhintunk oly mérgesen elébe a küszöbön álló új rendszabálynak annyival inkább, mert még mozdulatlanul áll, mint Pigmaleon szobra s csak majd láthatjuk meg életbe lépésével, hogy kifogástalan lesz-e mozgása annak, mely anynyi vésőnek élet állotta ki a kerületi gyűlésen. Különben is, hogy épen minő hiányai le-

hetnek, azt határozottsággal a priori megmondani nem lehet egy olyan szabályról, melynek életrevalóságáról csak a gyakorlat adhat autentikus bizonyítványt. Legfőleg ha összemérjük a másikkal, a mindjárt elévülővel, melynek az új évvel helyére lép. Az összehasonlításnál meglátszik, hogy a régeből van alakítva a szóban forgó új. Leglényegesebb eltérés van benne az egyházak osztályozásánál, de ezen eltérés, a célt tekintve, előnyösebb és igazságosabb. Az összehasonlítás e tekintetben, a régebbi rendszabály egyoldalúságát tünteti föl, a menyinyiben az csak 500 frton alól osztályoz s azon fölül nem tesz semmi megkülönböztetést, a másfél ezer, vagy 2000 frt jövedelmű ekkleziás papi állomása is egy osztályban áll az 500 frt-tal. Azonban, ha már az új rendszabály az osztályozással tágabb térre lépett s az eddigi három helyett, négy osztályt vett fel, arányosabb lett volna, első osztályunak nem 800, hanem legalább 1000 forintot fölülieket venni. Hogy az 500 frton alóli egyházakat nem osztályozza, ez közel kilátásba helyezi azon már rég hangoztatott elvet, miszerint a papi fizetés minimuma, szállás és tűzfán kívül, 400 frt legyen. A rendszabályok e részét nem azért mondtuk előnyösebbnek, mert újabb, hanem azért, mert ez a régebbinél magasabb szempontra helyezkedve, nagyobb széttekintéssel osztályoz.

És épen ez az oka, a miért nem érdemelte meg e rendszabály azon mérges csapásokat, mit e lap hasábjain „egy marosi ref. pap” mért reá; mert sehogy sem találunk lábat a megállhatásra azon föltevésének, miszerint e törvény a papokat piculák szerint osztályozza. Ugyanis itt az eszköz a céllal, az ok az okozattal össze nem vétődve, nem a papok, hanem azoknak fizetése van osztályozva. Itt egészen más szempont van, mint fölteszem, a viriliseknél, kik piculákon karikáznak a vármegye termébe deklámálni. Minthogy hasonló dolgok között a mi egyikről áll, a másikról is áll, ennél fogva, azon föltevés szerint, a külső hivatalnokok is piculák szerint lennének osztályozva, mert a vármegye első hivatalnokának: a főispánnak több fizetése van, mint a másodoknak: az alispánnak. S az ország első hivatalnoka, a miniszterelnök is piculák szerint lenne megkülönböztetve e felfogással a többbitől, s azért ülne az első helyen, mert fizetés képen több picula megyen zsebébe, mint társainak. Holott épen azért megyen több picula zsebébe, mert első helyen ül. A főispánnak is azért van több fizetése, mint az alispánnak, mert ő a vármegye első hivatalnoka, nem az alispán. Ezt senki máskint nem értelmezheti, ha szándékosan föl nem cseréli az okot az okozattal. Így van ez mindenféle fizetéses hivattal a világon. S ép azért, csodálnunk kell, hogy a marosi pap szemüvege alatt így megfordult ez a dolog. A szegény pap is nem azért első osztályu, mert több a piculája, hanem épen azért több a piculája, mert első osztályu. Szóban forgó törvény nem papokat, hanem ekkleziákat osztályoz; mert azon papokra, kiket állomáson talál, nem kötelező, miután a 95-ik pont határozottan mondja, hogy: e rendszabályok, a VIII-ik fejezet 40 pontjában

kitett eset kivételével (mely az egyszer megnyert qualificatiót kívánja érvényben tartani) visszazható erővel nem bírnak. Ha e pont kiesett volna e rendszabályokból akkor aztán igaza volna a marosi papnak, mert úgy papokat is kellene osztályoznia és pedig zsebök szerint, de így másképen van a dolog.

A mi a pályázhatás feltételeit illeti, arra nézve sem mondhatjuk, hogy e fejezet a papjelölteknek adna előnyt a papok felett. Az eddigi rendszabályok szerint egy jelesen (nem kitűnően) képesített akadémista-papjelölt pályázhatott bárhová, de az új szabályok 37-ik pontja értelmében most csak másod osztályu egyházakba pályázhatnak. Az eddigi törvény értelmében harmad osztályu egyházak papjai, akár hány évet szolgáltak is, ha csak a VIII-ik fejezet 40-ik pontjának előnyével nem bírtak, első osztályu egyházba nem pályázhattak, míg a jelesen képesített papjelöltek igen. De az új rendszabály jogot ad a harmad osztályu egyház papjainak is, 5 évi szolgálat után, első osztályuba folyamodhatnak.

Továbbá, a külföldi egyetemek látogatására legalább két félévet szükségessé teszen az új törvény. A multban ezzel visszaélések is történtek néha. Tagadhatlan előnyeik vannak ugyan a külföldi egyetemek látogatásának, de egy félév nem elég arra, hogy a cél, a miért ez intézmény felállítva van, elérve lehessen; mert egy félévet csupán a nyelvtanulás is igénybe veszen, nemhogy még az alatt egyébbel is teleszivhassa magát a szomjas lélek. Anekdota is van róla, hogy semester végén, az akadémista mást küldött bizonyítványa után, ő maga nem bizván nyelvtudományában annyit, hogy szóba merjen állani az illető tanárral.

A pályázásra bocsátásról szóló fejezet abban különbözik a régebbitől, hogy ebben, az első osztályu egyházaknál, 6 helyett, 8-ra van emelve a kijelölhetők száma.

Ez is egy lépés annak megvalósulása felé, hogy az egyforma minősítéssel bíró folyamodók különbség nélkül egyiránt pályázatra bocsátassanak, mert ugyanis 12 egyenlő qualificatioju egyén közül melyik négy nem érdemi meg, hogy felvétessék a candidatioba. Az egyforma bizonyítvány, egyforma előnyt és jogot ad. Tehát azokkal, a kik ily esetben kimaradnak, mindig méltánytalanság és jogsérelem követtetik el, mert a qualificatiót épen úgy bírták, mint a többi. Különben, ne mondjuk csokélynek azt a kanyargós 8-as számot, mert majd a valóság hazudtolna meg. Hiszen előttünk a példa, miszerint a szásvárosi, egyik legjövédemesebb papi állomásra, melyért azt hittük, hogy fél Erdély papsága fog zörgetni, csak négy szál folyamodó jelentkezett.

A próba-predikációt érvényben hagyja az új törvény, azonban az e nélkül való választhatást sem zárja ki. Egyáltalán, nyomasztó és sokszor megszegyenítő a folyamodóra nézve a próbára menés, mert azonos a piacra állással ily szerü felirat kíséretében: ime, itt vagyok, kellek-e? S a „választó“ sokszor olyan tömeg, mely inkább nézi azt, hogy milyen az arc, és a hang, sem mint a képesség. Azonban, minden próba és kijelölés nélkül egyenesen a tömegre bízni, hogy tetszése szerint szabadon hívja meg papjának, a kit akar, ez nem lenne egyéb, mint rést törni az érdem és képesség gyakori sárba tiprásának; mert akkor az aspiráns diadala teljesen attól függene, hogy minő ügyességgel tud járni a korteskedés alagútján.

Az új rendszabálynak az összehasonlítás rendjén tett átlapozása azon reményt, sőt meggyőződést kelti fel bennünk, hogy vele egyházkerületünk egy lépéssel közelebb jut azon célhoz, miszerint benne a képesség és jórátörékű szorgalom férhessen inkább a jobb jövédelemhez, sem mint a protekció. S mint ilyet, teljes bizalommal üdvözöljük.

Gönci János.

TÁRCA.

Népoktatásügyünk az 187³/₄ tanévben.

(Folytatása és vége.)

A tanítók száma, az 1874-ki évi összeírás szerint, Magyarország népoktatási intézeteiben volt összesen 19,610. Ezek közül tanítói oklevele van 15 ezer 375-nek, nincs 4,235-nek. Rendes tanító volt közülök 17,754, segédtanító 1,856. A tanítók közül 0—5 év óta szolgál 5,069, 30 éven felül 2,241; általában a tanítók nagyobb része ifjabb koru. Egy tanítóra jelenleg országsherte 60.9 tanuló jut, azonban mivel a tankötelesek száma 2.139,207 — 80 tanuló számítva egy tanítóra — 26,740 tanítóra volna a miniszteri jelentés szerint szükség; e szerint, a tanítók mostani létszámából ezen esetben a jelentés szerint még 7,130 tanító hiányoznék.

A miniszteri jelentés e tekintetben hibás számítást követ, a mennyiben az ismétlő iskolabajjárásra kötelezettek is ideszámítja, holott azok legnagyobb részére külön tanítóra nincs szükség. A mindennapi iskolabajjárásra kötelezett 6—12 éves kor közt állók száma 1,573,009 s ezt

nyolcvannal osztva, a tanítószükséglet 19,275, melyet a jelenlegi szám is túlhalad; de tekintetbe véve azt, hogy a 80 gyermek csak maximum s a felső nép- és polgári iskolák tanítóiról külön kell gondoskodni, mindenesetre van még szükségünk egy pár ezer tanítóra s reméljük, hogy e szám meg is fog lenni annyival inkább, mert e szám évről évre folytonosan szaporodik. Az osztrák tartományokban 1875-en volt 31,196 tanító, 2.134,683 tanulóra, kik már iskolába jártak, az arány tehát körülbelül megfelel a mienknek.

Az iskolák évi összes kiadása tett 1874-ben 7.848,243 frtot. Ebből tanítói fizetésekre kiadatott 6.256,244 frt és pedig rendes tanítóknak 5.942,950 frt, segédtanítóknak 313,924 frt. Egy-egy tanítóra esik átlag 319 frt, míg az osztrák tanítók fizetése átlag 462 frt. E tekintetben tehát igen rosszul állunk, habár itt is van remény a haladásra, a mennyiben 1874-ben a tanítók fizetésére 792,230 frttal fordított több, mint 1873-ban s így a tanítók fizetése átlag 13.98 százalékkal növekedett, mi egy év alatt örvedetes haladásnak mondható.

A tanítóképezdei növendékek száma 1874-ben 131-el növekedett. (Itt a jelentésben sajtóhiba van.) Érdekes e tekintetben, hogy a férfínövendékek száma 21-el fogyott, míg a növendékeké 152-vel gyarapodott. E számarány világosan mutatja a tanítónők számának folytonos gyarapodását, bár ezen tényt világosan nem is tudjuk kimutatni, miután a jelentés — igen hibásan elhanyagolta a tanítók számát nem szerint elkülöníteni.

A jelentés igen érdekes részét képezi, habár természet szerint tökéletlen is, a néptanítók nyugdíj intézete állapotáról szóló előleges jelentés.

A nyugdíjazási törvény végrehajtása 1875 jan. 4-én indított meg. A miniszter, — mint a jelentés egészen naivul mondja — 1875 aug. 31-ére tűzte ki az adatok benyújtási határidejét, de azoknak legnagyobb része csak november és december hónapokban s a folyó év elején érkeztek be sűrűbben, de akkor is rendetlenül, úgy hogy még mai napig sem lehetett a munkálattal elkészülni. Csodálkozunk, hogy a miniszter ez ellen csak panaszkodik a helyett, hogy erélylél látna hozzá a sok haszontalan tanfelügyelő megbüntetéséhez, kik köztudomás szerint, már anynyira hozzá szoktak ezen erélytelen eljárásához, hogy a statisztikai adatokat csak ismételt sürgetésre kezdik gyűjteni.

Az eddig begyűlt adatok eredményét a következő főbb pontokban sorolhatjuk egybe, 13,543 községből csak 8,314 küldött be adatokat 13,740 tanítóról. A jelentésekben 528 ezen évben üresedésben lévő tanítói állomásról levén szó, mindössze tehát 14,268 tanítói állomás jelentetett be. (Mint egy hét ezerről tehát nincs hivatalos tudomás.)

A fentebb kimutatott 13,740 tanító közül az orsz. tanítói nyugdíj- és gyám alapba felvétetett 8537 tanító, 1707 tulkorúság, 3496 pedig tanképesítés hiánya, vagy más okok miatt az országos nyugdíjintézetbe felvehető nem volt. A felvett 8537 tanító közül a nyugdíjazási törvény 41. §-a értelmében a 250, illetőleg 100 frt minimális nyugdíjösszeget biztosított 7613 tanító, megjegyezvén, hogy a minimális 100 forint nyugdíj összegre biztosítottak száma alig érdemel említést. A minimális nyugdíjintézetben kívül még további 100 frt nyugdíjtöbbletet biztosított 676, 200-at 48, 300-at 10, 400-at 190 tanító kik közül azonban többen visszaléptek.

Pénzügyi tekintetben 1875-re valószínűleg 649,443 frt 09 kr-ra lehet számítani. Ezen összeg fejében 7000 tanítótól s községtől várható 561,070 frt. Ehhez jön a régebben községi tanítók által befizetett 2% — 36,500 frt, az államkincstár 51,100 frtja, az államszegély 3% — 1229 frt 31 kr, ajándék 100 frt, vegyes bevételek mintegy 2000 frt stb. A kiadás volt eddig 1. a törvény végrehajtásával és a nyugdíjalap kezelésével megbízott bizottsági tagok tiszteletdíjaira 2416 frt 68 kr. 2. nyomtatványokra 400 frt 02 kr, összesen 2,816 frt 70 kr. 1875-ben nyugdíjazások még nem történtek s így a fentebb jelzett 649,443 frt biztosnak vehető. A jelentés kiemeli, miszerint „az igazsághoz hiven el nem hallgatható, hogy a befizetések igen szépen s kielégítőleg folynak be, egyszersmind az 1876-ik évre fizetendő

évi díjszázalékok is kivettek s a befizetési jegyzékek szétküldetése is megkezdett.

Az államszegélyek összege 1874-ben tett 623,973 frt 25 kr. Ebből legtöbbet nyert a Királyföld (78,659), Budapest (600.000), Temes (49,559), Torontál (40,724 frt) s általában oly vidékek, hol kevesebb szükség volt, míg Naszód, Beszterce, Máramaros semmit s más nyomorgó vidékek is alig valamit. Magától érthető, hogy ennek nem a miniszterium az oka, hanem a nyomorult tanfelügyelők, kik illető tankerületeik érdekeit nem hordják szívében.

Állami elemi népiskola volt 56, államilag segélyezett felső népiskola 12, polgári iskola 20.

Még néhány szót akarunk mondani az iskolák felszereléséről.

1874-ben a népiskoláknak összesen 6457 faiskolájuk volt, ez tehát az azt megelőzőtt évekhez képest 424-el szaporodott. A népiskolákhoz tartozott 1874-ben még 10,018 iskolakert, ez tehát az ezt megelőzőtt évi állapothoz mérve, 585-el lesz több. A testgyakorló helyiségek száma 1874-en 3447 volt, az 1873-ban bejelentettek számánál 112-el több. Az iskolák belső felszerelésére nézve következő statisztikai adatokat lehetett egybeállítani: 1. Fekete író tábla volt az ország összes iskoláiban 20,989, mely szám a múlt évben bejelentett fali írotáblák számánál 658-al több. 2. Fali olvasó tábla volt 18,105, 1873-hoz képest 2790-el több. 3. Fali térkép találtatott 23,882, a múlt évinél 1938-al több. 4. Földgömb volt 10,393 + 619. 5. Természettudományi eszközgyűjtemény 8953, — 390-el kevesebb mint 73-ban. 6. Természettudományi eszközgyűjtemény 4236, 1873-ban 567-el kevesebb. 7. Iskolai könyvtár volt 1881, az 1873-ban bejelentettnél 373-al több. 8. Testgyakorló eszközök 1378, az 1873-ban bejelentettnél 221-el több.

A részletes kimutatásban többször fordult elő azon panasz, hogy a szegény gyermeknek nincsenek tankönyveik elegendő számmal. 1874-ben e célra 57,336 frt fordított, tehát 12,697 frttal több, mint az előbbeni évben; azonban mindez még igen kevés, mert a kimutatások szerint még 193,364 tényleg iskolába járt gyermeknek nem volt tankönyve. Ezen óriási hiányon társadalmi uton kell segíteni s e célból legokosabb volna az Eötvös által ajánlott népnevelési egyesületek felállítását, melyek más tekintetben is nagy hasznára válhatnának a népnevelésügynek. Az iskolalátogatók e tekintetben s az 1.193,907 iskolamulasztás borzasztó nagy számának lejobb szállításában igen sokat tehetnek.

A miniszteri jelentés a népoktatásügyről szólva, csaknem futólag emlékezik meg a kiseddóvóintézetekről és szakiskolákról a nélkül, hogy ezekről táblázatos kimutatást adott volna, mi legalább a felső, nép- és polgári iskolákra nézve igen könnyű lett volna.

A kiseddóvodákról néhány általános elv fejtegetése mellett csak az orsz. kiseddóvó egyesület kimutatását használja fel a jelentés a nélkül, hogy azt a nyugdíjintézetnél benyújtott adatokkal összehasonlítani. Ezen magánuton gyűjtött jelentés szerint van összesen 198 kiseddóvoda.

Honnan veszi a jelentés azon megbizhatlan adatot, hogy ezen intézetek száma az utolsó két év alatt 25%-al növekedett: nem tudjuk. Államsegélyt kimutat 15,200 frtot ily arányban: A kisdedovó intézeteket terjesztő egyesület nyert 8000 frtot, a nagykarolyi nép nevelési egyesület 500 frtot, a temesvári Fröbel-egyesület 500 frtot, a kolozsvári Fröbel-egyesület 3000 frtot, a székesfehérvári kisdedóvoda 300 frtot, a kézdivásárhelyi leány árvaház 500 frtot, a központi Fröbel-egyesület 1500 frtot, a modori gyermekkert 400 frtot, végre a kaposvári kisdedovó intézet 500 frtot, kisdedovó képző intézet volt 5, de ezekről nincs részletesebb tudósítás.

A sa k o k t a t á s állapotáról, mint említők is, igen kevés van írva. A miniszteri jelentés még számukat sem tudja megmondani s csak két intézetről szól bővebben, egyik a kassai gépészeti akadémia, másik a budapesti kereskedelmi akadémia. Főlemlítésre méltónak tartjuk egyedül, hogy a zay-ugróci és hoszszufalui műfaragó s somorjai veszszőfonó iskolák már szervezve vannak s szervezés alatt állanak a közdi-vásárhelyi, trencsényi, rajeci s privigyei ipariskolák. Ezekről, ugyszintén a felső nép- s polgári iskolákról a jövő kimutatásban bővebb adatokat várunk.

A hó és a hóvilág.

(Téli tárca.)

(Folytatása és vége.)

Ha most már ezek után a hó az oly emberkéz alkotta műemkekhez hasonlít, melynél a keletkezés törvényeit, s a forma végokait fölfogni nem tudjuk, úgy az ily szellemi alkotással még abban is megegyezz, hogy végére járhatunk legalább azon külső okoknak, melyek e rejtélyes alakulási folyamatnál közrehatottak, tehát mintegy megismerhetjük azon életeseményeket, melyek a vizet csillagokat — költeni kényszerítik, vagy költői képlet nélkül szólva, csillagokká tömörítik. Ha a légáramlatok, melyek a föld légrétegeit szelid patakokként folyják át és melegebb vidékből eredve, vizgőzt fejlesztenek, hidegebb légkörbe érnek, úgy épen az történik, a mit a lehelletnél tapasztalunk télen a szabadban: a légszerű gőz megdermed és pedig először csöppekbe, vagy azonnal krisztályszerűleg. Nagyobb havazás a nyugati széljárással szokott együtt járni; kemény hideg napokon ritkán havaz, s akkor is csak igen parányi pelyhekben, mert nagyobb hidegek alkalmával csak igen kevés páragőz van az atmoszférában.

De legyen elég a hó első képződéséről enynyi, mely mint keletkezésében minden, titokszerű. Kövessük inkább pályáját, a mint szemünk előtt a világra jó.

Lassan és kecssteljesen száll alá a magasból, nem mint az eső, mely az esés törvényének engedve, rohanva siet a földre.

Alakja, mely bizonyos tekintetben hasonlít a léghajós szállernyőjéhez, melylyel csónakjából alábocsátkozik, és könnyűsége megengedi neki, hogy az alsóbb légrétegekben egész kényelmesen végezze be utját. A földre érve, pelyhepelyh hátán gyengéden pihen — hány millió ily apró

kristály szükségeltetik egy kert beborításához! — de a későbbi jövevények csakhamar öszszébb-öszszébb szoritják.

Hogy a hó nem csorog le egyenesen a háztetőről, mint az eső, azt a hegyes és csipkézett sugarak surlódása okozza. Minden rézsutos sikon, ágon és galyon ott tapad, úgy hogy minden bozótnak, minden sövénynek fehér háló süveget nyom fejébe. Kezdetben a hó ép oly türelmes, mint a csuszómászó féreg, az emberek lábnyomát békén, vagy csekély mormogással türi; azonban minél inkább vénül és dermed, annál áthatóbb, nyikorgóbb hangon tiltakozik a lábnyomok ellen, mely hangok éle és ereje mindenkor biztos légmérőül szolgálhat és a hideg fokát a legpontosabban jelzi. E zugolódó nyikorgást a kristály szemerek egymáshoz való dörzsölődése okozza.

A gyermekek, kik természettani kutatásaikkal szülőiket gyakran zavarba hozzák, rendszeren megkérdik, miért fehér a hó, mikor az csak szintelen vízből áll. Leghelyesebben cselekszünk, ha magyarázat helyett a vizesés habjára és a porrá zúzott üvegre utalunk, mert a kis kutatók megelégszenek egy-egy hasonló példával is, s nem követelik a miéltre az azértot. Az már az emberi természet sajátja, hogy nem szívesen töri fejét, ha valamely tüneménynél azt látja, hogy az nem áll egyedül, nem áll páralanul. A physika elméleteit úgy sem értené meg a gyermek, és alapjában véve, azok inkább csak körül írják, mint megmagyarázzák az érzékek benyomásait.

És valósággal behatoltunk-e e színváltozás lényegébe, ha megtudtuk is azt, hogy a hóban az apró jégreszecskek tapadnak anynyira együvé, hogy a világosságot nem bocsátja keresztül, sőt mert a színes napsugarat egyszerre verik vissza, az fehérnek látszik? Egy másik csodálatos viszonya a világosságnak a hóhoz abban nyilatkozik, hogy napsugarait hatalmasan visszatükrözi, s innét van, hogy tiszta napokon oly vakító fényvel csillog, miszerint azok, kik rapok hoszszat hóborította tájakon utaznak, kénytelenek szemüket beárnyalni, ha az úgy nevezett „hóvakásgtól“ mentek akarnak maradni, mely a szemidegek tökéletes eltompulásából áll, mely azonban szerencsére csak futó baj szokott lenni.

Ha a hó azon módon, a hogy aláhull, helyében megmaradna, úgy a föld terrenumának relíefjét ép oly kevésbé változtatná meg, mint az emberi testre simuló tricót, legfőlebb a körvonalak élet venné el itt-ott. A szél azonban a föld téli köntösét saját szeszélye szerint rendezel el; itt feszesen hozzásimulva, a föld fölületének idomait határozottan tünteti elő, míg amott dus redőkbe szedett, duzzadt köntöst képez, mely oly egyénnek, ki a különféle alakulásokban gyönyört talál, igen kellemes látványt nyújt. Ha teljes szélcsöndben havaz, a természet változatos képben mutatja be a félig eltakart fákat és bokrokat. Finom fény vonalkint simul a hó a lombtalan fák ágazatára, különösen gyöngéden a vékony agu nyirre, nehezebben és vastagabban a fenyük sűrű lombkoronájára. Egy-egy szélroham azonban, kivált hegyes vidékeken csakhamar átváltoztatja a sceneriát. Először is lerázza a fehér hólepelt, s a fa száraz csontváza

éles körvonalakban terjeng szét a levegőben, hosszan csüngeti alá rostos szakálát.

Azután belezudul éles fűtytel a hó közé, s tova kergeti maga előtt, egy helyütt magas karikákba szórva, más helyütt hullámzatos formákba rakva össze. Itt elkotorja a házak és fák mellől, hogy a tulsó félen szakadókos partokat emeljen. Itt barlangszerű utakat váj, amott merész hegylánccolatban nyújtja el. Bizton állíthatjuk, hogy sem a folyó, sem a tó nem emlékeztethet bennünket oly élénken a tenger fölséges hullámzatára, mint egy széljárta fősík hóképe.

Igaz ugyan, hogy az ily havas tájkép nem bir hátérrel, mert az ily képeknek jelleget kölcsönző állatok vagy elvonultak az erdőbe, vagy, mint a varjúk s más erdei madarak, a faluk utcáin vendégeskednek; azonban a vándornak kellemes szórakozást nyújt az egyes hónyomokból kitálatni az ott járt állatok miféleségét. Itt a madár takaros léptei, ott a nyúl félénk vonala, s mellette mindjárt a szögekkel kivert talp nyoma. Valóban nem szűkre, az embernek vizsgáló birónak lenni, hogy az ily nyomok érdekeljék; nem egy tolvaj róka árulta már el magát így. Kicsiben minden ily nyom épen oly kellemesen foglalkoztatja az emberi képzeletet, mint az özönvíz előtti állatköviületek a geologist.

Eddig a havat csak szépiészeti tekintetben taglaltuk. A hó azonban nemcsak érzékileg szép, hanem a téli évszaknak egyik áldásos adománya. Hó nélkül a tél ridegebb és rémesebb volna és a növényzet, állatvilág és az emberek keservesen megérzenék pusztító hatását.

Mig a csillagfényes téli éjszakák rendkívüli hidegek, az éjszakák jóval enyhébbek, ha hó takarja az ég boltozatát. A felhők, ernyőkint meggátolják a földi melegnek kiáramlását a világegyetembe, s így az alvó természet gyermekeinek sátor gyanánt szolgálnak. Ha a hó a földre telepedett, meleg dunnakint védi, takarja a földet a sok millió meg millió alvóval, kik karjai közt pihennek. A föld ugyan is saját bensejében fejlesztett meleggel bir, melyet mély kuttakban s aknában egész éven át tapasztalunk. Csak a föld felszíne kölcsönöz meleget a nap sugarából, s ez által pótolja a belőle kiáramló meleget. A hó azonban épen azért, mert a pelyhei közt lévő levő a meleget csak szűken adja tovább, a föld saját melegét öszszetartja úgy, hogy a pelyhek közt lévő apró és levegővel telt ürök kettős ablak gyanánt szolgálnak. Mily nagy jelentőségű a hónak ezen befolyása, abból is kitetszik, hogy Sziberiában 24 fokkal melegebb a föld a hótakaró alatt, mint fölötte. Ezért nem fél a gazda soha a nagy hidegektől, ha hó fűdi vetéseit. Jóságos barátja az a növényvilágnak, takarója alatt az alvó gyökerek és magvak életben maradnak, moha és zuzmó virágzó és gyümölcsöző korát éli, alatta január hóban a fehér zászpa, februárban a tavaszi tözike és crocus virágba borulnak.

De nemcsak a növény, hanem az állatvilág is köszönettel tartozik a hónak. Csakis a szarvasok, őzek és nyúlak

panaszkozhatnak, a mért elfűdi előlük az amugy is szűken kijáró téli takarmányt. Azt mondhatná ugyan valaki, hogy miért nem kaparja ki a szarvas a hó alól fűvét, úgy mint a dämvad, s miért nem aluszsza át az évszakot a nyúl, mint nagybátyja a sarki nyúl, mely nyolc-kilenc hónapot alszik, vagy mint földije tesz: a borz, sün, hörcsök, cserpölyű? És utóvégre is néhány hétre a nyúl is beérheti fakéreggel, melyet Norvégiában megőrölve kenyérliszt közé kevernek. A madaraknak is, már tudniillik, melyek nem tartoznak a gazdagabb s déli vidékekre költöző turista osztályhoz, szűkebb konyhával kell beérniök. Ez igaz, de azért semmi joguk panaszkodni a hóra, mert hó nélkül kőkeményre fagyna a föld, s gyenge csőrökkel nem volnának képesek kivájni a legizesebb falatokat. Valamenynyi madár közt a keresztcsőrűnek van legáldottabb humora; föl se veszi a havat, egy-egy hóborított fenyű koronájáról egykedvűen és mozdulatlan néz a világba, s az alatta nagy csapatokban szököső hóbalhákra, melyektől hosszu vonalban feketedik a hó.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Frecska Lajos limbachi ág. hitv. pap és** „az evangyeliomi tanuság” volt szerkesztője meghalt életének 35-ik évében. Eletének legszebb korában és munkásságának alig kezdetén letöretni a halál által: oly sors, mely egész részvétünket nyeri ki, s mi szívünköl osztozunk a vesztés fájdalmában. Nyugodjanak porai csendesen.

— **A zilahi ev. ref. főtanoda tanári kara** mély fájdalommal tudatja, hogy legidősebb tagja, az erdélyi ev. ref. egyházkerület tanintézetei tanárkarának nestora, idősb Hiri Ferenc a történelmi és magyarirodalmi tanszék rendes tanára, munkás életének 79-ik évében folyó hó 5-kén estvéli 11 órakor három havi szenvedés után élni megszűnt. 46 évvel ezelőtt ült be ama tanszékbe, melyet anynyi buzgalom-, lelkesedés-, kitartás-, fényes süker- és elismeréssel, — mely egyedüli jutalma vala, — tölte bé; de a melyet az önkény parancs szavára 5 évig félbe szakítani, kénytelen volt. A lélek kész vala nála még akkor is, midőn a test már erőtelenné vált, s az általa anynyira szeretett tanszéköl csak szives kérésünkre lépett a már beteg barát és kartárs az üdülés ágyába, mely reá nézve, fájdalom! halállossá lön. Fáradhatatlan munkásságát a gondviselés azzal jutalmazta, hogy megadta érne azon intézetnek, melynek minden erejét szentelte — ha lassu bár, de folytonos gyarapodását, s midőn munkásságát mint egyedüli tanár kezdette; ez intézetnél most egy tanárkar könnyei kísérik sirjába. Béke poraira, áldás emlékére! Zilahon, 1876. dec. 6-án.

— **Kis Géza, a n.-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanoda** mult évi egyik jeles theologus növendéke, veterán ref. kántor-tanítónk szeretett fia december 4-kén hunyt el s 6-án helyeztetett örök nyugalomra élte 22-ik évében. A temetési gyász-szertartást végeztük Gönci Lajos kelemen- telki ref. lelkész és alólirt a templomban. Az éneket vezette kelemen- telki kántor-tanító t. Barabás Lajos ur. A célja közelében elhunyt ifjut a családtagokon kívül nagy közönség könnyezte meg. Béke lengjen porai felett. A résztvevők fogadják szives köszönetünket; a kiket a csapás ért, nyerjenek vigaszt istentől. Gyalakuta, dec. 8. 1876. Bogdán József, gyalakuti ref. pap.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztőségi szállás:
b.-farkasutca 14. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélyszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1frt, 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Nyilatkozat.

Alólirottak szükségesnek tartván azt, hogy az „Erdélyi prot. közlöny“ mint egyházi s iskolai ügyeink szabadelvű organuma, fönmaradjon: kijelentjük, hogy azt támogatni fogjuk.

Nagy-Enyed, 1876. jun. 15-én.

Br. Kemény István.
Gr. Teleky Miklós.
Gyárfás Domokos.
Lészai Ferencz.
Gr. Bánffy Béla.
Br. Kemény Gejza.
Gr. Bethlen Géza.
Róth Pál.
Szentiványi Kálmán.
Tolnai Lajos.
Horváth Mihály.
Gyarmathy Miklós.
Gyarmathy Sigmond.
Nagy Sándor,
Nagy László.
Horváth Gáspár.
Herepei Károly.
Csulak Zsigmond.
Hegedüs István.
Szabó Ádám.

Keb. Nagy Samu.
Br. Kemény Kálmán.
Zeyk Dániel.
Br. Bánffy Jenő.
Br. Splényi Henrik.
Br. Kemény Endre.
Zeyk Gábor.
Bogdán Lajos.
Finna Itsvánt
Br. Kemény Béla.
Leg. id. gr. Bethlen János.
id. gr. Teleki Domokos.
Bacsay Domokos.
id. Zeyk Dániel.
dr. Szöts Emil.
Zeyk József.
ifj. Elekes Károly.
Gr. Teleki Géza.
Br. Wesselényi Béla.

Nagy-Enyed, 1876. jun. 15-én.

Tájékoztatásul.

Midőn e lap szerkesztését ezennel átvesszem, szükségesnek tartok — tájékoztatásul — néhány szót, előre bocsátani.

Az indok, mely engemet e nem könnyű s nem csekély felelősséggel járó munkára készít, az, hogy egyházkerületemnek s általában a hazai protestantismus nemes ügyének — a nekem adatott parányi talentumok mértéke szerint — szolgáljak e téren is, s bár tisztában vagyok azzal, hogy törekvésemben

főleg egyházkerületem jelen, sok tekintetben, sajnós viszonyai között nagy akadályokkal kell megküzdennem, még is nyugodtan vetem kezeimet a munkára, azon bizonyos reménységben, hogy sokan lesznek, a kik az én erőtlenségemet támogatni fogják s azoknak segítségével, ha a magvetés után nem is érhetem meg az aratás örömét, az én munkám nem lesz hiában való az Urban. Ha e lap, mint egyházkerületünk tekintélyes részének közlönye, az én szerkesztésem alatt, bármily csekély mérvben, tényezője lehet annak, hogy egyházkerületünk nagy fontosságu

függő kérdései, mint p. o. alaptörvényeink némely pontjainak szükségessé vált revisiója, a jobb adminisztráció érdekében az egyházmegyék kikerekítése, egyházi törvénykezéseink szabályozása, népiskoláink s gymnasiumaink reorganizációja s azoknak betetőzésével Kolozsvártt egy prot. fakultás szervezése egyházkerületi köz pénztár s központi özvegy-árvai gyámintézet létrehozása stb. egyházkerületünk közérdekeit kielégítő megoldásra jussanak; ha sikerül nekem oda hatni, hogy egyházkerületünkben az alkotmányos törvények s azoknak őrei s végrehajtói iránti tisztelet mind mélyebb és mélyebb gyökereket verjen, egyházaink s iskoláink, mint a protestáns világosság és szabadság védbástyái, mint a tiszta erkölcsök s vallásos buzgóság szentelt csarnokai, az ellenséges áramlatokkal szemben is erősen megálljanak; ha csak egy pillanattal is közelebb hozhatom azon várva várt időt, midőn egyházi közéletünk templomát az egyéni — gyakran szennyves — érdekek a személyes gyűlölség és boszszuállás lángjai nem csapkodják többé, midőn mindenkit áthat azon meggyőződés, hogy az egyházi közélet sorompói oly szentélyt körítenek, melyen belül mindenki mossa meg kezeit s oldja le lábainak sarút, mert az a hely szent; egyszóval ha munkása lehetek azon szebb jövődön, melynek képe lelkünkben él, midőn mindnyájan csak azt keressük s követjük a mi igaz és jó, s az egymással küzdő pártok is, egybe találkoznak egy magasabb egységben, a Krisztus anyaszentegyháza iránt önzéstelen és buzgó szeretetben: oly gazdag lesz jutalmam, hogy azt szavakban kifejezni nem vagyok képes. E czélt tartom szem előtt, [fölvonom egyházkerületünk minden tisztességes tagját s általában a magyar protestantizmus minden igaz barátját, közelben és távolban, hogy e törekvésben engemet s társaimat gyámolítani sziveskedjék.

Első sorban s mindenekfelett kiváló gondot fogok fordítani arra, hogy a lap egyházkerületünk egyházi s iskolai beléletét hiven tükrözze vissza. A belügyi kérdések megvitatására szabad tért nyitok, hadd vivjanak a különböző, de egyaránt jogosult vélemények egymással nemes harcot s győzzön a mi jobb. Ezekre vonatkozólag egyszer mindenkorra megjegyzem, hogy alaptalan gyanúsítások, meddő recriminációk s a kérdéseket elmérgesítő személyeskedések előtt e lap rovatai be lesznek zárva s általában respectálni fogom az irodalmi tisztesség követelményeit, de másfelől magam s társaim nevében kijelentem, hogy

férfiassal nyíltsággal s minden mellékes tekinteteket figyelmen kívül hagyó bátorsággal föl fogjuk emelni szavunkat, valahányszor meggyőződünk arról, hogy egyesek anyaszentegyházunk közérdekének s javainak ellenére munkálnak s általában oly irányt követnek, mely a protestantizmus alapelveivel s az azokból táplálkozó szellemmel ellentétes. Ez eszme-cserék s felszólalások teréről fognak szolgálni a „vezércikkék“, a „vidéki élet“ s az „egyházi hírek“ rovatai.

Igyekezni fogok továbbá föntartani a folytonos szellemi egybeköttetést a honi prot. szuperintendenciákkal is, melyekkel egyházkerületünk a testvériességgel frigyére lépett s ez egytetés föntartásának lesz közege a „belföldi szemle“ rendes rovata, melyben általában a hazai protestantizmus életében fölmerülő jelentékenyebb mozzanatok lesznek jelezve. Rendes rovatot fog képezni a „külföldi szemle“ is, melyben igyekezni fogok olvasóimat a német, a helvét, a francia, a holland, az angol és amerikai protestantizmus mozgalmait föl tájékoztatni, feles számú külföldi egyházi lapok s folyóiratok állván e végett rendelkezésemre. A tárcza számára szerencsés valék legkiválóbb történet bűváraink közreműködését megnyerni s egyháztörténelmi emlékek, tanulmányok, élet és jellemrajzok s koronként az egyházi életből merített elbeszélések fogják azt élénkíteni. Gondot fogok fordítani a könyvismeretésekre s általában a bel- és külföldi irodalmi szemle rovatára is.

Azt pedig tán felesleges is megemlítenem, hogy az állandó igazgató-tanács működéséről rendes tudósításokat közlök, sőt megtettem a kellő lépést az iránt is, hogy a püspöki körleveleket s pályázatokkat s az ig. tanácsi körleveleket s rendeleteket közölhessem.

Ime, röviden körvonalozva a czél, mely felé töreksem s az út, melyen azt elérni szándékozom. Szives ígéretét bírom a munkatársak díszes sorainak. Fölemlítem közülök a következőket: gr. Bánffy Béla főgondnok, Baló Sándor, ref. lelkész, id. gróf Bethlen János főgondnok s ig. tanácsos, Biró Károly egyházmegyei jegyző, Csizsár Gábor esperes, Csulak Zsigmond ref. lelkész, Csűrös József egyházmegyei jegyző, Demeter Sámuel ref. lelkész, Dézsi Gyula ref. lelkész, Elekes Károly tanár, Felméri Lajos egyetemi tanár, Garda József hittanár, Gönczi János ref. lelkész, Hegedűs István tanár, Herepei Gergely ref. lelkész,

Horváth István ref. lelkész, dr. Jenei Victor egyetemi tanár, dr. Kolozsvári Sándor egyetemi tanár, Kónya László egyházmegyei jegyző, Nagy Sándor ref. lelkész, Nagy László ref. lelkész, Réthy Lajos tanfelügyelő, Révai Lajos ref. lelkész, Révai Pál ref. lelkész, Sámi László tanár, Szász Béla egyetemi tanár, Szász Gerő esperes, Szász Károly miniszteri tanácsos Szabó Károly egyetemi tanár, Székely Iván ref. lelkész, Szeremlei Sámuel ref. lelkész, Szilágyi Sándor miniszteri titkár, Szöllösi István ref. lelkész, Surányi Gyula ref. lelkész, Téglás Gábor tanár, Tisza László főgondnok, Tokos Sándor ref. lelkész, Turcsányi Gyula luth. lelkész. Vas Tamás ref. lelkész urakat.

Végül megemlítem azt is, hogy a lap kiadására Stein János könyvkereskedő ur vállalkozott s ez elég kezességül szolgál a kiállítás díszének. Azon esetben, ha a t. közönség a lapot tömeges partolással fogja gyámolítani, az eddigi előfizetési ár mellett, nem egy, hanem hetenként másfél ivnyi terjedelmű lesz. Az előfizetési pénzek, posta-utalvánnyal, Stein János kiadó urhoz küldendők be.

Irtam, Kolozsvárt, 1876. dec. 20-án.

Szász Domokos,

laptulajdonos s felelős szerkesztő.

N y i l t l e v é l

a szerkesztőhöz.

Budapest, dec. 16. 1876.

Kedves barátom! Tudósításod, hogy az „Erdélyi Prot. Közlöny“ szerkesztését te veszed át, meglepett. Mert nem vártam a mostani szerkesztőtől, hogy belefáradva a küzdelembe, felhagyjon azzal, mikor még anynyi a teendő, oly sok a teljesítendő kötelesség. Remélem azonban, hogy segítő munkásságát, tolla erejét, nem kellend nélkülöződ; remélem, hogy nem váltatok el, csak szerepet cseréltetek. Kevésbé lép meg, ha már szerkesztő vagy, felszólításod, melylyel közreműködésemet kéred. Nem csak vér- és elvszerinti rokonságunknál fogva, meiy arra kész, hogy a veled egynézettéket a távolból is magad és lapod köré gyűjtsd; hanem azért sem, mert tudom, hogy engem folyvást azok közé szeretsz számítani, a kik az erdélyi ref. anyaszentegyház ügyeihez némi joggal szólhatnak hozzá. Félek, hogy e föltevésed, részben legalább, csak jó indulatu csalódáson alapul. Innen-onnan husz esztendeje lesz (a jövő júniusban) hogy én az erdélyi ref. anyaszentegyház anyai karjaiból kibontakoztam. Nem a húsz év, sem a távolság, hanem a mik az óta történtek, tettek engem, nem mondom idegenné, de mindenesetre járatlanná az erdélyi Izraelben. Anyaszentegyházatok, vagy jobban szólva egyházkerületek szervezete s igazgatási rendszere azóta egészen

megváltozott s én az új rendszert csak papirosról ismerem, az életből nem. Pedig új intézmények próbaköve: mikép mennek át az életbe, mikép érvényesülnek s miben árulják el gyöngéiket. Még kevésbé ismerem az embereket, kik 20 év óta a tért elfoglalják s egy új nemzedéket képeznek, szálás erdőt az akkori sarjadékokból. Pedig az intézményeknél, nézetem s tapasztalásom szerint, még fontosabbak sokszor az emberek, kik azok vezetésére és végrehajtására vannak hivatva. Idegen vagyok én, barátom, a ti Izraéletekben.

S pedig azt hiszem, az „Erdélyi protestáns közlönynek“ főczélja és földolga az, hogy erdélyi protestáns legyen, s létezését semmi sem igazolja jobban, mint az, ha ereje, ideje, tere javarészét keblü ügyek vitatásával, tisztába hozatalával foglalja el. Általános irodalmi (t. i. egyház- és iskolaügyi) s tudományos dolgozatok elől sem szabad ugyan elzárkózni, s e részben, ha nem is a tudomány tovább vitelére, de arra köteles, hogy az eszmék és tudományos haladás körében tájékozhassa azokat, kiknek nincs módjukban más egyházi és iskolai közlönnyt is jártni. A testvér-egyházkerületek közügyei ismeretében is kell, legalább a fontosabbakat illetőleg közvetítőül szolgálnia; de főfeladata még is, saját egyházatok és iskoláitok életkérdéseivel foglalkoznia.

Pedig én ezekben, — ismétlem — tájékozatlan vagyok.

S így azt, hogy ezekhez alaposan és hasznosan s mindenek felett, hogy gyakrabban szólhassak, tőlem nem igen várhatod.

Ez azonban nem visszautasítás; lehet tárgy s lehet alkalom, melyhez s melyben szólni nem fogom sem feleslegesnek sem haszontalannak tartani, s akkor kötelességemnek fogom ismerni, hogy ne hallgassak. Mint szóltam eddig is egy párszor, lapotokban is, más helyen is s ha nem csalódom még azok által is elég szívesen fogadva, kiknek nem voltam szerencsés véleményével mindenben találkozni. Mert hogy felszólalásaim ottan-ottan czáfolatra is találtak, az engem nem bánthat, a vélemény-szabadság és kölcsönös vélemény-tisztelet feltétlen barátja levén.

Elégedjél meg tehát egyelőre enynyi ígérettel. De hogy levelem ily soványul még se menjen, mielőtt valami érdemlegeset irhainék lapodba, engedd meg hogy egy pár jó tanácsot adhassak, koczkatatva, hogy mint kéretlen tanács, abban a sorsban fog részesülni — a miben egyéb-iránt a kérve-kért tanácsok is rendesen részesülnek; hogy t. i. az egyik fülön be, a másikon ki. Ám legyen, de én még is azzal fogom végezni, hogy salvavi animam.

Az „ira et odium theologorum“-ot semmiféle documentum oly határozottan nem bizonyítja, mint a mi egyházi lapjaink, egyházi vitáink. Anynyi szenvedélyesség, anynyi gyanúsítás, anynyi kölcsönös kétségbe vonása a tiszta száudéknak és a jóakarotnak, olyan „egy mákszemnyi becsület nem hagyás“ a másik féleu: talán sehol a világon anynyira napi renden nincs, mint ezekben a mi vitáinkban. Másutt is csak vitatkoznak, veszekednek is az emberek; de nálunk a vita oly türelmetlenséggel foly

gyakran, s anynyira megy sokszor, a mint másutt talán soha és sehol. Nem csak rólatok s a ti vitáitokról szólok; a királyhágón inneni rész egyházi s iskolai közlönyei sem jobbak e részben.

Az igazság keresésével szoktuk menteni vitatkozásaink élenségét. Az igazság szent dolog, a melynek szolgálatában, ha kell, érdemes még vért is ontani, nemhogy a tenta egy kevés epét meg ne tűrne. Az igazság keresése a tudománynak első kötelessége kétségkívül. Soha sem kicsinyeltem e kötelességet s ki nem állhattam a Pilátusokat, a kik kezeiket mosva és vállvonítva kérdik „mi az igazság“ De nagy különbség van az igazság őszinte keresése és az arra fordított igyekezet közt, hogy csak „nekünk legyen igazunk“ minden áron. Sőt az igazság keresésében való igen nagy hév, rendszerint ez utóbbi igyekezetnek szokott a symptomája lenni. „Nagyon tüzesen vitatkozik, nincs igazsága“ e következtetés, ha nem is mindig, igen sokszor helyesnek bizonyult.

Aztán az igazság ugyan nagyhatalom; hegyeket mozdít; legyőzhetetlen; százszor eltemetve újra kibújik a földből, százszor lecsonkolva megint kihajt; alszik néha, mint a leányzó, de soha sem hal meg egészen. Mind igaz; de még is van az igazságnál is hatalmasabb; mondjuk Pállal szeretetnek, mely az egyetértés útján keresi a mit fegyverrel a kézben, vagy vitákkal megtalálni nem lehet; mondjuk annak a tranquilla potestásnak, mely peragit, quae violenta nequit. Sokszor nem győz, vagy nem győz meg, az igazság; mert természetében levén, nagy önérteténél fogva, a türelmetlenség: türelmetlenséget provokál; mert abban is igazad van hogy türelemmel tartozunk lenni minden iránt, csak a türelmetlenség iránt vagyunk jogosítva türelmetlenek lenni.

Tanácsom azért, mint barátomhoz is, de különösen mint lapszerkesztőhöz és munkatársaidhoz, igyekezzetek tárgyalásaitokban több higgadtságot kevesebb szenvedéllyel párosítani, nem az igazság rovására, hanem a kölcsönös méltányosság előnyére, a mi — meg vagyok győződve magának az igazságnak is, vagy is inkább az igazság megtalálásának csak hasznára fog válni.

Lapodhoz s munkatársaidhoz szólok, pedig a lap csak közeg, csak tükör, melyben egyházi közéletetek fénye árnya visszaverődik, s magát ezt a közéletet kell a szeretet és türelem, a kölcsönös méltányosság alapjára fektetni, elvei szerint rendelni és folytatni, hogy tükre szépet mutathasson.

Ugy tetszik nekem, (a távolból, a hol némely részletek elmosódnak ugyan, de egészben jobban ki lehet venni a dolgokat) hogy nálatok mostanában minden kérdés élére van állítva s a mi legroszabb, személyes jelleget ölt. Ha ez így van (lehet hogy csalódom) ez magában körjel. A személyeskedés a legroszabb közege az igazságnak; a legbiztosabban félrevezető út annak keresésében s a legroszabb (mert mindig markolat nélküli) fegyver, mely azt is megsebzí a ki forgatja. Legveszélyesebb tulajdona a szenvedélyesség, melyet személyes indokok (természetesen) sokkal inkább szoktak táplálni, mint az igazság szeretete,

bár ez is lehet szenvedélylyé. De a szenvedély, még ha az igazságért is van, sem jó tanácsadó soha.

Ha akarjátok, pedig akarnatok kell, hogy egyházi és iskolai ügyeitek virágzásnak induljanak, oly utat és módot kell erre választanotok, mely legbiztosabban vezet célra. Ez pedig a higgadt, türelmes, egymást kihallgató, egymást megbecsülő tárgyalás. Ezen az úton, s csak is ezen, a legélesebb ellentétek is kiegyenlíthetők, vagy legalább élők vehetők; azt pedig nem fogja kétségbe vonni senki, a leg-hatalmasabb és szenvedélyesebb viador sem, hogy különösen egyházi ügyekben nem a majorizálás, hanem a capitálás a legillendőbb is, a leginkább célra vezető is. Mert mit használ minden egyes kérdésben vérig vívni a vitát, ma egyik, holnap másik párt többségben léte esélyeinek tenni ki minden kérdést, s a legjobb esetben is egy le-szavazott és így legyőzött de meg nem győzött kisebbséggel, dúzzogva és boszút libegve, és jövőre visszatorlást remélve hagyatni el a csatátért!

Nem barátom, ez nem egyházi férfiakhoz illő vita: s legkevésbé helyeselhető, hogy ez mintegy rendszerré váljék. Pedig ez a veszély valóban fenyegető. Az efféle dolog olyan mint a hógörgeteg; nem áll meg ha egyszer megindult s minden perczen, minden fordulatonál nagyobb lesz. Ma egyik fél követeli a revanche-ot, holnap a másik. S a küzdelem egyre szenvedélyesebbé és kétségbe esettebbé válik.

Hogy ezeket neked így, nem egészen in camera sinceritatis, hanem nyilvánosan is szemedbe mondom, azt hiszem eléggé bizonyítja azt, hogy tárol van tőlem, azokért a mik az erdélyi egyházkerületben eddig történtek a viták elkeserítésére, a pártviszonyok mérgezésére, téged vagy azokat a kik veled együtt vannak, tenni egyedül vagy csak főleg is felelőssé. Ellenkezőleg, a peccatur intra et extra itt is alkalmazható. De hisz ez természetes; egyik vitatkozó fél modora vonja maga utáa a másikat. S valamelyik fél részéről mindenestre a legnagyobb elhatározás kívántatik, hogy az eddig folytatott, de helytelennek ismert harcmodor abba hagyassék.

Ez az erős elhatározás az, a mivel én, ha neked volnék, szerkesztői pályámat kezdeném. Kimondanám, hogy — a mi önként értetik — csak tisztességes fegyverekkel akarván küzdeni, feledni kívánom s feledtetni kérem a mult minden keserűségét s vállvetve való működésre, egymás megértésére s egymás támogatására hívom fel mind azokat kik igazán az ügyet viselik szívökön s nem a személyes érdekekért, nem azért, hogy „kinek van igaza?“ hanem, hogy mi az igazság — akarnak küzdeni.

Elvek harca, tárgyilagos fegyverekkel: ez a mi a nyilvánosság közlönyeihez egyedül illik, kétszeresen pedig az egyház férfiai között. S én nem hiszem, hogy ha ti ezt kimondjátok, és meg is tartjátok, legyen valakinek erkölcsi bátorsága rosszabbnak látszani akarni nálatoknál!

Ennyit a modorról. De a lényeg természetesen még fontosabb. S ne hidd, hogy én azt tanácsoljam, hogy valaha elvtagadásba essék akárki is. De azt se hidd, avagy

az elvhűség az engedékenységet kizárja. Lehet még lényeges dolgokban is engedni sokszor, a nélkül, hogy elvtagadásnak volna bélyegezhető az engedékenység. Sőt minden vita, minden nézetkülönbség, vagy az egyik fél teljes leveretésén s a mi attól majdnem elválhatatlan, elkeserítésén kell hogy végződjék, vagy pedig kölcsönös engedékenységen. Két pólus közt még az igazság is rendesen középen van; az érdek mindenesetre. Néha mind a két félnek engedni kell a maga álláspontjából valamit; néha egyiknek, néha másiknak. Ez utóbbi esetben melyik legyen az engedő fél, mindig az dönti el, melyik engedhet elvtagadás nélkül, s melyik úton érhető el a cél könnyebben.

Egy példa — és pedig a mi itteni egyházi életünk-ből meritem, — alkalmas lesz illusztrálni nézeteimet e részben.

Tudod, hogy a királyhágón inneni négy reformatus superintendencia régóta vajudik a közös convent rendszerezésének eszméjével; mindnyájan érezzük, tudjuk, hogy vannak közös ügyeink, melyeket csak együtt intézhetünk, vannak oly közös érdekeink, melyek közvetlen érintkezésünket hathatósan sürgetik, majdnem parancsolólag követelik. Minden egyházkerület évenként néhány ügyet regegal a conventre. Conventi tárgyaink évről évre szaporodnak, conventünk még sincsen. Vajjon min múlik? Egy elvi kérdésen, a mi bizony elég fontos.

Egyik fél — s ennek a szóvivője a dunamelléki egyházkerület, melyhez én is tartozom — azt kívánja, hogy a convent ne csak pipázó és beszélgető özszejövetel legyen, hanem határozó testület, melynek végzése mindenik egyházkerületet kötelezzék is. A másik fél, melynek a tiszántuli egyházkerület a vezére, ily konventtől az egyházkerület autonomiáját félti, nem akar semmi esetben és semmi ügyben három superintendenciától majorizáltatni és perhorrescal minden, még oly kevés tárgyra kiterjedő — centralisatiót is.

Nem célozom vitatni a két fél igazságát. Egyik mint a másik mellett súlyos érveket lehetne felhozni; s a dolog még sem lenne eldöntve. Nem is lesz, mig valamelyik fél nem enged. Melyik engedjen. Nézetem szerint nekünk, a határozatképes konvent pártolónak, kell engednünk. Először azért, mert mi ezzel nem teszünk elvbeli áldozatot; csak épen az általunk elérni óhajtott jobb (a nézetünk szerint jobb) helyett: a kevésbbé jóval érjük be. A másik fél elvbeli áldozatot tenne ha engedne, — ezt pedig férfaktól követelni nem lehet. Másodsor azért, mert a cél csakúgy érhető el. Konventet akarunk; ez közös óhajlás. Határozatképes konventet nem létesíthetünk, mihelyt annak csak egy egyházkerület is ellenszegül; de ha csak tanácskozó konventünk lesz is, bizonyos hogy abban sok tárgyra nézve, ha nem is valamenynyire, megegyezéshez jutunk; bizonyos hogy azok közül, mikre nézve a konvent megegyezésre jutott, a legnagyobb részt, ha nem is valamenynyit, mindenik egyházkerület helybe hagyja; s így legalább néhány tárgy mely most stagnál s évről évre mind a négy jegyző-könyvben „konventre relegatit“, elintézését nyer, s nem

vagyunk-e azzal is előbb? Sőt bizonyosnak vehető, hogy ha ily konvent létre jöhetne, annak évről-évre több és jótékonyabb befolyása lenne, hatása folyvást erősödnék, mind több tárgyban hozna közegyezést és közmegnyugvást létre s ha nem is volna határozatképesnek nevezve, tényleg oda nőné ki magát, hogy határozatai minden egyházkerület által helyeseltetnének, végre talán magokban is respectáltatnának.

De egyik fél sem akar engedni; s konventünk nincs, sem határozó, sem tanácskozó.

Azonban nem untatlak tovább. Vond ki a mondottakból a következtetést, a mint akarod. De meg vagyok győződve, hogy ha szerkesztői fellépésedet oly irány vezetendi, mint én elgondoltam inkább, mintsem kifejezni bírtam: az lenne a legjobb új évi ajándék, melylyel, általad oly forrón szeretett egyházadnak s egyházkerületednek kedveskedhetnél

Isten veled! Az erő és türelem, az igazság-szeretet lelkét kívánom új vállalkozásodhoz!

Hü barátod:

Szász Károly.

Hiri Ferencz.

Született 1797-ben, meghalt 1876. dec. 5-én esteli 11 órakor, életének 79-ik, tanársága 46-ik évében, Zilahon.

Én az elhunytak tanári pályáját tanulokorom oltá tisztelettel és figyelemmel kísértem: egy ideig tanítványa, később barátja és pályatársa voltam. Jó lelkiismerettel irhatom, hogy tanársága nagy idejét hiven betöltötte, mert pályája kezdetétől végéig becsületos emberhez, és értelmes tanárhoz méltóan élt, hatott és tanított.

Egy életnek elég eredménye és érdeme, ha egyetlen egy jó ügyet hiven szolgált. Hiri Ferencz a világosság terjesztésének szolgálatára vállalkozott és a világosság, a műveltség ügyét hosszas tanársága alatt annyi értelemmel és lelkesedéssel szolgált, hogy mind azoknál, kik működését ismerték, neve a buzgó, az értelmes tanárt jelenti.

Tanársága kezdetén — a harminczas években — a zilahi ref. tanodában még csak egy tanári szék volt meg alapítva, a tanoda régibb fa épülete roskadozóban, az ujnak még csak falai voltak felemelve. Hiri, fáradhatatlan buzgósága, erélye, az a szemmel látható eredmény, mi működése következtében az addig szilaj tanuló ifjuság modorában, magaviseletében bekövetkezett, a szegény tanodának sok jó barátot szerzett. A nagy emlékü báró Wesselényi Miklós, és közben járása által a báró Wesselényi család, új tanári székekre tettek alapítványokat, a Szilágyság lelkes fiai és a zilahi polgárok szinte meghozták áldozatukat. Ezek következtében ma már Zilahon egy virágzó középtanoda van, nagy épületekkel, és a haza és a műveltség ügyét egy több tagból álló buzgó tanárikar szolgálja.

Nincs terem itt részletesen ismertetni a Hiri tanári működését. Tanításáról röviden csak annyit jegyzek meg, hogy előadásában a miveltség és haladás ügye iránt érzett rokonszenv melegsége mindig meg volt. A tanteremben, és a tantermen kívül, szavaiból, tényeiből mindig kiértézt, hogy tanítványait emelni és nemesíteni akarja. A nagy és nemes eszmék iránt rokonszenves értelmével, segített a tanuló ifjuság szívében és értelmében a tudás vágyat és a haza értelmes szeretetét felkölteni, és az önbizalmat, mely minden erőnek és erénynek alapja, megszerezni.

Sok nemű tantárgyai közül, legtöbb kedvvel a történelmet tanította. A történelem tanárának nem csak a multat kell megeleveníteni, hogy érdekeljen és tanítson, nem csak a letűnt századok accumulált szenvedéseit kell éreznie, hogy meghasson, de lelkesíteni kell hogy tudjon a jövővért, meg kell hogy tudja szerettetni azokat az elveket és eszméket, melyek tényekbe, erkölcsökbe és intézményekbe átmenve, a jövőt biztosítják. Hiri, e tekintetben is, mindig megfelelt feladatának.

A kik hasznát huznak az igazságtalan viszonyok és hamis elvek fennállásából, mindig ellenséges szemmel nézik azokat kik az igazságosságot, és az igaz elveket tanítják és terjesztik. Ennek igazságát, Hirinek elég alkalma volt éreznie.

De az ember életében nem azok a legnehezebb napok, melyeken feladata nehézségeivel, és a láthatárát elborító sötéttséggel kell küzdenie, de azok a valódi nehéz napok, mikor a véletlen szeszélye, a hatalommal párosult rossz akarat egy óra alatt, mind azt mit lassan, de jó reménységgel építünk, alkotánk, felforgatja; ilyenkor a legbátrabb küzdő, a leg fáradhatatlanabb munkás szívé is szorongás és borongás lepi meg. Szerencsés és erős, ki ekkor sem adja fel a reményt.

Hirivel többször találkoztam abban az öt évben, mely alatt az önkényes hatalom által tanári székéről le volt tiltva: dolgozott, türt küzdött, de remélt, nem adta fel sem elveit, sem reményét.

Az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsa elvégre csakugyan vissza helyezte tanári székére, melytől a tanügy nagy kárára, hazánk ellenségei fosztották meg.

Az olta ismét a világosságterjesztés ügyét szolgálta ismert lelkesedésével, buzgóságával és értelmével mind egész halálos betegségekig.

Ide s tova két éve, hogy öreg barátommal — ki néhány napon át nálam volt — utoljára találkoztam. Régen nem láttuk volt egymást, elég mult volt hátunk megett, és elég bizonytalan jövő előttünk: elbeszélgettünk egyéni, családi, tanodai, nemzeti és álladalmi ügyeinkről, multról és jövőről, emlékeink és reményeinkről. Beszélgetésünk közben úgy találtam, hogy az én öreg barátomnak, az emberiség hagyománya után, értelme, alkotása és fejlődésénél, és szíve vágyainál fogva, erős hite a jóban megmaradott; és azon a szerető hatalmon, mely a kalászsza fejlődő kised buzaszemben, a hatalmas tölgygyé izmosuló makkban, kertje gonddal szeretettel ápolt növényeiben, gyümölcs és diszfáiban épen úgy revelálja magát, mint az értelmes tanár tanításában az ifju nemzedék által, a jog és szabadság alkotásaiban a népek között, még mindig bizalommal csüng.

Az ő hite szerint, véges világunkon túl nem a semmiség de a nagy ismeretlen van, hol igazság és szeretet által minden kiegyenlítettik.

Legyen az ő hite szerint: nemesen és nemesért küzdő munkás élete után, a jutalmat és nyugalmat találja fel!

Sámi László.

TÁRCZA.

Medgyesi Pál levelei.

Az eredeti példányokról

Közlő:

Szilágyi Sándor.

Medgyesi Pál irodalmunkban mint hittani író, mint egyházi szónok és mint nyelvész egyaránt kiváló helyet vívott ki magának. Mindhárom tekintetben praecisirozott állást foglalt el, s még pedig, hogy mai felfogásunknak megfelelő szót használjak: szabadelvű és haladást sürgető álláspontot. Ellentétben a dogmaticus írókkal moralista, az orthodoxus szónokokkal bölcsészeti irány felé hajló, s az ortholog nyelvészekkel határozottan neologizáló. És e három tulajdonában egy hatalmas pártnak több mint egy tizeden át vezére s egy nagy és egyház-történetünkben még legfőbb vonásaiban is alig ismert küzdelemnek előharczósa volt.

Az episcopalisok diadala az 1646-iki szathmár-né-

meti-i zsinaton teljes volt. A Geleji Katona Istvánról nevezett kánonok megerősítése, — mely három évvel utóbb következett be, — egy jelentőségű volt a presbyterianismus eltiltásával, s az egyházi párt a fejedelmi udvarra támaszkodva, göggel és szigorral használta fel diadalát a presbyterianismus elfojtására

Hanem valamint az országban magában a fejedelmi udvarban is két párt volt. Öreg Rákoczy György és fia ifjabb Rákoczy György mindketten az orthodox párt-hoz hajlottak, melynek feje Geleji Katona István a püspök volt, de az öreg fejedelem asszony Lorántfy Zsuzsanna s a fejedelem tesivére Rákoczy Zsigmond a presbyterianismus ügyét akarák diadalra juttatni, s a ki őket ez eszmének megnyerte, abban megerősítette, az Medgyesi Pál az előbbennek udvari papja volt.

Ezen egyházkormányzati kérdés — mert tulajdonkép abból állott az, hogy consistoriumok vagy presbyteriumok igazgassák az egyházat Angliából szivárgott be

hozzánk, azon tanulók által, kiket a fejedelem és főurak magasabb kiképzetés végett évenként a külföldre szoktak küldeni, s itt termékeny földre találtak. Az eszmének, hogy az egyházat népkormányzat utján választott presbyterek igazgassák, első nyiltabb apostola Tolnai János áldozatává is lett, őt a szathmári zsinat papságától megfosztotta, Geleji Katona pedig utóbb is tehetősége szerint üldözte.

Mig öreg Rákoczy György élt, neje keveset tehetett a presbyterianismus érdekében: de halála után már nyiltan fellépett Lorántfy Zsuzsánna. Tolnait visszahelyezte sárospataki tanári állomásába (mint ilyen kezdte egyházi pályáját) s Medgyesi Pált gyámolította törekvésében, hogy az eszmének sajtó utján igyekezzen elterjedést szerezni. Ennek nyilt fellépése 1650-ben történt: a „Dialogus Politico Ecclesiasticus, az az két keresztyén embereknek egymással való beszélgetések az presbiteriumról, egyházi tanácsról“ című munkája által, melyet 1653-ban másik műve „Rövid tanítás a Presbiteriumról avagy egyházi tanácsról“ követett. A vita ezzel fel lett vetve s a küzdés irodalomban és életben rendkívüli hévvel folyt.

Az alább következő levelek közül az öt első ezen küzdelem történetéhez, mind a nyolcz pedig együttesen Medgyesi Pál életéhez s a protestantismus és magyar irodalom történetéhez nyújt igen becses adalékot s közvétételüket már csak ennél fogva is teljesen igazoltnak tartom.

De ám: szóljanak a levelek maguk helyett.

I.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, és az úr Istentől kívánok Nagyságodra lelki testi áldásokat terjedni bőséggel.

En is tandem tandem Nagyságos Uram Isten áldásából haza érkeznén, akarám Nagyságodat neminemő dolgokról tudósítani. A mi kegyelmes Urunk az hierarchica usurpata potestas ellen (a mint bizonyosan értem) valóba pro autoritate viselte magát, és úgy tractálta az elatiót, s oly kemény szemtől szemben való, igazán keresztyéni Fejedelmi

beszédekkel kezdette volt lerontani az Sedechias nem Isten-től parancsoltatott (Oldalt: I. Reg. 22.) hanem maga praesumptiójából feltött vas szarvát, hogy az Isteni rendű supereminens Potestas ellen való minden felemelkedés in ordinem redigáltatott és az papistizálás refrenáltatott volna; s még penig potentissime, et quidem ultimo vel saltem secundo hoc ictu; s nem mert volna már ezután még csak rezgelődni is, megtanulván ez uttal is mi legyen az Istentől rendeltetett Felsőség ellen epélkedni, s csak szóllani is. Ha a mi kegyelmes Urunkat az maga itéletében és istenes jó tanácsában hagyják vala az idvezült Urunk temetésekor adott válaszában is az emberek, nem következenek volna ez galyibák: most is penig sapientissime lenyomultanak volna, ha az ő Nagysága istenes és fejedelmi tisztí szerént való keménykedése constanter megállhatott volna; de mindaddig s addig complanálják, moderálják, tolerálják az dolgot, hogy nem az ő Nagysága istenes buzgósága, hanem tandem tandem az eminealni akaróknak kedvek szerint concludaltatik az dolog. Oh ha az mi kegyelmes Urunknak békét hagynának, adott volna az úr Isten ő Nagyságának mind esmeretet az igaz reformata religióban, s buzgóságot ahoz; mind pedig szép és elegendendő tanácsot, ugyannyira hogy magától ő Nagysága sokkal istenesebben tudná azt propugnálni, promovealni, hogy sem mint a sok tanácsadással azt hogy már jobban procurálják, de bizonynyal megakadályoztatják. Hogy Nagyságtok oda ki costao ter előmene abban a mit Isten tisztességére feltött volt, nem gondolván a sok ellenben való szines tanácsadásokkal, mely feliciter végben vivé dolgát! El hittem hogy Isten tisztességének békességben való előmenetelét is nézik, a kik miatt gátolódás esik a jó processuban; de hijában emberi módok s mesterkedések által előmenni igyekezni: megcsalatozik igen ember. Kemény János uram ő kegyelme, el hiszem az Nagyságod böles irásától is indittatvan, most igen svadeálja, hogy ugyancsak be állattassék a Scholában Árkosi uram: a mi Kegyelmes Urunk penig most in discessu is halasztotta, ne talál az Nagyságod itéletit is ő Nagysága szemben érteni akarván ő Nagysága. Főlek szabásu én, hogy ha nagyságtoknak

אשר נתתי לך ואת כל אשר נתתי לך ואת כל אשר נתתי לך
 ואת כל אשר נתתי לך ואת כל אשר נתתי לך
 ואת כל אשר נתתי לך ואת כל אשר נתתי לך
 ואת כל אשר נתתי לך ואת כל אשר נתתי לך

Az mi Kegyelmes urunk, az ő Nagysága istenes örökjé emlékezetire, ne csak kezdje oly bölesen és vere heroico az jó dolgot, hanem minden külső belső kísérteteket meggyőznén igyekezze végben is vinni. Finis enim coronat opus. Segélje is ő Nagyságát az az erős Isten, qui dat et velle et perficere. Ne is kívánja ő nagysága az Árkosi uram conscriptioját az Canonok alá külömben, hanem csak az ő Nagysága iustificatoria szép orthodoxa restrictioja szerént; hogy ha mindenek az sz. irás mérő serpenyő-

jében fontoltatnak meg: mely szerint örömet is subscribál. Nem óhajtom Nagyságos uram, noha kerülném valóban az Nagyságod molestálását, hogy Nagyságodnak magam némi nemő állapotja felől is ne emlékezzem. Elhagytam volna Nagyságtok előtt, s soha azzal nem búsítottam volna, de hogy intempestive et cum culumnia kirepítették, és urunknak ő Nagyságának is repraesentálták suggillállásomra (ugy értvén) Tsulai uramék: melyet ha útban értettem volna, magam referáltam volna a mi kegyelmes urunknak. Igy vagyok

az dolog: hogy az elmúlt tavasszal Váraljára kimentem vala, az ott való Tanító Siderius uram, sok kéréssel rá vőn hogy predicaljak. Predicallottam de Devotione, és midőn in usu az Devotioimpedimentum számlálása közben, emlitem az ott lévő vasárnapi vásárt is nagy impedimentumnak lenni, lelkek esméretit appellálám az Auditoroknak, hogy mivel szintén az Templum ajtaja előtt celebratátik az vásár, mihelyt az Isten házából kimennek, mindjárt az adásban vevésben egyveledvén, elvesz minden devotiójok, melyre az Isten ígéje által az Templomban gerjedtenek, sőt most is mondok sokaknak oda az vásárra vagyon-szívetek etc.

Az a vásár Nagyságos uram oly istentelen vásár, hogy az egész oláh vidékség begyűlvén, az Istennek egész napján rettenetes dorbézlásokat, rikoltásokat, szörnyű szitkokat, vagdalkozásokat stb. művelnek, és bizonynyal minden azt a dolgot tudó Istenfélő embernek ítéleti szerélt sokkal nagyobb több gyalázatot tesznek az Istennek szent nevében azon az ő szent tiszteletire önnön magától rendeltett szent napon, hogy sem egész hetetszaka. Melyhez képest, mikor én ott Tanító voltam, mindaddig s addig, hogy elhagyattam vala vélek, két egész esztendőnk alatt szombaton tartottak vásárt mindennemű hátramarádások nélkül; de mivel igen sok felé birják azt a roszt helyet, a fejetlen láb nép némely uraknak kiszütésekből vasárnapra esmét vissza kiáltották a vásárt: én is azért odahagyám őket. Hogy a dologra térjek, az ott való Praedicator úr (talám az én tanításamból is indéttatván) erősen kezdte mind publice privatim Auditorinak svadealni az vásár változtatást; közölvén pedig én velem is a dolgot, azt tanácslottam ő Kegyelme felé, alioquin mint én időmben nem procedalna féltém a dolog. Megcselekedt valamely felé érkezett, s magam is Nyári uramékat ő Nagyságokat igen kértem, hogy ő Nagyságok ő Kegyelmet ily istenes szándékában segéljék. Fel is vállalták örömet ő Nagyságok, sőt magam hallattára azt ígérte Nyári uram ő Nagysága, hogy az több urakkal is az kisasszonynak haza adásának alkalmatosságával correspondeál ő Nagysága felé. Az Esperestnek is nomine Dioeceseos consensussa volt ez dologban. És így communi voto et consilio az vásárt az urak és az egész Tanács akaratjából elkiáltattak vasárnapról szombatra. Nyáriné asszonyom ő Nagysága ugyan maga is az praedicióról jövőn, s a piacon megállván megintette a népet, hogy ezután vasárnapon ne vásározzanak. Mivel pedig találkoztanak vala husz huszonöt emberek, a kik ugyan akkor külön válván, contradicaltak: ehez képest a praedicator nomine ecclesiae, a Tanácsbeliek talátnak meg engem, s kértének igen, de nevezet szerént Nyári uram ő Nagysága injungálta, hogy a mi kegyelmes urunktól extrahálljak egy mandatumat, hogy ő Nagysága azt a kezdett istenes dolgot inkább megtartathassa a néppel. Én megcselekedtem, s Nyári uramnak s ő Nagysága által az Praedicatornak az mandatumot mindjárt elküldtem. Azonban ez szent dolognak szerencsétlenségére ilyen dolgok interveniáltak; 1) amaz visszavonók az egész vidéket eljárták, s nagy poena alatt megkiáltatták, hogy senki

szombaton Váraljára vásározni ne merészeljen menni. 2) Nyári uramék is az Praedicatorral megtalálván háborodni, mivel Pünkösöd Idnepén az királyné asszony tételért invehált ő Nagyságok ellen, és így felbomolván az barátság, nem kezdtek ő Nagyságok az Praedicator s Ecclesiát segélleni az vásár dologában, az is accedálván 3) hogy noem Nyári uramra ő Nagyságára dirigálták volt a mandatumban az refrenativa potestast, hanem Szathmári Praesidiumra: melyet az visszavonó község eszében vévén, mindjárt kapta az alkalmatosságot, és az vásárt vasárnapra az mandatum ellen is visszahozta. Mivel azért sem az városnak nagy része, sem az környékben lakó kalmárok (kiknek is az mandatumnak pártját jó idején elküldötték volt) semmivel semmit nem gondoltak, az mandatumot vitték be Szathmárra, s jött ki az Hadnagy ötvened magával, s a reggeli praedicióról kijövő nép előtt megállott s az mandatumot kiterjesztette és nagy protestatióval kérte az népet, hogy az Fejedelem parancsolatjára az vásárt vasárnapról s most mindjárt oszlassák el. Opponálta magát a nép: ő is azért az gyalogoknak intvén, vigore mandati dissipalta egészen a vásárt. Ez meglevén, az gaz nép tumultusban indult, és a Praedicatorra indulván, csak nem rut rettenetes dolgokat cselekedtek rajta, az Feleségéből is, ki szintén akkor parturiált, ki akarták a gyermeket nyomocskolni. Az mandatum felől gyanakodván hogy én küldöttem, engemet is rettenetes rút szidalmakkal káromkodó átkokkal rutétottak az Praedicatorral együtt. Némelyek mint aféle ratio nélkül való rut tumultuáló paraszt nép fenyegetődztenek is, hogy az én kapumot is le kellene vágni stb. s bizonyos hogy az mezőn és réten énnékem az ökör pásztorok által károkat is tétettek. Mely dolgokat nekem az Váralji pásztor nagy exaggeratióval (mint szokott lenni) nékem megirván, én Nagyságtokkal lévén, az levél akadt Tsulai és Kereszturi uramék kezében s felszakasztották; és a dolgot értvén, kaczagtak igen rajtam, hirdették mindenütt, hogy már szánakodással (szunyog módon) mint jártam: sőt úgy kérkedtek véle, hogy urunknak is referálták, hogy az váralyi parasztok üszögökkel mentek az én házamra (mely merő nem igaz) stb. stb. Ő Nagyságát is igen megkaczagtatták volna rajta. Ez dologért Nagyságtokat én soha nem busétottam volna, forum non agitur; már pedig procuratort is constituáltam; hanem hogy ily intempestive, calumniandi animo ő Nagyságának akaratom ellen hurré tötték, s suggillátanak véle: akarám Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak in rei veritate ezeket ily declaratióval megírni; ha mikor Nagyságod előtt valaki gyalázásomra emléténé, tudhasson Nagyságod itéletet tenni felőlök. Tudom az Ecclesiák is megfogják ő Nagyságát az magokra nézendő injuriák felől találni; bővebben megfogják Nagyságtok érteni, mint lőtt legyen a dolog. Bánom igen, hogy Nagyságtok miattam efélékkel terheltetik, mit tehetek róla; látja maga Nagyságtok, hogy az isten ígéjért az semmiből is gyalázást ilyekeznek ellenem szerezni, melyet inkább sajnálok is mint az Váralyaiak káros injuriákat. Én azzal vigasztalom ebben is magamat, hogy ez is az Isten dicsősége mellett esik rajtam. Rágalmaznak azza

is mind engemet s mind Bisterfeld uramat, hogy ama szegény négy atyafiakat előtásztottuk, s magunk elébb állottunk, kik is ha jelen lőttünk volna, hasonlóképen jártunk volna. Itélnék váltig Huszár uramék kőre és minden rút halálra. Áldott az Istennek neve érette. Benjamin uram igen csalárdul traducalta levele által itt benn az Tholnai uram introductióját, ha lehet kézhez is keritem az levelet. Gidófalvi uram itélem el fog Ecsedben Nagyságokhoz menni: Urunk megparancsolta az Kolosváriaknak, hogy visszaviigyék oly conditióval, ha bizhatik egészségéhez, mely püspök uramék toldalékja, s annyit teszen mintha nem is igyekeznének benne. Isten szabad a legjobb egészséggel is, ő szent felségére kell azért bizni mint fordétja egészségét, holott már annyira épült, hogy fungálhat. Megbocsásson Nagyságod az hosszú írásról. Legyenek az jó Isten áldásában a Nagyságod élete az ő tisztességére, mindörökké.

Albae 23. Aug. 1649.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

*Nagyságodnak alázatos szolgálja
Gyula Horváth*

Czim: Illustrissimo Domino Sigismundo Rakoczi de Felső Vadász etc. Domino mihi gratiosissimo (P. H.)

Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.

Az áll. igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, december 17-én, 1876.

Jelenvoltak: főt. Nagy Péter püspök, mint elnök; b. Bánffy Albert főgondnok; Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla ig. tanácsosok; Sárkány Ferencz pénztárnok, Szabó Ádám számvevő, Bodor Antal titkár.

Az időközben, elnökiileg, elintézett ügyek bejelentése után.

Főt. püspök ur három előterjesztést tesz.

Elsőben bemutatja Moldován G. torda-aranyosmegyei kir. tanfelügyelő levelét, melyben az a tanfelügyelők számára kiadott miniszteri útasítás 64. §-ra való hivatkozással fölkererte a főt. püspök urat, hogy „méltóztassék intézkedni, hogy Torda-Aranyosmegye (czimed) főhatósága alá tartozó felekezeti népoktatási tanintézeteinél a tanítók megválasztásáról és a tanítók hivatalukból elmozdításáról alólirt tanfelügyelőség tudomására hozassék, az erre vonatkozó lényeges ügyiratok másolatainak közlése mellett.“

A vall. és közokt. miniszterhez fölterjesztés intéztetik autonomiánk ellen intézett e megtámadás ügyében, miután a min. utasítás a népoktatási törvény 138. §-át (mely a tankerületi oskolatanács hatásköre alatt álló tanítók választásáról való elbocsátásáról szól) tévesen kívánja a felekezeti tanítókra is alkalmazni.

Továbbá előterjeszti, hogy a szolnok-dobokai alispán, ama megye határozata folytán, fölkererte a főt püspök urat, hogy felekezetünk ottani egyházait utasítsa anyakönyveik

másolatainak, az 1876. éven kezdve, a törvényhatóság számára való megküldésére.

Az ig. tanács tagjai belátják ugyan, hogy az államnak érdekében áll, hogy e közhitelű okmányok az egyházi anyakönyvek, állandólag rendelkezésre álljanak, miután azonban ezideig általánosan kötelező törvényes intézkedés ez ügyben nem tétetett, egyetlen törvényhatóságot nem tekinthet az ig. tanács illetékesnek ilyes követelés formálására s ehez képest értesíti nevezett alispánt, hogy a főlsholításnak nem tehet eleget.

Végül bemutatta a főt. püspök ur Kún Bertalan, tiszáninneri ref. superintendens ur levelét, melyben ez jelenti, hogy a Páloczy-Horváth Mária hagyományának egyik részét tevő birtokra, az istvántelki pusztára, melyen a moldva-oláhországi missio részére hagyományozott évi 700 frtnyi járadék tőkétéje első helyen van betáblázva, a tulajdonos Sárospataki főtanoda egy hitelintézetől kölcsönt kíván fölvenni s miután a hitelintézetek csak első helyen való betáblázásra adnak kölcsönt, fölkeri egyházkerületünket, hogy a telekkönyvben az első helyet engedje át az illető hitelintézetnek.

Az ig. tanács bármennyire ohajtana a testvér-superintendentiának szolgálatot tenni, nem tartja magát ez engedély megadására illetékesnek, miután a moldva-oláhországi missió ügyének vezetését az egyetemes convent bizta egyházkerületünkre s ama járadék biztosításának mikéntjén — a végrendelet határozmányainak határain belül — csak az egyetemes convent lehet hivatott változtatásokat tenni.

A továbbiakban elintézett ügyek közül kiemeljük a következőket:

Deák József, megválasztott egyházkerületi pénztárnok a 6000 frtnyi cautiójának biztosítékául fölajánlja marosvásárhelyi 9800 frtra becsült épületet telkét. Az ig. tanács a telket, ha terümentessége s az épületnek tűz elleni biztosított volta kimutattatik, a cautio betáblázására elfogadja s egyszersmind fölkeri az elnököt, hogy mihelyt Deák József e föltételeknek eleget tett, a pénztár átadását rendelje el, átadó biztosoknak kineveztetvén: Szász Béla, a számvevő, és a titkár.

Kovács Gyula nagyenyedi volt erdősz számadásaira a számvevő megtéve terjedelmes megjegyzéseit, benyújtja ezeket a számadóval való közlés végett. A megjegyzések közöltetnek Kovács Gyulával, számvevő azon javaslatát azonban, hogy azon számadási tételek igazolását, melyek a Kasza D. idejéből keltek s a néhai által már nem igazolhatók, a nagyenyedi főtanoda gondnokságának egy három tagu bizottsága (2 gondnok és Herepei K. volt erdő-inspector) végezze, az ig. tanács nem fogadta el, miután Kovács Gy. kezét nem kívánta az igazolványok beszerzésére nézve megkötni, a számadóra bizván, hogy „elfogadható“ igazolványait, kitől és mi módon kívánja beszerezni.

Számvevőnek az enyedi számadásoknak első foku és így kötelezettségén felyül végzett megvizsgálásáért megállapítandó díjának terhére 100 frt előleg utalványoztatik.

Számvevő jelenti, hogy a nagyenyedi főtanodának 1870 és 1871. évi számadásaiból látja, hogy Kovács Gyula

volt erdős az években a főtanodától két ízben összesen 500 frt fizetési előleget vett föl s miután a számadásokból nem tűnik ki, hogy e tartozás törlesztve lett volna, indítványozza, hogy a főtanodai gondnokság szőlítassék föl, ha törlesztett-e azóta e tartozás? A gondnokság utasították jelentéstételre.

Ennek kapcsában fölmerült az a tény, hogy a gondnokság ismételt sürgetések dacára sem küldte föl az utóbbi 3 évről a tanodai számadásokat. Az ig. tanács legközelebb is sürgetést intézván e tárgyban a gondnoksághoz; a jövő jan. nagy gyűlésig elvárja e sürgetés eredményét.

Számvevő a nagyenyedi vizsgáló-bizottság jegyzőkönyvének nyomán jelenti, hogy volt erdős, Kovács Gyula, hivataloskodása idején a főtanoda fájával magány üzletet folytatott, a mennyiben a kiszabott fa-áron felyül a fa beszállítási díjában és bélyeg-illeték fejében 1 frt 20 krt vett be, holott a honvédséggel kötött szerződés értelmében kiszolgáltatott ölekek (l. vizsg. biz. jkönyve 1874. jan. 16-kán 1. p. a.) nagyobb részét közvetlenül az erdőről szállította, s így az ölenként 1 frtban felszámított fuvardíj is a főtanodát illette volna. Számvevő nem tartván egy erkölcsi testület fizetett hivatalnokának állásával megegyeztethetőnek, hogy azon testület vagyonából vállalkozó lehessen: kérdést intéz az ig. tanácshoz, ha ez üzlet folytatásért elégséges büntetésnek tekinti-e, hogy volt erdős hivatalából elbocsátatott, és ha az ölenkénti 1 frt 20 krnyi több, de a tanodának be nem szolgáltatott, összeg terhére iratik, vagy pedig még más intézkedést is szükségesnek lát? Miután az 1875. közgyűlés 71. jk. sz. 1. pontja értelmében a K. Gy. számadásai, a megvizsgálás után, a vizsgáló bizottsághoz átteendők: az ig. tanács ez ügyet is átteszti a vizsgáló bizottsághoz.

Kovács Gyula számadásos ügyében még két, jelentékelenebb, intézkedés történt.

A maros-ujvári templom építése tárgyában kérvény intéztetett a vallás és közokt. miniszterhez; Sepsi-Szent-György város ismeretes alapítványa bejelentetett, fölhivatván a szepsi-szentgyörgyi tanoda az eredeti alapító levélnek, az elfogadási záradék reávezetése végetti, felkuldésére; a pitesti egyháznak, papjának és tanítójának vizályos ügye és az ottani papi állomás szőlőbeli cau. portiojának kérdése a közös külügyminiszterium véleménye alapján elintéztetett; a galaczi templom kijavitási költségvetése s evel kapcsolatban a tacsai lelkészi állomás javadalmazása megállapított stb. stb. b.

K Ü L F Ö L D.

Franciaország.

Olvasóink tudni fogják, hogy Franciaországban, a ref. egyház kebelében, az orthodox és liberális párt között, s meghasonlás — évek óta — a végletekbe csapong s bár az állam hatalom is közbe lépett, a differentiak kiegyenlítése máig se sikerült. Legközelebről alakula egy párt, tekintélyes férfiakból, mely az ellentétek kiegyenlítését tűzte czélul. Programuk jelszava ez: „nem szakadás, hanem en-

gesztelődés s békesség.“ Alapítottak is egy hirlapot, melynek czime: (La paix de l'église). (Az egyház békessége.) A kérdés további fejleményeit figyelemmel fogjuk kísérni. Ugyancsak Franciaországban nagy buzgalommal folynak az aláírások egy a kormányhoz intézendő kérvényre, melynek tárgya a jezsuiták kitiltása az országból. Az eddigi aláírások száma meghaladja a félmilliót.

Németország.

A klerikalis tendenciák egyik anyaföldjén, Bajorhonban is, kezdenek jelei mutatkozni a szabadabb szellem ébredésének. Krouszold, lelkész és képviselő, közelebről a kamarai ülésben a kultus-ministerhez azon sürgős kérést intézte, hogy igyekezzék oda hatni, hogy az erlangeni egyetemen a szabadelvű irány jobban érvényre emelkedhessék. E felszólalás a lutheri orthodoxia s hierarchia szószólói közt élénk visszatetszést idézett s heves tiltakozásokra szolgált alkalmul. Ennek következménye az lett, hogy Nürnbergben közelebről a liberalis párt népes gyűlést tartott s a prot. hit és lelkiismeret szabadság érdekében egyhangulag kimondotta az egyházi felsőbb kormányzás reorganizációjának szűkségét, a képviseleti elv alapján, a szabadvizsgálódás jogaik csorbitlan fönntartását s kárhoztatást a fölött, hogy a nemzeti zsinatok egyes képviselők nyilatkozatai felett ítéleteket mondjanak. Megindult a mozgalom, egy reform-egylet alakítása érdekében is.

Breslauban az iskolafelügyelő évi jelentésében fölemli, hogy a vallás tanítás a normaliss iskolákban confessionalis jellegét levetkezte. Bizonyosága ennek az, hogy a növendékek, felekezeti különbség nélkül, ugyan azon vallás tanítóktól nyernek oktatást.

Helvétia.

A ó-katholikus mozgalom Helvétiaiban folyton nagyobb tért foglal el. Eddig 55 gyülekezetük volt 73 ezer lélekkel. Legközelebről azonban a genfi nagy tanács határozatilag kimondotta, hogy az egész kanton az ó-katholikus egyházhoz tartozó s a ki nem jelenti be kilépését, ó-katholikusnak tekintendő.

Háromszáz év óta, pár hóval ezelőtt szentelték fel az első orgonát Zürich egyik ref. templomában

Amerika.

A mormon felekezet az Egyesült-államokban teljes fölbomlásnak indult. 80 éves profétájuk, Brigham Young, kinek homlokát eddig a csallhatatlanság nimbusa köríté, minden tekintélyét elveszíté s vele szemben erős párt alakult, mely első sorban a sok-nejűség megszüntetésére törekszik. A felhomlás a pacific vasút megnyílása óta vette kezdetét, mely a civilizált világtól teljesen félre eső s elzárkózott mormon-telepet is megnyitotta a világ forgalom számára.

Hogy Amerikában a felekezet-alapítási szenvedély mily mérveket öltött, bizonyítja a következő jellemző adat. Két különböző felekezethez tartozó ösmerős összetalálkozik. „Hogy áll az egyházatok dolga?“ kérdi az egyik. „Meglehetősen — válaszol a másik — de jobban is állhatna. Eddigél csak két tagja van a gyülekezetnek, én s a testvérem Sandy. Ő azonban nem eléggé igazhívó s így kénytelen leszek kirekeszteni őt a gyülekezetből.“

VIDÉKI ÉLETT.

A kolozs-kalotai egyházmegyéből.

Gyalu, dec. 19-én 1876.

A mult 1875-ik évben nem kis áldozattal, nem csekély megerőltetéssel, csaknem félszázad óta romban álló tem-

plomunkat, mely csupasz falain s fedélzetén kívül semmivel sem birt — nemcsak körül párkányoztattuk — levakoltattuk, hanem egy diszes toronnyal is elláttuk; szóval külsőleg istenházává emeltük. Az idén czintermünket kő alapra fektetett csinos léczes kerítéssel vettük körül. Egy év lefolyása alatt majdnem 6000 o. é. frtot áldoztunk az ur oltárára. Ez öszszegből 1700 frtot a hivek fedeztek rovatul utján. Nem valami időkre szóló, de tekintve hveink nagy szegénységét, s ez óráig tapasztalt közönyösségét, elég szép áldozat, főleg ha meggondoljuk, hogy ezen kívül 400 ígás, 900 tenyeres napszámmal járultak az építéshez.

Magtárunk is örvendetes gyarapodást mutat. Ez előtt három évvel 11 véka volt papiron, tényleg pedig semmi. Ma ez a semmi szinte 200 vékára nevededett. Ez sem sok, de lehet belőle valami. A mustármag is kicsiny, legkissebb a magok közül, mégis terebélyes fát növel.

Sok még a tenni való, de nem csüggedünk. Van akaratunk s teszünk. Ha a gonosz, mely már is kezdi emelgetni fejét, nem hint közénk konkolyt, csak elvégezzük a minnek el kell végeztetni, bizony nem a mi dicsőségünkre.

Egyházi életünk egyéb mozzanatairól, iskolai állapotunkról, majd máskor s talán bővebben.

r. l.

IRODALMI SZEMLE.

Egyházi beszédek.

Irta Fejes István, sátor-alja-ujhelyi ref. lelkész. II-ik füzet, kiadja Klein Alfréd sátorajja-ujhelyi könyvkereskedő. Ára 2 frt. A jó nevű szerző egyházi irodalmi buzgó munkásságának e legujabb termékét lelkésztársaink figyelmébe melegen ajánljuk. A 261 lapra terjedő kötet harmincz ünnepi, alkalmi s közönséges egyházi beszédet tartalmaz, nemes egyszerűség, meglepő melegség s nem egy helytt kiváló szónoki erő jellemzik e beszédeket.

A világtörténelem időrendi átnézete.

A legrégebb időktől a jelenkorig, különös tekintettel Magyarországra. Magán tanulmányozásra és felgymnáziumi, reál és keresk. akad. használatra szerkesztette dr. Kerényi Ede tanár. Második kiadás, Klein Alfréd-től. Ára 1 frt. Az egész világtörténelem főbb eseményei vannak e füzetben kronologiai egymásutánban, röviden jelezve s így a történelmet tanulmányozók számára, mint az emlékező tehetséget gyakorló segéd eszköz, igen használható s hogy eddig is kelendőségnek örvendett, mutatja az, hogy másod izben lát napvilágot. Mintegy kiegészítéskéül e műnek, szolgál ugyanazon szerzőtől s kiadótól „Magyarország történetének idő rendi átnézete“ a legrégebb időktől a jelenkorig, középtanodák és magán tanulók használatára. Ajánljuk az érdeklettek figyelmébe. ¶

Az igazság szava.

Válaszul Gönczy Pál, miniszteri tanácsos ur, több rendbeli nyilatkozataira. Irta Madzsar János, a dévai képezde volt igazgatója. Fehértemplom 1876. Ára 25 kr. Pamphlet, melynek semmi irodalmi értéke nincs. Oly ször-szál hasogató érvelések s nyilvánosság elébe nem való személyeskedések halmaza, mely czélját merőben eltéveszti. Önigazolás akar lenni s önitelletté válik. Nem az igazságnak, hanem a sértett ambícióknak s bosszúállásnak szava.

A nőképzés hazánkban.

Irta Molnár Aladár, Budapest, Tettei Nándor és társa kiadása 1877. Alapos tanulmányok érett gyümölcse. Létre jöttének genezisse az, hogy Trefort Ágoston miniszter ur, fölhivta a szerzőt, hogy terjeszsze elő nézeteit az iránt, miként vélné hazánkban, nők számára, a népiskolai oktatáson felül szükséges köz oktatást czélszerűen szervezendőnek? E kérdést szerző több oldalról megvilágítja, fölmutatván, hogy miként áll az ügy a műveltebb külföldön s főleg Németországban, Angliában s az Egyesült-Államokban. E nagy érdekű tanulmányból közelebbről mutatóványt közlünk s addig is olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Imák és beszédek.

Elmondattak az unitáriusoknak 1876. aug. 27-én és 28-ik napján, Árkoson tartott zsinati közgyűlése alkalmával. E füzet imákat és beszédeket tartalmaz, Kis Mihálytól, Derzsi Károlytól, Csegezi Lászlóttól, Derzsi Józseftől, Nagy Lajostól s a mit legelőbb kell vala említenünk, egy székfoglaló s egy papszentelő beszédet az unitáriusok ujon választott jeles püspökétől, Ferenczi Józseftől. Mindkettő a helyzet komoly fontosságához méltó kitűnő beszéd s mi csak gratulálhatunk unitárius testvéreinknek, hogy ily kiváló szónoki erejű s különben is oly derék férfit tisztelt meg közbizalmuk.

VEGYESEK.

— Halottak kultusa Kinában. —

Alig van nép, mely a halottak iránt több kegyeletet tanusitana, mint a kínai. A megszomorodottak a legnagyobb lelkiismeretességgel hódolnak e kegyelet hagyományos szokásainak. A főhivatalnok, ki anyját veszít el, hivatalból elbocsátást kér, és három egész évig visszatartja magát minden hivatalos teendőktől. Száz napig nem borotválkozik. Negyvenkilenc éjjel durva kender ruhában alszik a kopasz földön, fejét egy téglán nyugtatva, a koporsó mellett, melyben anyja hamvai nyugszanak. Ha a szomorú eset után barátjai vagy rokonaival találkozik, térdencsúszva közeledik hozzájuk, egy halk jellel adván tudtúl, hogy mily csekély mértékben tudta kimutatni gyermeki szeretetét akkor, mikor szeretett édes anyját eltemette. A setét levelű cziprusok és más fák által árnyazott sírba a koporsót következő czerimoniával helyezik el. Az ember, ki minden időben az élet és halál felett uralkodni látszott, most ama kegyért esd, hogy anyját megrendülés nélkül temesse el. Atyja tetemei mellé helyezi az anyát egy értékes koporsóban, mely mint egy 100 font sterling értékű lehet. Meghatározott időközben vissza — vissza tér a sírhoz, kiengesztelni kísértvén meg a tőle elvált lelket gyümölcs, zöldség és disznóhús áldozatokkal,

Közvetlen a halál után tudósítják a rokonokat, távollévő barátokat a halál esetről, még pedig a következő hez-zaadással, hogy ők a hátramaradottak mily nagyot vesztettek az ellunytnban. Ugyanekkor a távollévő barátok részletes leírását is veszik az elhalt betegsége, ennek keletkezése, a használt gyógymódok s több effélékről. A barátok egy pénzküldeményel válaszolnak, a melyet a temetés, vagy a gyászruházat költségeit megtéríteni, vagy a nagyszámu

papságot akarják jutalmazni, kik az előírt imákat előolvas-
ták. Gyakran emléklapokat is küldenek ilyes felirással „egy
hős távozott tőlünk el.“ Ha mindezen ajándékok be-
folytak, a megszorodott család tagjai egy nyomtatott kör-
iratot bocsátanak ki, ilyenforma tartalommal: Itt veszi-
tek köszönetét (részvételőként) az árvává lett fiu-
nak, a ki vérkönyeket sír és fejét lehajtja; a
megszomorodott testvérnek a *ki sír* és fejét le-
hajtja; az unoka öcsnek, ki könyeit száriija és
fejét lehajtja.“

Kínában minden öreg és középidéjű ember koporsóját
előre megcsináltatja. A kötelességéhez hű fiu atyját kopor-
sójáért szorgatja. Öregrendű egyének egybegyűjtik ro-
konaikat és barátjaikat, kikkel meghatározzák a koporsó
anyagját, megbeszélnek a műizlést, melyel az elkészítendő, s
mindezekben — mint vagy egy szép festmény vagy egy szép
szobor elhelyezésében — csodálatos! — de ők gyönyörködnek.
A koporsóra az azt készítettőnek nevét és állását vésik.

A koporsó lábához két kőtáblát helyeznek, melynek
egyikén ugyancsak ama név, és az elhaltak czime áll, a
másikon egy rövid életrajz, születési év, esetleg valamely
szépi tette, és végre gyermekeinek száma lesz feljegyezve.
A gyász ideje a rokonsági fokozat szerint van megállítva.
A fiu 28 hónapig viseli a fehér gyászruhát; az asszony ha-
láláért csak egy évig tart a gyász ideje, ugyanannyi ideig
tart a fivérért vagy a nővéérért is.

A halottak megegetése, a mely Chinában régen szokás-
ban volt, ma már csak a Budha papság halálzási eseté-
nél fordul elő. A kiket (— hitők szerint —) a tüzlángja
és a füst gomoly a mindent megsemmisítő Nirvánába emel.

Az első árvaházat

Traján (uralk. 98 — 117 kr. u.) alapította. Ezen 5000
árva számára alapított human intézmény a legelső, a mit
mi a klasszikus hajdankorból feljegyezhetünk. A római sená-
tus ezen emberbaráti intézmény emlékére egy érem vereté-
sét eszközölte ki Trajántól, mely érem egyik felén a csá-
szár képe, a másikon egy genius kezében egy gyermeket
tartva foglal helyet. A mint végre a római birodalomban a
keresztény vallás államvallásá lett, már számosabb ily jóté-
kony intézetekkel találkozunk. Konstantinápolyban 380-ban
alapították a legelső árvaház. Franciaországban 654-ben
Angers püspök alapította az elsőt. Németországban a IX-ik
százban alapított Weisenburg egyik kolostorában egy ha-
sonló intézet, hanem ez egyházi volt. Polgári árvaházakra
először a XIV-ik százban találunk; ezek azonban még rit-
kák valának egész a XVII-ik százig. Egyik legnagyobbszertű
árvaház Hallában A. H. Franke által alapított 1698-ban.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

* E rovatot is ohajtanám a lehető leg-
változatosabbá tenni, hogy egyházi s is-
kolai életünk leg aprobebb mozzanatai is
jelezve legyenek benne. Erre én azonban
csak azon esetben lehetek képes, ha ta-
nodáinktól egyes tanáraink, az egyház-
megyékben a n. t. esperes, jegyző urak s
általában lelkész társaim szivesek lesz-
nek engemet ezek felől értesíteni, lehető
röviden, levelezési lapon. Az ügy érdeké-
ben mindnyájukat tisztelettel kérem
erre.

* Az „Egyházi s Iskolai szemle“ közlebbi szá-
mában „egy kálvinista“ (?), hosszú cikksorozatban, oly
támadást intézett egyházkerületünk központi igazgatása s a
nagy-enyedi gondnoki kar ellen, melyet szó nélkül hagyni
nem lehet. Az igazgató tanácsról, melynek elnöke ez idő
szerint főt. püspökünk, nyíltan kimondja, hogy az egyház-
kerület kormányzására teljesen képtelen s „megbomlott.“
A cikksorozatnak e részére legközelebből reflectálni fogunk
tüzetesen, valamint azon javaslatára is, melyet a központi
kormányzás reorganisatiojára vonatkozólag körvonalo-
z. Az enyedi gondnokokat, oly férfiakat, mint Zeyk Károly, gróf
Bethlen Géza, Zeyk József s b. Komény István nem keve-
sebbel vádol, mint azzal, hogy a nagy-enyedi tanoda vagy-
nát elpazarolják. Természetesen Bogdán Lajos gazda gond-
nok is kikappja a magáét. E vádokra felelni, nézetünk
szerint a t. gondnok uraknak kötelessége s úgy vagyunk
értésülve, hogy ezt legközelebből meg is teendik s való-
szukat lapunk közölni fogja.

* A magyar protestans egyházi s iskolai figyel-
mező nov. dec kettős füzetete megjelent, változatos és gon-
dos tartalommal, mint rendesen. A többek közt Pap Gábor,
dunántúli ref. superintendenstől közöl egy meleg hangon
irt fölhívást a pápai ref. főtanoda gyámolítása érdekében. A
füzet végén a szerkesztő a folyóirat következő nyolczadik év
folyamára hívja föl az olvasó közönség figyelmét. A többek
közt így panaszkodik: „Nem tagadom, hogy elfáradtam már.
A fő baj az, hogy az előfizetők igen csekély száma miatt,
távolról sem vagyok képes díjazni a munkatársakat s csak
valami részben is segédet tartani saját könnyedségemre. Így,
e folyóirat sohasem lehetett olyan, mint amilyenné én azt
tenni óhajtottam és tudtam volna is, ha a kellő anyagi esz-
közök nem hiányzanak. A szigorú helyzetben, avégre, hogy
e kis egyházirodalmi közlöny rövid idő alatt halál fájává ne
legyen, magamnak kellett és kell végezni nemcsak s nyom-
dai s postai viszonyokkal s az egész kiállítással együtt járó
léleklő gépiességeket, hanem egész rovatokat magamnak
kellett ellátnom cikkekkel, néha-néha terjedelmes dolgoza-
tokat, egész értekezéseket írnom; emellett ottan-ottan a leg-
kellemetlenebb polemikák fegyverét is felvennem. Igenis, mert
az önként beküldött s néha-néha valóban jeles dolgozatok
magok, soha sem voltak oly nagyszámúak és oly tartalmuak,
hogy azokból magokból, a folytonos egyhangúság, érdekte-
lenség s az ezek miatt elmulthatatlanul bekövetkező vége-
lyengülés és halál fenyegető veszedelme nélkül, sokáig ki
lehetett volna állítani a füzeteket.“ Fájdalom, igaz szavak!
Csakhogy a közös sorsa ez mindazoknak, kik hazánkban a
protestantismus ügyét irodalmi téren szolgálják. Részünkről
e kitűnő folyóirat alapításáért s főtartásáért, bár dogma-
tikus irányával egyet nem érthetünk, készséggel nyújtjuk
az előismerés kesztoruját a nagyérdemű szerkesztőnek s re-
méljük, hogy az akadályok dacára sem fog buzgalma
elfáradni. Az előfizetési fölhívást olvasóink figyelmébe me-
legesen ajánljuk. Egész évre 4 frt. félévre, a folytatás felté-
tele alatt 2 frt.

A közoktatási költségvetés tárgyalása bevégző-
dött s olvasóink kétségen kívül figyelemmel kísérték annak
tárgyalását a politikai lapokból. Nem tehetjük azonban hogy
e helyen is föl ne említsük Molnár aladár beszédit, mely
az egész tárgyalás fénypontját képezte. A tanügyi politiká-
ban tervszerű eljárást sürget s hangsulyozza, hogy ha ez
időszerint nem fordíthatnak többet a közoktatásügy előmoz-
dítására, használjuk a keveset arra, hogy közoktatásunk in-
tensiv fejlődésit mozdítsuk elő s biztosítsuk. Sürgeti azt
is, hogy állapíttassék meg a gyakorlati viszonyoknak tény-
leg megfelelő helyes tanterv s hajtassék az szigoruan vég-

re. E beszéd alkalmából a „Család és iskola“ az erdélyi részek ez egyetlen s a mellett kitűnően szerkesztett tanügyi közlönye, melegen idézli Molnár Aladárt s jó kívánataihoz mi is készséggel csatlakozunk.

* **Beküldettek szerkesztőségünkhöz:** Előfizetési felhívás Lukács Ödön, nyiregyházi ref. lelkész „Egyházi munkáira“ ünnepi, alkalmi, közönséges és halotti beszédek lesznek közölve egy kötetben. Ára 1 frt 80 kr. Az előfizetési pénzek Klein Alfred sátoralja újhelyi könyvkiadóhoz küldendők.

* **A magyar nemzeti és a külföldi irodalom kiváló termékeinek jegyzéke.** Kapható Lampel Robert (Vodliánér F.) könyvkereskedésében. Budapest 1877

* **A szászvárosi egyház nagyfontosságú első papi állomására a választás f. hó 14-kén folyt le.** A választás, köztudomásulag már korábban megejtetett, melyet azonban a főt. püspök ur formai hiányok okán megsemmisített, új választást rendelvén el. Az új választás most püspöki helyettes, főt. Elekes Károly közjegyző vezetése alatt végrehajtatván, ugyanazon eredményre vezetett. A szabályszerűen pályáztak voltak: Incze János szászvárosi második pap, Hegedűs János nagyenyedi ref. theologiai tanár, Kovács Albert budapesti ref. theol. tanár és Tolnai Lajos marosvásárhelyi ref. első pap. A beadott 162 szavazatból kapott Incze János 158, Hegedűs János és Kovács Albert 2—2 szavazatot, Tolnai Lajos egyet sem. Az egyház a választás napján sietett örömeinek kifejezést adni, mind a főgondnok, Dr. Lészai László által e nap örömeire adott disztrakción, mind az este nagy tüntetéssel rendezett fáklás zenén, melyen újonválasztott pap, majd a főgondnok dr. Lészai László és gondnok Bocz Sámuel urak lakásai előtt tisztelgett. Öszinte üdvözlötünket az újon választott collegának!

A szerkesztő postája.

Balog Ferencz urnak, Debreczen. Szives sorait köszönöm. A lapot az eddigi czim alatt kérem küldeni. Bizony, az a hivatalos támogatás nem utolsó segítség!

Fábián Dánielnek, Szilágycseh. A küldött cikket köszönettel vettem, de a szerkesztőségnek egy pár észrevétele lesz reá. Közlelebről közlöm.

Filó Lajos urnak N. Körös. Választ várok.

Demeter Samunak, Zágon. Mihelyt időm engedi, levélben válaszlok. Addig is köszönettel veszem, ha a zágoni iskola s magtár keletkezéséről s jelen állásáról ismertetést küldenek.

Biró Károlynak, Tasnád. Válaszold s küld a mit kértem.

Szakács Mózesnek, Udvarhely. Dettó.

Egy érdekeltnak, N.-Enyad. Kérem becses nevét, mert névtelenül beküldött levelek nem közölhetők.

1808—1876.

Tudásul.

Az 1877-ik év sept. havában tartandó papi szigorlatra a következő feladatok tűzettek ki:

1. **Egyházi beszédre:** I. Péter 1, 13; vagy I. Péter 1, 24, 25.

2. **Ker. hittanból:** Jézus személyének jelentősége a keresztyén hittudatban.

3. **Vallásbölcseletről:** „Mutattassék ki a pantheismus kifejlődésének oka, alakulása és hatása a brahmanismusban.“

4. **Exegesisből:** „Adassék elő Pál Korinthusiakhoz intézett első levelének, az ottani viszonyokból kifejtendő czólja.“

1815—1876.

Köröztetnek.

Küküllői egyházmegyénkben a radnothi kántor tanítói állomás. Fizetése: 54 kalongya búza; 42 véka búza; tandij minden gyermektől 1 véka búza; 10 napszám; 20 szekér fűzfa tüzelni; temetésért 20 kr; 13 hold 1509 □ öl szántó és 8 hold 1172 □ öl kaszáló. Lakház, gazdasági épületekkel. A pályázni kívánóknak orgonálni is tudnia kell.

A teremi kántor-tanítói állomás. Fizetése: 84 véka szemes gabona, 95 véka zab, 11 véka búza; 20 forint alapítványi pénz; 2 hold 1153 □ öl szántó; tandij minden gyermektől 40 kr; temetésért 20 kr; lakás egy mellék épülettel, veteményes kerttel.

A magyar-déli kántor-tanítói állomás. Fizetése 19 kalongya búza, 43 véka szemes törökbúza, 4 szekér tűzi fa, 11 frt 90 kr készpénz, tandij minden gyermektől 1 frt; temetésért 20 kr; 3 hold 43 □ öl szántó; 1 hold 485 □ öl kaszáló; 4 eke napszám; 10 szekér trágyát visznek ki a tanítókból. Lakás gazdasági épületekkel, kerttel. Feltételek mindhárom állomásra nézve: a) a megválasztott tanító köteles az e.-megyei pénztárba 1 frt bekeblézési díjat fizetni; b) a m.-vásárhelyi iskolának ígért segélyből az illető rovatalt 6 évig fizetni a vizsgálat alkalmával; c) minden hónapban egyszer, az elnök által kitűzött időben és helyen az iskola gyűléseken megjelenni; d) a tanköpesítő vizsgáról bizonyítványt mutatni, mely nélkül megválasztása csak ideiglenesnek tekintetik. Pályázati határnap január 15-ike. Folyamodványok esperes t. t. Benedek Ferencz aához Haranglábra (u. p. D.-Szentmárton) küldendők.

1816—1876.

N.-Szebeni e.-megyénkben a mikoszászi lelkészi állomásra. Jövedelme: 34 kalongya búza, 36 véka csős törökbúza, 40 véka szemes törökbúza, 20 veder bor, 12 szekér tűzi fa, 66 frt 80 kr kész pénz, 8 hold 788 □ öl szántó, 3 hold 65 □ öl kaszáló, 1510 □ öl szőlő. Szép papi lak, istálló veteményes kert. Báró Radák Ádám ur 6 nagyságától 100 frt évenkénti fizetés javítás. Pályázati határnap január 15-ike. Folyamodványok esperes t. t. Ágoston Mózes aához Balászfalvára küldendők.

1817—1876.

Sz.-Szolnoki egyházmegyénkben a nagyfalusi leánytanítói állomás. Fizetése: minden gazdától 7 kupa rozs; a gazdáknak felétől egy-egy véka csős törökbúza; minden tanuló leánytól egy szekér fa, egy csirke és 42 kr; 12 szekér fa. (Gazdák száma 250, tanulóké 40—60.) Kötelessége a tanításon kívül az orgonálás is, melyet a fiu tanítóval felváltva végez. Pályázati határnap január 15-ike. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvárt, december 2-án 1876.

Nagy Péter,
erd. ev. ref. püspök.

Hirdetések.

STEIN JÁNOS

erd. muzeum-egyleti könyvtárúsnál Kolozsvártt és kaphatók

Agenda. Szerartási beszédek és imák, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház rendtartása szerint. Szerkesztették Vadas József és Nagy Péter.

I. rész: templomi teendők. n. 8. rétt (VIII.

384 l.) 2 frt.

Vászonkötésben 2 frt. 40 kr.

Félbőr-kötésben 2 frt. 50 kr.

Tartalom: A közistentisztelet, egyházi szerartások és lelkesítő teendők rendje az erdélyi ev. ref. anyaszentegyházban.

I. Úrvacsora-osztás. Advent első vasárnapján. a) A

szószékből. b) Az Úr asztalánál. c) Úrvacsora-osztás után. —

Karácsonban. a) A szószékből. b) Az Úrasztalánál. c) Úrvacsora-

osztás után. — Bőjtő vasárnapján: a) A szószékből. b) Az

Úr asztalánál. c) Úrvacsora-osztás után. — Húsvétban: a) A

szószékből. b) Az Úr asztalánál. c) Úrvacsora-osztás után.

— Pünköstben: a) A szószékből. b) Az Úr asztalánál.

c) Úrvacsora-osztás után. — Új-búzakenyérosztáskor, köz-

zészerű vagy épen bőv termés idején: a) A szószék-

ből. b) Az Úr asztalánál. c) Úrvacsora-osztás után. —

Új-búza-kenyér osztáskor, szűk termés idején: a) A szószék-

ből. b) Az Úr asztalánál. c) Úrvacsora-osztás után. — Kon-

firmációkor: a) A szószékből. b) Az Úr asztalánál. c) Úrva-

csora-osztás után. **II. Úrvacsora-osztás alkalmával**

mondandó szentirási helyek. a) Kenyérosztáskor.

b) Pohárosztáskor. c) Közönségesek. d) Lelkészeknek és ta-

nitóknak. e) Különböző koru, sorsu és helyzetű híveknek. f) Adventben.

g) Karácsonban. h) Bőjtő vasárnapján. i) Húsvétban.

k) Pünköstben. l) Új-búzakenyér-osztáskor: 1) bőv

vagy közpszerű aratás után; 2) szűk aratás után, m) Kon-

firmációkor. **III. Beköszöntés.** Igtató ima. Prédikáció

előtti ima. **IV. Templomszentelés.** Templomszentelő

ima. Keresztelés. Esketés. Úrvacsora-osztás. **V. keresztel-**

és. I. Közönséges. II. közönséges III. Közönséges. IV. Elő-

szülött felett: V. Ilrrek felett. VI. Apja halála után született

felett. VII. Nyomorban szülő szülők gyermeke felett. **VI.**

Esketés. I. Közönséges. II. Közönséges. III. Közönséges.

IV. Közönséges. V. Vegyes házasságban. VI. Özvegyek felett.

VII. Arany-menyegző. **VIII. Halotti imák.** I. Király

temetésén. II. Püspök temetésén. III. Pap temetésén. IV. Is-

kolatanító temetésén. **VIII. Alkalmi imák.** I. Király

születésén. II. Bőv terméskor. III. Szűk terméskor. IV. Há-

boru alatt. V. Békekötéskor. VI. Járvány-nyavalya folyama

alatt. VII. Járvány-nyavalya megszüntetése után. VIII. Árvíz

után. IX. Tűzvész után. X. Jégeső után. XI. Ó év délestéjén.

Albert János imakönyv templomi használatra. n. 8-rét (276 l.)

1 frt. 80 kr.

Kötve 2 frt. 10 kr.

Bod Péter. Házassági törvényrajz, vagy a házassági törvényekről való tanítás, melyben a mátkaság, megmásolás és elválás körüli házassági különféle esetek felhozatnak, megvizsgálatnak, és a tudósok véleményeiből, közönséges zsinatok folyatából és végzéséből meghatározatnak. Anyanyelv-re általtette, b. e. II. József császár házassági rendelkezéseivel, újabb időbeli közönséges sz. zsinatok határozataival és felsőbb rendelkezéseivel, megtartván az eredeti munka §-ainak számjait, megbővítette kis-bacconi Benkő László. 8-rét (VIII. 251 l.) 1 forint.

Bod Péter. Megújított egyházi törvénykezdető, vagy törvénykezés módját tanító könyv, melyet B. P. nyomán megbővítve anyanyelven irt s közhasznú czéltől kiadott kis-bacconi Benkő László. 8-rét (XI. 301 l.) 1 frt.

Fábián D. innepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Egyházi használatra. n. 8-rét (XII. 176 l.) kötve 2 frt. 30 kr.

Népszerű egyházi beszédek egy egész évre 8-rét (XV. 608 l.) 3 frt.

Gerok K. Egyházi beszédek. G. K. után Kovács Lajos. I. füzet. Ünnepi egyházi beszédek. Közrebocsátja Fördös Lajos. n. 8-r. (196 l.) 1 frt 20 kr.

Heiszler József, dr. Egyházi munkálatok. 2. és 3. kötet. n. 8-rét (188. 188 l.) kötetenkint

1 frt 20 kr.

Kiss Mihály. A szentírás gyöngyei, vagyis bibliai legjelesebb mondatok betűrend szerint. 8-rét (174 l.) 84 kr.

Kolozsvári Sándor, dr. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházjoga. Két füz n. 8-r. 3 frt.

Kovács Samu. Egyházi beszédek. n. 8-rét. (104 l.) 88 kr.

Kozma Mihály. Temetési alapigék. Az ó- és új testamentomból összeszedegette K. M. Bővítette és sajtó alá rendezte Kozma Ferencz. n. 8-rét (XVI. 124 l.) 1 frt.

Margócsy József. Protestáns egyházi beszédvár. Evnegyedenként egy-egy kötetben megjelenő és az egyházi év minden ünnep és vasárnapjára szóló beszédgyűjtemény. Szerkesztve M. J. által. 4 kötet. n. 8-rét (174, 167, 164, 159 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr.

Protestáns alkalmi beszédvár. Félévenként egy-egy kötetben megjelenő és az élet és halál különféle viszonyaira és eseteire szóló beszédgyűjtemény. Szerkeszti és kiadja M. J. 2 kötet. n. 8-rét (156, 164 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr.

Mihályi Károly. Keresztyén templomba és házba illő erkölcsi rajzok, az emberi teremtsérről. Egy sor egyházi beszéd. 1. kötet. Az évi beszéd-sor első fele. n. 8-rét (XVI. 280 l.) 1 frt 80 kr.

Szász Domokos. A vallásos eszmék története. Főiskolai tanulók s mivelt olvasók számára. 2 füzet. n. 8-rét (XXIX. XVI. 196 l.) I. füzet 80 kr II. füzet 90 kr.

Székács József összegyűjtött egyházi beszédei. I. kötet. (VII. 431 l.) kötve 3 frt.

Újtestamentom, a szentírásnak a szent tudomány jelen állásmentjához és korunk kívánataihoz alkalmazott fejtegető és gyakorlati magyarázata, kézikönyvül lelkészek, iskolatanítók és családgyák számára Dr. Wolhfahrt J. F. T. német dolgozata után adalékokkal Dinter, Liskó sat. munkáiból bővítve áttolgozták és kiadják: Ince Dániel és Herepei Gergely. 2 szakasz. legn. 8-rét (1254 l.) 8 frt. I. szakasz 5 frt. II. szakasz 4 frt.

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztősi szállás:

b.-farkasutca 14. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
taltalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt., 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: 1876. — Lejárt-é képviselőink mandatuma? — Központi igazgatásunk s még valami. — Az állandó ig. tanács kis gyűléséből. — Tárcza: Megyesi Pál levelei II. III. IV. — Vidéki élet: A k.-fehérvári egyházmegyéből. — A nagy-szobeni egyházmegyéből. — Külföld: Helvézia, Franciaország, Olaszország. — Irodalmi szemle: A biblia iratás. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája. Közölvények.

1876.

(sz.) Immár nem is napok, hanem csak órák, s ezernyolczszázhetvenöt testvéred után te is az örök-kévalóság méhébe térsz, honnan születél, hogy a mérték teljéig megsokasodván a te perczeid, a nagy inga utolsó lendülésével megszűnjék élet-lüktetésed s helyet adj fiatalabb testvérednek, kinek sorsa még a hét pecséttel lepecsételt levélben van elrejtve, s nem tudni: jobbra, avagy rosszabbra-e?..

Szegény valál te is, mint annyi elődöd, áldásban, tökéletes ajándékokban, de gazdag, mint ők, keserűségben, remények meghiusításában s bizony, alig fogunk szerencsésebb éveink közé följegyezni.

Sokat, igaz, nem ígértél, de még azt a keveset sem tudtad beváltani. Méltán várhattuk volna, hogy a béke angyala vezérlendi lépteidet s ime, a nemtő helyett, most is daemonok keresztelik útadat, hintve a konkolyt, irigyen taposva a megfoganszott jó magvat is, lidérczek ál-fényét lobogtatva a gyöngye szemek kápráztatására. Munkálkodásunk a meddő erőködésben veszett el s aratásunk oly szükös takarítás adott, hogy aggodva kérhetjük, ha kihuzhatjuk-e tengődésünket a jobb idők jöttéig?

Sőt, még a mit idősebb testvéreid jó kedvük bővséges áldásául részünkbe juttattak is, még azt is zsákmányodul vevéd s ama két vezér-csillagot, mely rögs utainkat szellem-fénnyel bevilágítá, egy magasabb lét körébe helyezéd s minket éj-setétben hagyál, hogy rémegve kérdezzük: ki mutat immár

nekünk útat midőn két bölcs vezetők volt s azoktól is megfosztatánk?!

Ama két férfiú, ki észszel, szívvvel, erővel oly tökéletes módon vala, áldásunkkúl, megajándékozva kiket büszkén nevezénk vezéreinknek s haladánk példájuk nyomán, mely az „igaz“ emberek példája vala, sem tanácscsal, sem tettel nem támogatt bennünket többé s mind hasztalan tekintünk a vak éjbe, sohaj, tozva kérdezzvő: kik lépnek nyomaikba?!

Az aggodó kérdésre nem jön felelet sehounan.

S nekünk mégis, tovább kell vonunk igánkat, mely az Irás biztató ígéréte szerint, még „gyönyörűség“ leend.

S valóban, ha ez a reménykedés nem dobogtatuá szívünket: ugyan ki ne csüggedne el s ki vállalná magára a küzdelem munkáját, midőn látania kell, hogy a gonosz szétjár közöttünk, rongálva az építést; hogy az önzés sováron kapar magának, nem a Krisztus anyaszentegyházának hasznát nézván, hogy a rágalom kedvtelve duskál a törekvő munkások becsületében s hogy az ámitás mindig több hívót csábit mint az igazság.

De épen ez a mi vigasztalásunk és egyetlen nyereségünk, hogy küzdenünk kell, hogy nem ingyen ajándokul, hanem munkánk árán nyerjük, tartjuk birtokunkat.

Te csak menj szomorú év semmiségbe vezető útadon. A mit ígértél s meg nem adál: kiküzdjük min magunk. A mit nem te adtál s még is elvevél: két vezérünk erkölcsi hatása, ragyogó példaadása s örök időkre szóló alkotásaik csak a mieink maradnak s biztatásul szolgálnak, hogy a daemonok gonosz erőlködésénél még is erősebb az igazság.

Ezernyolczszázhetvenhatot nem siratjuk, ezernyolczszázhetvenhetet bátran és elszántan várjuk. A

kitartó munka nem maradhat eredmény nélkül, mert isten a nemes küzdő pártján áll mindig!

Lejárt-e képviselőink mandatuma?

Kolozsvár, 1876. dec. 26-án.

(Sz.) E lap egyik főfeladata lévén az egyházkerületnek napi renden levő, esetleg arra kerülő belügyi kérdéseit megvitatni s az ellentétes nézetek megvilágítása által, az eszinek kitisztázására hatni: időszerűnek tartom a fentebbi kérdést szellőztetni, annyival is inkább, mert alkalmam volt meggyőződni arról, hogy az jelenleg élénk discussio tárgyát képezi, sőt már hírlapi téren is, ismételt ízben, fölvettetett.

Vannak, főként a székely papság soraiban, kik azt vitatják, hogy a jövő évi egyházkerületi közgyűlésre már új képviselők választandók, mert az eddigieknek mandatuma lejárt, miután ezek 1872-ben lettek megválasztva s azóta öt egyházkerületi közgyűlés tartatott, még pedig 1872-ben Kolozsvártt, 1873-ban M-Vásárhelytt, 1874 és 75-ben Kolozsvártt s 1876-ban Nagy-Enyeden. E szerint a törvény szabta öt évi cyclus bevégeződött s az új választásokat a jövő tavasszal, kellő idővel az egybeülendő közgyűlés előtt, el kell rendelni s végrehajtani. Vannak kik egy lépéssel még ennél, is tovább akarnak menni s azt vitatják, hogy az új választásokat még azon esetben is meg kell ejteni, ha azokat az igazgatótanács, bármi okból is, nem rendelné el, mert az egyházmegyék s illetőleg püspöki vizsgálat alatti egyházközségek, felsőbb rendelet nélkül is, intézkedhetnek e tekintetben, mint autonom testületek.

E vélemény utobbi árnyalatára nem tartom szükségesnek tüzetesebben reflectálni. A választásokat 1872-ben is az ig. tanács, mint az alaptörvény VII. cikkelye a) és b) pontja értelmében a közgyűlés által hozott mindennemű törvények végrehajtója s általában az anyaszentegyház kormányzója, rendelte el s nyilvánvaló, hogy a legnagyobb zavarokra szolgálhatna alkalmúl, ha az alantás testületek bármelyike e tekintetben önkényesen járna el, az egyik így, a másik amúgy s alig ha tévedek, midőn állítani merem, hogy ha közülök bármelyik, felsőbb rendelet nélkül, a választásokat végrehajtja, a megválasztandó képviselők verifikáltatni nem fognak s így az illetők azon jogukat, hogy képviselve legyenek a közgyűlésben, azon egy esetre eljátszák.

Eltételezve ennél fogva ez árnyalatról, mely né-

zetem szerint, az alkotmányos törvény és rendkövetelményeibe ütköző, a kérdés lényege a következő: mit mond az alaptörvény s annak értelmében az ig. tanácsnak el kell-e rendelni az új választásokat, vagy sem?

Az alaptörvény IX-ik cikkelye így hangzik: „e törvény az egyházi főtanács népes gyűlésében elfogadtatván, a köz szentszinattal közöltetik s a következő 1872-ik évben hatályba lép.“

Jegyezzük meg jól, a törvény nem azt mondja, hogy az 1872-ik év „első napján“, ezen azt hogy azon „évvel“, hanem azt, hogy azon „évben“ hatályba lép. Hatályba is lépett tényleg, mert az első egyházkerületi közgyűlés annak értelmében, az alaptörvény III-ik cikkelyének rendelete szerint, 1872. augusztus 3-ik vasárnapjára összehívatott s egybe is ült.

Továbbá az alaptörvény II-ik cikkelyének f) pontjában ez áll: „az egyházkerületi képviselők 5 évre választattak.“ A tekintetben, hogy az év melyik hónapjában, vagy éppen melyik napján ejtessenek meg a választások? az alaptörvény nem intézkedik, hanem szabad tért enged a választó testületeknek, csupán azon megszorítással, mely ugyancsak a II-ik cikkely f) pontja utolsó tételében így van körül írva: „a megválasztott képviselők az egyházkerületi közgyűlés tartásának ideje előtt 10 nappal tartoznak megbízó levelüket az állandó ig. tanácshoz beküldeni.“

Mikor vette tehát kezdetét a megválasztott képviselők mandatuma 1872-ben? Azt mondják némelyek: a választás napján. Ugy de azon évben, aug. 3-ik vasárnapja előtt el telt vala már 8 egész hónap s ez idő alatt a különböző egyházmegyék tetszésük szerint, különböző hónapokban választhatták s választották is meg tényleg képviselőiket. Így p. o az orbai egyházmegye febr. 21-én, a kolozs-kalotai martiusban, a kolozsvári juniusban stb. Ha tehát a törvényszabta 5 évet a választás napjától számítjuk akkor csaknem a hány képviselőnek annyi különböző időben fog lejárni 1877-ben a mandatuma; lesz a kinek februárban, lesz a kinek martiusban s így tovább, egész augusztusig.

Ily ingatag s változékony alapot fogadni el a kérdés megoldására, már csak azért sem lehet, mert ez esetben, míg némely képviselőnek a megválasztás által szerzett joga kiszélesül, addig a másiké, esetleg több óra terjedő idővel megrövidül. A vá-

lasztás napját a mandatum kezdetétől nem is tekintik sehól, még ott sem, hól a választás meghatározott napon egyszerre hajtatik végre mindenütt.

Ha szabad analogiát használnom, utalok az országos törvényhozó testület példájára. A legislatio három éves cyclusokra van felosztva. A királyi egybehívó rendelet egy bizonyos napot határoz meg a törvényhozó testület egybeülésére mint meghatározta vala például 1869. ápr. 20-át. Akkor még a törvényhatóságok nem voltak kötelesek ugyanazon időben, mint most a 10 napi időköz alatt, ejteni meg a választásokat, hanem hetek, sőt hónapok teltek el míg a választások országszerte bevégeződtek. A kitűzött napon a törvényhozó testület egybeült, a képviselők igazolása végbement s a ház megalakulásával kezdetét vette a három éves cyclus s illetőleg a képviselők mandatum. Három év múlva, 1872. ápr. 20-án felolvastatott az országgyűlést bezáró királyi rendelet, mely egyszersmind kijelölte a napot, melyre az újra egybehivatott. Hogy a három év letelte alatt hány sessiót tartott a ház, évenként egyet-é vagy többet? az telyességgel nem alterálta a képviselői mandatum érvényét, mely nem bizonyos számú sessiókra, hanem három kerek évre szóló.

A mi alaptörvényünkben sincs arról egy szó sem, hogy a képviselők hány — rendes vagy rendkívüli — gyűlésre választatnak, csupán annyit hogy öt évre. Igaz, hogy a III-ik cikkely évenként egy rendes gyűlés tartását rendeli el, de viszont utat nyit akárhány rendkívüli gyűlés egybehívására. Ha a gyűlések számát vesszük sinor mértékül, annak igen sajtáságos következményei lehetnek. P. o. 1873-an a Marosvásárhelyre egybehívott közgyűlést, a kitűzött időről elkellett napolni s ha az akkori kolera-járvány nem szűnik meg, novemberben sem lett volna megtartható. Ha ily eset még előfordulna, azok kik a gyűlések számát veszik alapul, avagy követelték s követelheték volna-é, hogy a képviselők mandatum maradjon érvényben a hatodik évre is, csak azért, hogy a képviselők részt vehessenek az ötödik rendes gyűlésbe? Vagy ha — a mi viszont könnyen megtörténhetik — a királyhágotuli superintendentiák példájára, a mi egyházkerületünk is évenként két rendes — tavaszi s őszi — gyűlés tartását határozza el, avagy azon esetben két és fél év alatt le fog-é járni a képviselők mandatum, csak azért mert enynyi idő alatt öt gyűlésbe vesznek részt?

Sőt többet mondok. Ha állana az, hogy a kö-

zelebbi közgyűléssel a képviselők mandatum lejárt; kérdem: ha szükség lett volna, vagy lesz közelebbről rendkívüli közgyűlés tartására, hogyan lett volna, vagy lenne az összehívható? A gyűlések számával érvelők okoskodása szerint ez idő szerint az erdélyi ref. egyházkerületnek nincs képviselete, mert oly képviselők kiknek mandatum lejárt, többé össze hívhatók, tehát legjobb esetben csak egy „csonka“ parlament dönthetne a vitás kérdés fölött.

Ennélfogva igénytelen véleményem szerint nincs és nem lehet más expediens, mint eltogadása azon tételnek, hogy mostani képviselőink mandatum kezdődött 1872-ben augusztus 3-ik vasárnapján s lefog telni 1877-ben ugyanazon napon. Addig akárhány gyűlés fog tartatni, a mostani képviselők mandatum érvényben marad, de viszont a következő 5 éves cyclusra az új képviselőket oly időben kell megválasztani, hogy ha p. o. 1877. aug. 3-ik vasárnapjára gyűlés összehívására lesz szükség, akkor már az ujonnan választottak jelenhessenek meg.

Mindazon által nem vonom feltétlenül kétségbe az ellenvélemény jogosultságát sem, már csak azért sem, mert még a legvilágosabb törvény is különbféle képen felfogható s magyarázható. Ám, ha különböző magyarázatok merülnek föl, kit illet meg a döntő hatalom? Nem egyeseket, nem az alantas testületeket, sőt még az igazgató-tanácsot sem, hanem kizárólag azon legfelsőbb testületet, mely a törvényt hozta. Ennélfogva, ha az igazgató tanácsban fölmerülne az az indítvány, hogy az új választások rendeltessenek el, nézetem szerint, kötelessége lesz a vitás kérdést egy rendkívüli közgyűlés elibe terjeszteni s annak határozata előtt megkell hajlani az egész egyházkerületnek.

Lehet azonban, hogy érvelésem téves s épen azért e lapban az ellenvéleményeknek is szabad tért nyitok. Vitassuk meg a kérdést, minden gyanusítást kerülve s nem fürkészve az ellentétes nézetek indokait, melyeknek csak isten a tudója.

Központi igazgatásunk és még valami.

I.

Szász Károly barátom igen szépen, adta meg e lap mult számában a szerkesztőnek jóakaratu tanácsait, praedikálván, mint egykori paphoz illik, a békéről,

egyertéaról, vállvetett munkáról, mint az anyaszentegyház felvirágoztatásának legbiztosabb, legerkölsőbb eszközeiről.

Készséggel elősmerem, elvi álláspontra helyezkedve, tökéletesen igaza van. Milyen szép is az — ha egykét kiváló szellem, emelkedett lélek, jóakaró hiv zászló-vívője a szabad eszméknek, tervszerű munkálkodásnak; ha, gyakorlati alkalmazásra jó, institutok tervét nyújtva a közmunka zavartalan folyásának legbiztosabb módját mutatják ki; ha az erkölcsi kötelességből rájuk nehezedő terhet önzetlen odaadással hordozzák s mind ebben — szellemi és erkölcsi fölnyök útján — oly hódító hatást gyakorolnak, hogy a közkatonák egész serge önkénytelenül sorakozik a zászló alá, végezvén a rájuk mért munkát; örömmel, a tiszteletből származó hódolattal, fogadván az útmutatást s maguk is erkölcsileg fölemeltetve érezvén magukat, midőn ily vezérek nyomdokain egy szívvel-lélekkel haladhatnak s az egyházas élet, a köznevelés, a szabad és élettéljes protestantismus terén az Ur szölejének munkásaiul szerepelhetnek.

Igaz, ki ily esetben konkolyt hint, békét ront, harcot teremt, azt méltán éri a közvélemény sujtó ítélete, az nem az anyaszentegyház munkásai közé való, az méltó, hogy a béke és szeretet házából, mint az egyzseri kufárok, kiostoroztassék.

Szász Károlynak igaza van, az erkölcsi czélok kivitelére egyesült testületek felvirágoztatásának ily esetben legbiztosabb, legerkölsőbb eszközei a béke, az egyertés, a vállvetett munka.

De hát akkor, ha a fejlődésért, haladásért buzgolkodók törekvéseit a reactio keresztezi? Ha a szabad protestantismus követelményeinek megvalósítását hatalmi tulkapások gátolják? Ha az alkotmányos törvényszerűség megállapított formáit demagog kísérletek ostromolják? Ha az önző nepotismus saját haszna keresését a köz érdekének színében igyekszik föltüntetni? Ha gyávára galmazók setétben olázkodva, ámitanak, ferditnek, hazudoznak s az alkotmányos szervezet testén rothadt fekélyek-ként tengődve, ocsmányságukat átszármasztatják magára az organismusra s az egésztest megmételyezéssel fenyegetik?

Hát ez esetben is békét praedikálna Szász Károly?

Egykedvüleg nézné-e az iszonyu kárnak terjedését s a jó békesség kedvéért hegyná mentökre a dolgokat, csak ne hogy harczozá fejlődjék a tusa? Vagy pedig küzdene, protestanhoz méltólag, elveiért, meggyöződése mellett, az utolsó köröm szakadtáig, nem félve a nyeredő sebektől, melyeket az ügyért kap, nem riadva vissza a sebek osztásától, a mit egy magasabb moralis érdek parancsol rá, igaz meggyöződéssel, érezvén magában, hogy midőn a harcot nem idézte föl, de elfogadta, moralis kötelességet teljesített. Mert nem a harcz magában véve immoralis, hanem a rossz ügyért gonoszul folytatott harcz a kárhozatos.

Igaz, még egy másik módja is elképzelhető a bé-

ke megörzésének s ez az, ha miután elveinket földadni nem akarván, de érettök harcot vívni átalván: félrevonulunk a térről s engedjük folyni a dolgokat, ha gonószul, ha károsan, ha a protestans elveknek gyalázatára is — de mosván kezeinket, mert mi az ügyek eldöntésének részesei nem valánk, mert a balintézkedéseket nem mi tevők, így felelősséggel érettök nem is tartozunk senkinek.

Senkinek? — csak épen egyedül magunknak. Tudjuk, vannak egyházkerületünkben, kik szerencsésen eljutottak már az apathia ez állásponjtára s nem nagy jósló tehetség kívántatik ahoz, hogy ez apathia terjedését a jövőben előrs lássa az ember. A lehető legjobb úton vagyunk abban az irányban, hogy azok, kik eddig egyedül ügybuzgóságból, a nobile officium erkölcsi parancsszavára érdeklődtek egyházi közdolgaink iránt, belefáradjanak az örökös torzsalkodásba s a mai — ingyen dolgozni amugy sem igen szerető — világban gyümölcsözőbb munkára fordítsák erejüket, mint hogy jóakaratok gyanusittassék, fáradozásuk mesterséggel meghiusittassék s erkölcsi és önállósági érzetök minden lépten-nyomon azáltal sértessék meg, hogy a hanyagságot az igazság köpenyében lássák páváskodni, hogy az önhasonlesés áldozatkészségül árulgassa magát s az őök egykor méltányos testülete zsbivásárosok intriguáinak szinterévé alacsonyittassék le.

De a ki önérzetesebb, hogysen Pilátust játszhatnék s kötelességének élénk tudatában van, ilyen békét nem kereshet.

A mi esetünkre is lehet egy concret s aligha nem ecclatansabb példát hozni föl, mint a minő a Szász Károly által említett conventé.

Ime a nagy-enyedi theologiai intézet ügye. Lelkünk egész meggyöződésével, komoly elhatározással, semmi gyanusitástól vissza nem riadva küzdöttünk a mellett, hogy az intézet Kolozsvárra helyeztessék át, a hol észszerűen legteljesebben betöltheti hivatását — ez úton azt a szintén nagyfontosságú czélt is elérhetni vélvén, hogy az enyedi tanári testületben kiegyenlíthetetlenül ellentétes nézetü elemek közt a víszály, a tanoda nagy előnyére, önmagától enyészik el.

Az előbbi — főczél helyes voltára maga legnagyobb halottunk ütötte rá a szentesítés pecsétjét, a midőn a sepsi-szent-györgyi tanodával egyidejüleg a kolozsvári theologiai intézetre is alapítványt tön halálos ágyán, tettel bizonyítva be, hogy nem üres szó volt annyi másokkal tett azon ígérete, hogy „ha Enyed sértetlen marad: pártolja a kolozsvári intézetet.“ Hogy a kérdés második ágára nézve is igazunkban voltak, ma is sajnosabban tapasztalhatjuk, mint valaha.

De mindegy, a közgyűlés határozott s mi meghajlottunk a többség parancs-szava előtt. Meghajlottunk őszintén — nem, mint azok egyik vezér-férfia előre monda, hogy a közgyűlési többség ellenök kiütendő határozata esetén készek kettészakítani az egyházkerületet, mint

ő magát kifejezi: „külön püspökséget alakítván.“ A döntés pillanatáig megtettünk mindent, de az alkotmányos küzdelem elteltével letettük minden fegyverünket s megczáfolhatatlan tanubizonyságát szolgáltatók annak, hogy felejtethetlen halottunk véghagyakozása előtt minő hódolattal hajlunk meg, — ama véghagyakozás előtt, melylyel gróf Mikó Imre, egyik lábával már a tulparton állva, még egyszer — talán pénz-alapítványainál is értékeesebb egy erkölcsi ajándékot nyújtott szeretett anyaszentegyházának, előbb egy, utóbb két egyházi férfinak kötvén szívére az egyház békéjét.

Főlhivok mindenkit: vajjon vétettünk-e mi a végrendekezés ellen avagy egy igécskével is?

S mit tesznek ők?

Azok, kik, mint Szász Károly, csak madár-távlattól szemlélik a mi pygmaeus küszködésünket, természetesen nem láthatjuk a maga közvetlenségében az ügyek folyását, de azok, kiket végzetők arra utalt, hogy az egyház közterén való szolgálattételt itt végezzék: láthatják a kölcsönös nyilatkozatokból, írásokból és tettekből, hogy miként hódoltunk mi a b. e. Mikó végakarátának s mikénné ők? Nézzétek meg az Erdélyi Protestáns Közölnynek és az enyedi Egyházi és iskolai szemlének az idei közgyűlés óta megjelent számait s ítéljétek. S olvassátok el az utóbbi lap több számában megjelent névtelen cikksorozatát, melylyel egyházkerületünk kormányát, mint az álarcos vitéz mondja: „jóakarátulag“ (!) bírálja s mondjátok meg: kit illet az erkölcsi (sit venia verbo!) felelősség, ha a harc ismét kitör?

Alólirott, mint a központi kormányzó testület egyik igénytelen tagja, nyílt sisakkal fogadom el a keztyűt, s néhány megjegyzéssel felelek ama cikksorozat tételeire. Azokat, a miket a setétben oládkodó a theologicum seminariumra nézve mond, lehetséges kerülendem. Mi deponáltuk az áthozatal kérdését s valamint békén türem, ha a piaci kofalkáromlásokat szórna utánam, e kérdésre sem engedem magamat önelhatározásom álláspontjáról lecsábittatni. Pedig, talán, mi is tudnánk — megmutattuk s megmutathatjuk — hegyes tollal írni. De ne mondhassa, még most se mondhassa senki: hogy mi rontjuk a békét. Mert elvben igaza van Szász Károlynak s én ezuttal érzelmi oldalról világítva meg állapotomat, a jövő alkalommal megpróbálom, a igazat tudok-e neki a gyakorlatban is szolgáltatni?

Nyugodtság és hidegvér

Szász Béla.

Az áll. igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, december 26-án, 1876

Elnök: főt. Nagy Péter püspök, jelenv: Br Bánffy Albert államgondnok. Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor igazgató tanácsosok, Szabó Ádám számvető és Bodor Antal titkár.

1. Titkár jelentést tett számos időközben ülésen kívül ellátott folyó ügyekről. Jóváhagyó tudásul vétettek.

2. Főt. Nagy Péter püspök előterjesztést teszen a

fogarasi püspöki vizsgálat alatt álló egyház vámjogának haszonbérletét tárgyzó ügyben, a melynek sürgőssége okán, addig is a míg a határozatot magában foglaló leirat leérkezhetnék, a szükséges intézkedés távirati uton tétet meg, oly értelemben, hogy a teendőkre nézve a fennálló szerződést érdeklött egyháztanács tartsa szem előtt.

3. Ujból tárgyalás alá került a torda-aranyosmegyei tanfelügyelőnek azon irata, a melyben azt kívánja, hogy a felekezeti néptanítóknak ugy alkalmazása, mint azoknak végleges elmozdítása eseteiben a választást, illetőleg az elmozdítási eljárást és ítéletet tárgyzó okiratok másolatban vele közöltessenek, oly czélből, hogy felügyelhesse, hogy az alkalmasabb tanítók a népisk. törv. 133. §-ba elírt qualificatioval birnak-e és elmozdítás esetén az illetékes egyházi hatóság a fennálló törvények szerint járt-e el s így nem történt-e méltatlanság az elmozdítottal szemben? Miután tanfelügyelőnek ezen kívánsága a nmiltóságú vallás és közokt. miniszter urnak 1876. évi sept. 2-ről 20311. sz. a. a népnevelési tanfelügyelők számára kiadott utasításának 64. §-ra van alapítva, a melynek utolsó alienaja nem csak hogy az abban hivatott népokt. törv. 138. §-ával meg nem egyezik, hanem ugy régi alap, mint az újabb törvényekkel biztosított prot. autonómia; mélyen sérti, a tanfelügyelőt tevéen egyházi törvényszékeink ítéleteinek mintegy felülvizsgálójává: felirat fog intéztetni a nmiltsgu vallás- és közokt. miniszter urhoz utasítása ezen pontjának megváltoztatása iránt, szükség esetén ezen sérelmi kérdés a jövő egyházkerületi közgyűlés elébe fog terjesztetni.

4. A nagy-enyedi főtanodai gondnokság felterjeszti az 1872. 1873. évi pénztárnoki számadásokat, kijeientvén, hogy az 1874-iki is már készen van. Miután ezen számadásoknak többször sürgetett felterjesztése oly czélből volt megrendelve, hogy a tanoda volt tisztviselőinek számadásai az összefüggő tételekben összehasonlíthatók legyenek és miután azon tiszt számadásokra már az észrevételek önállóan megtétettek és le küldettek, ez alkalommal a felterjesztett tanodai pénztárnoki számadások a szabályszerű kebl előleges megvizsgálás végett visszaküldetnek.

5. A nagy-baczoni egyház papválasztási ügyében, miután az egyik pályázó (Dobai) egyházi főtörvényszékileg a simonia vétségében bűnösnek ítéltetett és reversalis alá vettetett, megiratott, hogy ily körülmények között Dobai választhatóságáról szó sem lehet. Szabadságában hagyatott különben az egyháznak új pályázat hirdetését is kérhetni.

6. Dezső Mózes megtevéen jelentését a Gyergyóban lakó hitfelekezetünkhöz tartozóknak számáról és arról, hogy esetleg mennyi anyagi támogatást várhatni azoktól egy ottan szervezendő lelkeszihely fenntartására, miután e tárgyban az udvarhelyi egyházmegyének is volt felterjesztése a mely épen tájékoztatást kért: végleges határozat előtt Dezső Mózsos adatai az udvarhelyi egyházmegye tanácsával közöltetnek.

7. Ezekon kívül több kisebb jelentőségű ügyek: pl. a domokosi felekezeti iskola községévé változtatása, a vicei egyház követeléseinek felhajtása és új papja fizetésének pótlására ígért 100 frt államsegély összeg utalványozása, a kolozsvári egyház kérésére 4000 frt értékpapir eladásának megengedése, számvetői jelentések stb. láttattak el.

TÁRCZA.

Medgyesi Pál levelei.

Az eredeti példányokról

Közi:

Szilágyi Sándor.

(Folytatás.)

II.

Ajánlom nagyságtoknak alázatos szolgálatomat; és az úr Istentől lelki testi áldásokat kívánok Nagyságodra terjedni minden bőséggel.

Az én kegyelmes Asszonyomnak tegnap vévén parancsolatját, melyben jelenti ő Nagysága hogy nem tudná az okát a miért ide be ennyi ideig kése: és Klubusuczki uramnak írt levelemre való válasz adását is ő Nagyságának, vöttem-é el vagy nem. Innen értem Nagyságos uram, hogy Nagyságtok az én alázatos feleletemet Klubusuczki uram által mind a koráig is nem vehette el. Csudálkozom rajta hogy az Nagyságtok parancsolatit ily későre adják meg; 4. Octobris parancsolt volt Asszonyunk ő Nagysága énnékem Patakról, s 21 hujus vöttem el. Az Nagyságod méltóságos levelét is szintén oly későre adták volt meg; melyet nagy alázatossággal vöttem is, az úr Isten sok jót adjon Nagyságtoknak az ő dicsőségéhez való igaz buzgóságáért és segítiséért a mellett: ugyan is ha Nagyságtok is hidegen fogná a ő tiszteletinek oltalmazását, mire jutna az humanus loquendo szegény nemzetünkben nem sok idő alatt. Én keservesen látom hogy többire mindenek csak az maguk privatumoknak keresését tölték fel czélul; ha ki az Isten dicsőségéhez mi vonódással vagyon is, vagy igen gyengén s lankadtan mivel azt, vagy csak medium a maga világi végének jobb módjával elkövethetésére. Valóban Isten nevében esnék, ha Nagyságod urunkkal gyakrabban lehetne együtt; használt igen csak az minapi szemben léte is Nagyságodnak, az igaz ügynek előmozdítására. Árkosi uram már ben vagyon a Scholában, és mivel Püspök uram igen desperált vala élete felől, reversalist sem kívánt még eddig tőle, de oly conditioval consentialt beállításának, hogy prima quoque occasione goudot viseljen maga felől; noha talán urunk ő Nagysága nem fogja azt is ő kegyelmére hagyni. Gidófalvi uram felől mind addig tanácslottak ő Nagyságának, hogy oly conditiót suggeráltak ő Nagyságának annak az jámbor tudós embernek Kolosvárra való visszahivatásában, hogy a szerint ugyan csak az püspök uram és a más politicus püspök Váradi Miklós akaradjok megyen végben. Isaholezi uram sem maradhat ott, mert Váradi Miklós ötet sem akarja. Valóban csak nagy oligarchia alatt nyög itt az m. Ecclesiája. Akármint és akárhogy, de mind addig s addig, hogy ugyan csak az egynehány Diotrepheseknek akaradjokban resolvaltatik minden Ecclesiái állapot; vagyon elég mesterség hozzá, nem vétik el könnyen az útját. A

mi kegyelmes urunkat az ő hiveire vigyázó sz. Úr Isten az ravasz tanácsok ellen valóban erősítse meg, hogy az ő akaratjának igyenes ösvényéből ki ne tántorithassák. Én is voltam püspök uram látni, mivel szintén desperalt volt hogy meghal, s látván hogy közel sinsz hozzá, neki biztatám, és egyébképen is a mivel tudtam segitettem since-re ő kegyelnének, az ulta nem fél oly igen a meghalás-tul, gyógyulgat, noha igen nehezen. Isten jó voltából gyógyulgat noha igen nehezen. Isten jó voltából gyógyítsa meg, s adjon időt az ő hozzá való megtérésre néki. Ir-tam volt Klubusuczki uramnak, hogy Nagyságodnak ne-veimmel alázatosan adja értésére, hogy én Novambernek előtte ki nem indulhatok, mivel az Nagyságod parancso-latjára az Presbyterium felől indítottam valami Conceptust. Jmmár Isten kegyelméből purumban keztem irni, két hét alatt egészségem lévén elvégezhetem, és azután mindjárt indulhatok Nagyságtok kegyelmes parancsolatjára, csak lovak és kísérek dolgában meg ne fogyatkozzam: mert azokban a melyeken kijöttem háromnál több nincsen in vivis: megirtam volt mindjárt ugyan utamból Görgei uramnak, hegy Patakról alig voltam még egy mértföldig, hogy mindjárt ez egyik elállott, azután per consequens a többi is, én a magam rosz paripámon jöttem ugyan többet, s a szekeremet is hol ökrökön, hol posta lovakon, hol jó akaró uraimnak lovakon segéltettem haza vontatni; meg-irtam volt ezt Klubusuczki uramnak; de félek igen, hogy nem vötte el ő kegyelme hamar leveletem hogy Nagy-ságtoknak idején értésére adta volna ez dolgot. E felől is ákarám Nagyságotat alázatosan megtalálnom, igen jó vol-na ha Nagyságtok Typographiának erectiója felől is gon-dolkodnék Patakon: az idvezült urunk sok szép Typusi csak rosdában állanak: hiszem egy ház nem sokat tenne Nagyságtoknak, és holmi famüszerbeli segéttetés. Talál-koznék a ki Conventio nélkül is örömet fel vállalná azt a hivatalt —, mint szintén Váradon; sőt az a Váradi is örömet segéte erectiójában, csak Nagyságtok kívánná, s venne; pro tempore Typographust is mindjárt illendőt találánk bele. Igen örömet érteném Nagyságodnak e fé-lől való itéletit; a többi között ezt is, ha Nagyságtok Zbo-rón proponálta-e, Isten azt adván, jövendő télen telelni; mert amaz scriptumomat, melyet Nagyságodnak offeráltam vala, ezt is melyet de Presbyterio készétek elvinném ma-gammal, illendő készüllettel, és mig ott lennénk Bártfán (Nagyságtoknak ugy tetszvéen) kinyomtathatnák. Minthogy penig én itthon nem lehetek, és Fejérvárot én nékem sen-ki semmit nem ad, megitélheti Nagyságod, mely nagy alkalmatlanságokkal kelletik házam népének e télen itt nya-valyani, a hideg is az apró leánykáimat megveszi, ha Nagyságtok idején ide Vingárdra nem parancsol, hogy akár csak conventiom szerint való fámot meghozzák, bár in duplo, mivel ők csak felényi terhet sem szoktak rakni,

mint ez előtt ama dézsma szekereken szoktak volt adatni. Az szénát is ugyan onnan verő marhákkal, búzával és több accidentiákkal együtt ugyanonnan administrálhatnák, *excepto vino et pecunia*, melyeket ott kin vennék örömsben fel. Ha Nagyságtok kegyelmessége volna, addig kellene ezek felől Nagyságtoknak parancsolni, míg itt benn lennék, hagyhatnám jó szerben hazam népét, mert ők után ezek után nem járhatnak. Ajánlom az jó Istennek kegyes gondviselésébe Nagyságotat, a mi kegyelmes asszonyunkkal ő Nagyságával és minden hozzá tartozandó kedvesivel egyetemben. Albae 22. Octobris Anno 1649.

Nagyságotnak alázatos szolgálja

Medgyesi Pál, s. k.

Czim. Illustrissimo Domino Domino Sigismundo Rakoci de Felső Vadász tit. Domino mihi benignissimo.

Eredetije, mely egészen Medgyesi írása, a m. k. kamarai levéltárban.

III.

Ajánlom Nagyságotnak alázatos szolgálatomat és az úr Istentől kívánok Nagyságotra s a Nagyságot dolgaira lelki testi áldásokat terjedui bőséggel.

Én Nagyságos uram az Nagyságtok parancsolatjára felette igen változó és veszedelmes utakon vigosima quinta Novembris indulván ki Fejérvárrul, octava Decembris ide Ecsedben tandem tandem Isten áldásából eljuték: elébb eljöhettek volna s jobb uton is, de Praefectus uram igen későre küldeté el a lovakat Fogarasból. Bánom szívem szerint, hogy Nagyságottal szemben nem lehettem, voltak volna sok féle dolgokról való beszédim Nagyságottal. De az most már elmúlt. Isten kihozván Nagyságotat meg lehet osztán akkor.

Én Nagyságos uram az Nagyságot parancsolatja szerint az Presbyterium felől való Iráskamat elvégeztem, s le is hoztam volna az Nagyságot olvasására, Bistenfeldius uram is olvasta egyik részét; örömet akarnám Nagyságotnak is itéletit felőle venni, és ha ki kellene nyomtattni (ara valónak itélvén Nagyságot) nem kellene véle késni, mert az idő felette igen kívánja. Nagyságot a mi kegyelmes uruknál az jó ügyet promoveálja, szintén lecsépülük az Isten dicsőségét abban az részben, ha ő Nagysága pro merito nem fogja az Diotrophoseket*) refrenalni. Rettenetes dolog mint megzavarták püspök és Csulai uramék Várad Miklós által (kinél perditissimum persecutorem a mi időnk nem látott a Magyar Nemzetben) az kolosvári szép Ecclesiát Bistenfeldius uramtul fogja Nagyságot legigazabban megérteni. Az szegény Tsalolezi uramot is (noha subscribalt az veszett Canonoknak) de ugyan kitudták Kolosvárrul, s ama botránkozató Apostatát, Bathai Györgyöt akarták polezra ültetni; ha Isten le nem vetette eddig itt. Azon vannak minden mesterséggel (melyet a mi kegyelmes urunk bizonynyal hidjen) hogy valakiket Presbiteriálisok sententiásoknak tudnak lenni, Erdélyből quaesitis sub praetextibus mind kigyomlálják,

meg is lesz májd. Nagyságotat kérem alázatosan, Seérdi uramra ő Nagyságára s Baresai Ákos uramra biztam volt Kornyis Ferencz uramnál ő Nagyságánál valami dolgomat, méltóztassék Nagyságot is vagy egy szóval intimalni ő Kegeymének, most a Terminuson vigyék végben azt a dolgomat, tudom az Nagyságot tekintetiért annál inkább nem halasztják ő Kegeymek. Kereszturi uram levelét Nagyságotnak megküldtem. Bistenfeldius uram alázatosan köszönteti Nagyságotat; ott vagyon ő kegeymé is Kolosvárott. Isten vigye s hozza meg Nagyságotat békével és jó egészséggel.

Ex Ecsed 9 Decembris Anno 1649.

Nagyságotnak alázatos szolgálja

Medgyesi Pál.

Czim: Illustrissimo et Magnifico Domino Domino Sigismundo Rakoci, de Felső Vadász re. Domino et Patrono mihi summisse colendo.

Eredetije, mely egészen Medgyesi írása, a m. k. kamarai levéltárban.

IV

Az hű úr Isten erősítse meg Nagyságotat az ő szent tiszteletinek előmozdítására felvött szeni igyekezetinek és istenes buzgóságának mindenféle kül és belől való akadály ellen, és mindazokon Nagyságotnak hit által adjon dicsőséges győzedelmet, szívből kívánom!

Elvöttem, kegyelmes asszonyom, az nagyságot 9. Octobris iratott kegyelmes parancsolatját. Eunyi szomorúságomban is örvendett az lelkem, hogy értem az Nagyságot nagy buzgóságát az Isten dicsőségének előmozdításához. Általsegéli, kegyelmes asszonyom, a jó Isten Nagyságotat az nehézségeken, mert igéreti tartja; csak próbák és kísértetek azok Mászor is irtam, kegyelmes asszonyom, megjövendelte a mi édes idvezitőnk Math. 10. v. 36. Michaeásnak 7. részéből v. 6., hogy eféle állapotokban az Evangelium bévevő s terjesztő istenfélő hiveknek ellenségek az ő magok házok népe leszen: sőt még a fiak is az ő atyjoktul, az leányok az ő anyjoktul, az meny az ő napátul meghasonlik v. 35. A bizony dolog, kegyelmes asszonyom, ebben az dologban souki a mi vallásunkban nagyobb akadályt nem tött, (elég szemérem), mint a tanétói rend, mert egyebeket is az ültetett fel, tisztesség adassék a ki nem cselekedte. Első kezdetben is, a mint Ambrus doctor irásából én az én könyvemben egynehány helyet megjegyeztem, mert ő nyilván mondja az tanétóknak s még penig az főveknek nyegédségek s tunyaságok miatt tétetett le az presbyteriumnak rendi; ime most is az akar ellenben állani, hogy fel ne vetődjék. Csak mesterség az, kegyelmes asszonyom, hogy azzal állatják, hogy vagyon most is presbyterium, s azt kellene jobban helyre állatni. Nekem úgy tetszik, hogy kételenségből cselekeszik ezt; először, mivel már nem lehet tagadni, hogy a mi vallásunk presbyteriumot nem kívánja; másodsor, hogy ezzel az Nagyságtok és egyebeknek szemeket békössek; de kiváltképen az Nagyságtok jó igyekezetit elfordítsák. Kövesse bár Nagyságtok ez practicát, s ám az pol-

*) Homérnál a királyok mellékneve: „Jupitertől táplált, nevelt.“

gárok, a kik illendők közülök legyenek presbyterek más illendőkkel együtt, mert a meglehet; csak hogy ne a polgárságnak ötivel viseljék a presbyterséget, hanem annak módja szerint rá választassanak és az hiveknek az Ecclesiában bémutatassanak; s ne öszveelegyedett székek legyenek az presbyterium s a polgári, hanem különbözők: egyik a másiknak igyébe magát ne avassa, Kegyelmes asszonyom, a mi vallásunk szerint való presbyteriumot vétessen Nagyságod be; inkább semmi se legyen. Csak arra kényszerítse Nagyságod az tanétó uraimat, hogy a mely vallásra megesküdtek, eben is a szerint való értelmet tanétsanak. A mi vallásunk bizonynyal tagadja azt, hogy ha keresztyén is a magistratus, mindazáltal ő vehesse magának az presbyterséget. Calvinust olvastassa Nagyságod Instit. L. 4. c. 4. §. 11. Egyházi szolgálóknak tanétja lenni az Apostol az presbytereket Rom. 12. 1. Cor. 12. v. 28. ect. Bezzeg örömet jelen löttem volna az ő kegyelmek synatjokban. Elvárom, kegyelmes asszonyom, az Nagyságtok kegyelmes tetszését az esperesség felől. Csak akarkik nem erőszakkal, hanem törvényesen s a jó okok szerint cselekedjenek velem; én, úgy tetszik, senki-tül nem félhetek, hogy az én cselekedetemnek elegendő okát az mi vallásunkból és értelmünkől nem adhas-sam, melyet az egész vallásunkon levő tudós emberek eleiben merek támasztani. Elégge beszélnek némelyek, hogy ha felveszem is az esperességet, a magam írása el-len cselekedem; ha nem veszem is, hitem ellen vétek, és ki kell az társaságból mennem. Ha Istennek úgy tetszik, legyen az ő szent akarátja, áldassék az ő neve érette. Ajánlom az jó Istennek kegyelmes őrizetébe az Nagysá-god sat.

Nagy-Bányán 14. Octobris 1650.

Nagyságodnak alázatos méltatlan szolgálója:

M e d g y e s i P á l, m. p.

Külczim: Illustrissimae, Celsissimaeque Principis-sae et Dnae Dnae Susannae Lorántfi, Illmi quondam Princ. et Dni Dni Georgii Rákóci stb. Viduae, Dnae mihi ele-mentissimae.

Eredetije a m. k. kam. levéltárban.

VIDÉKI ÉLETT.

A k.-fehérvári egyházmegyéből

Nyilt levél

a szerkesztőhöz.

Régen, régen! abban a boldog világban, midőn még nem is izleltük volt a civilizáció áldásait annyi ezer meg ezer színű és című adók képében; abban a plusquamperfectum aranykorban, midőn a lapokat — Szász Gerő barátunk ideálja szerint — maga a nagy olvasó közönség írta a maga számára ingyen s még csak hirlapi kaucziót sem kellett letenni; midőn a nyomdász segédek sem tudták még hogy mi az a strike: ott nálatok Kolozsvárt történt ez a következő historia.

Ujév napján gr. Bánffy György gubernátornál nagy-szerű tisztelgés volt, megjelenvén ott tömérdek megyei s városi hivatalnok boldog újévet kívánni. Midőn már mindnyáján elvégezték tisztelgésüket s eloszlottak, a gubernátor fellélelkezve a fárasztó munkátúl, kérdi titkárát: van-e még valaki az előteremben?

— Igen is van még egy egyszerű polgári öltözötű egyén, kit semmiképp sem lehet elutasítani, okvetlenül ő is tisztelgenni kíván, feleli a titkár.

— Nő hát bocsásd be, hadd essünk át már ezen is, parancsolja a gubernátor.

A titkár bebocsátja az illetőt, ki elmondja mondokáját, hogy boldog újévet kíván ő exenziájának stb.

A gubernátor megköszönve a jó kívánságokat, szokott leereszkedésével kérdezi: hogy hát tulajdonképpen kihez legyen szerencséje?

A tisztelgő önérzetes hangon feleli: én vagyok kegyelmes uram a belvárosi bakter, ki örökös exenziád bizton-sága felett, s pontosan elküldtem az órákat itt palotája ablakai alatt.

Szép, nagyon szép kedvtől! hát aztán mennyi fizetése van ezen nagy munkáért?

A becsületes bakter, nem félve, hogy jövedelmi adót vetnek rá, egész náiv őszinteséggel megvallja, hogy bizony kegyelmes uram egész évre 30 váltó rhénens forint fizet-sém van.

— Nő az ugyan nem sok — véli a gubernátor — hát aztán megélhet abból?

— Oh kegyelmes uram! Kevés biz az, — feleli a bakter — de én nem a fizetést nézem, hanem a hivatalt, a dignitást!

Eddig van a historia.

Nő hát aztán? Nő hát aztán megvallom, hogy midőn vettem azon leveledet, melyben tudatod, hogy az „Erd. Prot. Közl.” szerkesztését átvetted s egyszersmind csekély szemé-lyemet is rendes munkatársul nevezed ki, igérvén illendő honoráriumot, megvallom, hogy ez a ti bakteretek his-toriája jutott eszembe. Mert ámbár soha életemben még szerkesztő nem voltam (persze nem azért, mintha nem le-hettem volna) még is megvagyok győződve, hogy a mostani konstellációk szerint egy egyházi lapnak s különösen az „Erd. Prot. Közlöny“-nek munkatársai nem a honorari-um ért, hanem a ti bakteretek szerint a hivatal, a dig-nitásért kell hogy dolgozzanak; miért is elhatároztam kinevezésedet ilyen értelemben fogadni el. A honoráriumra nézve tehát eszerint köztünk az alku megkötöttvén, lássuk már azt a medvét is, mint a kabai bíró mondta volt.

A Széken 1865-ben tartott közzsinat egy papvá-lasztási törvényt alkotott volt, melynek megbővített és ja-vított 2-ik ediczióját az idej ker. közgyűlés szerencsésen elvégezte. A nevezett papválasztási törvénynek rövid 11 évi életpályája alatt meglőn a többek közt az az eléggé meg-nem becsülhető eredménye, hogy két nagyszerű eszmét jut-tatott érvényre: a kándidációt és a papok osztá-lyzását.

van jelenleg — a legutóbbi jelentős szerént — összesen 40 gyülekezet, 16 evangelistai állomás, 50 gyűlőhely az isteni tiszteletre. Alkalmazásban van 30 lelkész, 16 evangelista, 53 tanító, 4 bibliaterjesztő s 103 egyházi ügynök. A különböző helyeken az isteni tiszteletbe a rendes résztvevők száma 4000 körül van, a váltakozó hallgatóság száma meghaladja a 13.000 et. Van 336 katekumenus rendes iskolába járó 1847 s a vasárnapiba 1493. E propaganda támogatására egy év alatt öszszegyűjtöttek 43 ezer 136 frankot, s a külföldi segéllyel együtt a missio összes bevételé 227.348 frankra emelkedett. Ez összeghez járultak küldeményeikkel Skotia: 64,932 frkkal; Anglia 48,200 frk; Irland 12,597 frk; Németország 11,666 frk; Helveczia 4062 frk.

IRODALMI SZEMLE.

„A Biblia iratása.“

Irta Lenkey Ferencz. Budapest, 1876. Kiadja az Atheneum. Ára 1 frt. 20 kr. Egy érdekes művet óhajtunk az olvasó közönségnek bemutatni. Érdekesnek mondható ép úgy tárgyauál és a szerző gondolat-menetelénél fogva, mint tekintettel arra, hogy a szerző nem theologus. Szerző könyvét „az értelmes közönség“ számára írta, s ezzel kifejezte a feletti óhaját, hogy az értelmiség a felett bírálatot mondjon. Mit most a műnek értékét nem abban keressük: ki ír, hanem mit ír, azért ez álláspontból vettük művét is vizsgálódásunk alapjául.

A szerzőnél többféle sajtósági eljárást látunk s ennek nyomára a könyv felnyitásánál mindjárt akadunk. Művének „átnézetét“ adja, így csoportosítván a tárgyat: „1. Túlnyomóan legendákat tartalmazó könyvek: a mósesi öt és Josue könyve; 2. Történeti könyvek kevesebb legendákkal: a birák, Sámuel két és a királyok két könyve; 3. Történeti alap nélküliek: Jónás, Rúth, Dániel és Esther könyve; 4. Történeti könyvek hibás adatokkal: Esra s Nehemiás könyve; 5. A proféták könyvei; 6. Tisztán tanítási könyvek: A példabeszédek és prédikátor könyve; 7. Egészen költői munkák: Jób, a zoltárok, Sirmak és az énekek-éneke; 8. E sorozaton kívül mint egy csoportba sem tartozó: a kronikák két könyve.“

Azon ígéretet teszi, hogy művét mindig auctorokra és magára a szent írásra, illetőleg a „Bibliára“ való utalással fogja támogatni, s ez ígéretéhez híven következetes is. Nem akarja különösen a tekintélyesebb prot. theologusoktól elfogadott nézeteit újaknak tüntetni föl, sőt ezeket tolmácsolva, siet is azokra hivatkozni, de még az illetők műveiből vett idézeteket a könyv végén, többnyire magyarul fordítva adja is.

A feállított s fennebb bemutatott „Átnézet“ szerint letárgyalja az egész ó-testamentumot, melyben nagy olvasottságot, alapos — de igen elfogult — jártasságot tanúsít. Alapos ismeret kell ahhoz, hogy valaki oly szép rendbe egybe állithassa az ellentéteket, melyektől ugyancsak hemzse a szentírás, illetőleg „Biblia“; alapos tanulmányozásra van annak szüksége, a ki midőn a Bibliát úgy szólva bírálna tárgyává teszi, meg tudja különböztetni a rokon hangzók s kifejezések oly igen kényes hasonlóságát egymástól. Szép jártasságot árul el, a mű a héber nyelv sajtóságaiban, a mivel vajmi kevés theologus bír. De elfogultnak nevezem a szerzőt, mert úgy látszik egy vörös szalag fekszik előtte, melytől szeme káprázik s e vörös szalag azon gondolata, melyet a mű végére érve ott megis lelünk: t. i. a Biblia tekintélyének lerontása.

A Bibliát mi két oldalról óhajtjuk tekintetbe vétetni, az egyik oldalát vizsgálódásunknak a „cél“, a mási-

kat az „eszköz“ tegye. Ha a célra vagyunk tekintettel, akkor nem fogjuk a Bibliát kárhóztatni, mivel abban csodás alaku leírásokat találunk; nem fogjuk a költőt korholni, mert azt írja „a nap megállt“; nem veszik rosz néven az írótól, ha „mézzel és tejfel“ elhalmozott földre akad; nem bánt ha Mózes az Istennel beszélgeti sat. sat. Ha a cél vesség tekintetbe ehhez hasonló kifejezésekre bukkanva, nem állítjuk: hogy „csalási szándék“ vezette az író vagy gyűjtöket. Ha az eszközre vagyunk tekintettel s a Bibliát ilyennek kell tekintenünk, akkor azon kérdés támad bennünk, vajjon nem érvényesül-e: „finis sanctificat media“-féle elv, s ha azt találjuk, hogy nem, akkor azt a hiveknek örömmel adjuk kezeikbe, meg levén győződve arról, hogy az erkölcsileg s vallásilag emel, képez s tökéletesít. A ki azonban a Bibliából akarna astro-nomiát, geológiát, anthropológiát, botanicát sat. tanulni, azt sietnénk tévedéséről felvilágosítani. A történeti tévedéseket sem engedhetjük rosz akaratú elferdítésnek címezni, nem pedig azért mivel mi ma már nem tartjuk a szent írást sem „infallibilisnek“, de azt a kritika világánál akarjuk megvilágosítani.

Szerző törekvéseit tartva csak szem előtt, azon eredményre jut: hogy „a biblia nem hiteles könyv“ s hogy az „nem egyéb rendetlen irathalmaznál, melynek vagy gyönyörűségéből, vagy csalási szándékából adták meg a meglevő alakot az összehordott iratokból.“ A műhöz még egyéb megjegyzéseink is volnának, de mivel: „a következő kötet a bibliával mint szent írással fog foglalkozni“ ezt bevárva megtesszük megjegyzéseinket. Most csak arra óhajtjuk szerzőt felkérni, hogy ha a „Biblia megírásáról“ óhajt szólni, akkor e könyvét előbb az „újtestamentom“ megírása kövesse, s csak azután vegye az egészét. Különben nagy fáradsága bizonynyal csorbát fog szenvedni.

A mű a magyar irodalomban jó helypótló, különösen azok számára, kik szakértelmi komolysággal akarják magyar nyelven bírni az ó-testamentom könyveinek megírása történetét (mert mint ilyen bír a mű legnagyobb becsselel)

Mivel a művet tartalmi szempontból vettük, nyelvezetével tüzetesebben nem foglalkozánk, csak azt jegyezzük meg, hogy némely helyei homályosak.

Turcsányi Gyula.
kolozsvári ev. lelkész.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

* E lap legutóbbi számában jeleztem vala, hogy a püspöki körövények közölhetése érdekében megtettem a kellő lépést. Kénytelen vagyok e tárgyban a következő felvilágosító nyilatkozatot tenni. És e hó 9-én a jőtiszt. püspök urat egy levélben tiszteletteljesen értesítém a felől, hogy e lap szerkesztését e hó 15-én átvettem s fölkértem arra, hogy miután a jőtiszt. úr hivatalos körövényeinek közlését e laptól egészen rajtam kívül eső okok miatt vontat vala meg, mely okok a szerkesztői személyváltozás következtében megszűntek, méltóztassék egyházkerületi hivatalos ügyeink nyilvántartása érdekében, a körövényeket — esetről esetre — hozzámm, közlés végett, beküldeni. Nem valék szerencsés e levelemre s illetőleg kérelmemre, mindez

ideig, választ nyerni s ennél fogva, a legjobb akaratom mellett sem vagyok képcs a körözüvényeket az enyedi „Egyházi s iskolai szemlével“, egy időben közleni. Tekintettel azonban arra, hogy e körözüvények nem napokra, hanem hónapokra szólók s t. olvasóimra nézve a végén is nem nagy fontosságu, hogy azokat egy néhány nappal elébb vagy később olvassák-é? ezennel kijelentem, hogy azokat — habár egy számmal később is — de mindég közleni fogom. Szerk.

* A nagy-enyedi egyházmegye e hó 12-én rendkívüli közgyűlést tartott Ó.Tordán. Folyama alatt egy pár igen jellemző momentum merült föl. Az egyik az hogy az egyházkerületi közgyűlés utasítása nyomán az ig. tanács által az egyházkerületi domestika kassa megalapítására vonatkozó gyűjtőivek előterjesztése alkalmával felszólalás történt az adakozásra felhívó körlevél azon passussa ellen, mely az egyházkerületi közszükségek sorában, a többek között, egy akadémiai színvonalon álló telyes theol. seminarium föllállítását is hangsulyozza, miután ez „mind a gyűjtőkre, mind az adakozókra zsbabasztólag hat,“ mint az „Egyházi s iskolai szemle“ tudósítója megjegyzi. Legyen egész nyugodt a t. tudósító ur, mert azért az incriminált tételért nem fog senki tartozkodni attól, hogy — ha jóakarata ságalja — a domestika kassa javára adakozzék. Mint a költő szerint:

Péter és Pál . . . nyárban
Jól megférnek a naptárban.“

Ugy azon az adakozási felhíváson sem fognak hajba kapni egymással a domestika kassa s a kolozsvári fakultás. A kinek tetszik, adakozni fog az egyikre, a kinek tetszik, a másikra s harmadikra, mert abban a fölhívásban a közszükségek egész sora föl van említve s azok közül bármelyikre adakozik valaki, az egyházkerület közjávára cselekszik. A mi a kolozsvári theol. fakultást illeti, arra adakozásokat gyűjteni — mint a t. tudósító ur is tudni fogja — e lap szerkesztője van a közgyűlés által „fölhatalmazva“ s az, parányi tohetségének mértéke szerint, igyekezni is fog e megtisztelő küldetésnek megfelelni s ezennel nemes versenyre hívja föl a t. tudósító urat, hogy valyon melyik fog a kettő közül a közgyűlés színe előtt, az anyaszentegyház fölvirágzásának oltárára többet letenni? E sorok iroja örülni fog, ha a t. tudósító ur lesz a győztes, mert azon esetben is nyerni fog a köz. Mindenekfelett pedig, csupa párt szenvedély és gyűlölség miatt, nem illő dolog oly féltékenyek lenni épen annak a lapnak, mely programjában kijelentette vala, hogy nem lesz „pártlap.“ Ha minden igaz ok nélkül mindig csak egymást gyanúsítjuk és marczangoljuk, a végén is úgy járunk mint a mesebeli két orosz lány. — Az egyházmegyei közgyűlésnek második jellemző momentuma az, hogy az egyházmegye községeknek a közgyűlés megrendelte, hogy fizessen elő az enyedi lapra s hogy e rendeletnek érvénye lehessen, a főtiszt. püspök ur fölkéretni határozott, hogy körözüvényeit az egyházmegye részére ne küldje meg többé külön, hogy így legyen köteles minden lelkész a felsőbb rendeleteket a lapból venni jegyzőkönyvre. Jellemző fordulat. Mikor arról volt szó, hogy a prot. közlönyt meg kell buktatni, épen a t. tudósító ur régiogából merült föl azon indítvány sel is fogadtatott a ker. közgyűlés által, hogy a hivatalos körözüvények a régi gyakorlat szerint küldessenek meg az egyházmegyéknél is külön-külön. Most pedig, midőn az enyedi lapról van szó, épen az ellenkezőt hangsulyozzák t. i. azt, hogy nagy könyebbség s költségkimelés lesz az egyházakra nézve, ha nem kell csaknem minden héten gyalog-postát indítani meg.“ Figyelemre méltó végül az is

hogy azon vitás kérdést, melyről mai vezércikkünk szól, az enyedi egyházmegye már meg is oldotta, a mennyiben az új képviselők megválasztását elrendelte. E szerint vindikálja magának azt a jogot, hogy törvényt magyaráz s felsőbb intézkedés bevárása nélkül saját magyarázatát exequalja is! Még csak az van hátra, hogy a közelebbi alkalommal elcsapja az állam gondnokokkal együtt az egész ig. tanácsot s kezibe véve az egyházkerület kormányzását. ker. közgyűlést hív össze. A „vezér megyétől“ ez is kitelik!

— Az alábbi megnyuatató sorokat készséggel közöljük: A nagy-enyedi Bethlen-főtanodában a közelebbi lefolyt szorgalmi idő vége felé néhány tanuló ronc soló toroklobban megbetegedvén: a főtanodai előljároság oly intézkedéseket vett foganatba, melyek folytán a veezélyes kór megszűnése biztosan remélhető. Ezen intézkedések közé tartozik az előljároság azon határozata is, mely szerint a folyó karácsonyi szünidő jövő évi január 15-dikéig meghosszabbittatik. Miről az érdeklét szülők ezennel értesítettek. Nagy-Enyed, december 28. 1876. A főtanodai előljároság megbízásából Lőte Lajos, jegyző.

A szerkesztő postája.

Losonczy László urnak, N. Körös. Becess levelét vettem s az egyházi jog megküldése iránt intézkedtem köszönettel, vennék egy egy körösi levélkét

Szinyei Gersonnak, Sárospatak. Válaszodot s a küldeményt várom.

Szeremlei Samunak, Holdmező-Vásárhely. Munkádat nagy érdekeltséggel várjuk, de egy pár szabad pillanatot addig is szentelj ám nekünk.

Köröztetnek

1359—1876.

Közdí egyházmegyénkben a matisfalvi lelkési állomás, másodizben. Javadalma: 350—40 o. é. frt. A papi teendőken kívül kötelessége az énekvezető s a kevés tankelesek tanítása. Pályázati határnap jan. 31-ike. Folyamodványok esperes t. t. Szini János aa.-hoz Albisba (u. p. Alsó-Csernáton) küldendők.

1361—1876.

Udvarhelyi egyh.-megyénkben a héjjasfalvi kántortanítói állomás. Fizetése: 70 o. é. frt., 170 véka csős-törökbuze; 25 szekérfa; 1 hold 800 négysz. öl szántó és ugyanennyi kaszáló fele részben, minden évben használhatólag. Ezeknek adóját fizeti és a szántót megmiveli az egyház. 24 tenyeres napszám; tandij a gazda emberek gyermekéitől 1 frt, zsellérekétől 50 kr. (tanköteles 50); tisztességes lakás veteményes kerttel.

1362—1876.

Udvarhelyi egyh.-megyénkben a völdorfi lelkési állomás. Javadalma: 103 kalangya és 8 hectoliter buza; 50 kalangya zab; 34 szekér fa; 14 tenyeres napszám; 20 igás napszám: 76 frt. 86 kr. készpénz; 1 hold 726 négysz. öl első, 1 hold 1152 □ öl másod, 6 h. 1413 □ öl harmadoszt. szántó; 3 hold 784 □ öl első-, 720 □ öl másod-, 1170 □ öl harmadoszt kaszáló haszonélvezete. Tisztességes lakás, szép gyümölcsös, veteményes kerttel. A lelkési teendőkon kívül a tanítás is kötelessége lesz a lelkésznek. Pályázati határnap jan. 31-ike. Folyamodványok a két utóbbira esp. t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvárt, decz. 16-án, 1876.

Nagy Péter,
erd. ev. ref. püspök.

A kándidációról most nem szólva, ez a papok osztályzása egy nagyon praktikus találmány és a protestantismus elveivel szépen meg is egyezik. Csak az a kár, hogy ha csináltunk 1-ső, 2, 3-ad osztályu papokat, hát ezen osztályoknak, valami szép hierarchikus elnevezést is kellett volna adnunk s aztán még valami megkülönböztető egyenruhát, meg titulusokat. Mert példának okáért vannak 1-ső 2, 3-ad osztályu távirda-, vagy adótisztek, de ezek külső jelvényeik, fizetésük, rangjukra nézve egymástól csakugyan különböznek is; de a fennen hirdetett szent nép és királyi papság 1-ső, 2, 3-ad osztályu kálvinista papja!!!... Én legalább máig sem tudom őket megkülönböztetni. Annál is inkább, mert én tisztelek, becsülök mindenféle helyes logikát, de azt a logikát, mely a papokat egy darabig képzettségük, azután az alsobb osztályoknál már okklájuk, illetőleg szerencsájük alapján osztályozza, azt a logikát sehogy se tudom a fejembe verni.

De mindezeket csak érinteni akartam, mert a törvény: törvény, s aztán az idei 2-ik ediczió némileg helyreütötte a logikán ejtett ezen csorbát. Elfelelte azonban megszabni a pátronusok szavazati jogát, e részben csak azt mondja az új papválasztási törvény XVI. fejezete 73. §. „a pátronusok az eddigi gyakorlat és mérték szerint érvényesítik szavazati jogukat vagy személyesen, vagy írásos felhatalmazással ellátott helyettesük által.”

Nó már kérem alássan! ki emlékezik minden egyház-községben az eddigi gyakorlat és mérték felől, mikor meglehet, hogy a pátronus soha, vagy nagyon régen, valamelyik öre által gyakorolta csak ezek jogát? S így aztán micsoda jog és gyakorlat és mérték szerint fog tehát a pátronus szavazni? Eligazítják azt az illető esperesek és papválasztási bizottságok, történvén aztán e részben furcsa dolgok. Így példának okáért egy bizonyos egyház-községben nem rég történt papválasztás alkalmával a két pátronus egyenként 20—20 szavazattal folyt be a választásba, míg ezzel szemben tudok egy más esetet, hol a pátronusnak — pedig igazi pátronus ám — egyetlen egy szavazati joga is konokul négáltatik a semmit sem fizető profanum vulgus által s ez a torzsalkodás 8 hó óta tartja függőben a papválasztást.

Ha jól emlékszem úgy 1861 óta általános szokásba jött volt a régi közzsínatokon a csiklandósabb kérdéseket, indítványokat ezen stereotip határozattal napolni el: „elhalasztatik az általános szervezésre.” Több versen hallottam néhai Bodola Sámuel püspök szájából, hogy ez a pátronusok kérdése is ilyen csiklandós, — vagy saját szavaival élve — „egy darázs-fészék, a melybe nyulni nem tanácsos a közzsínatoknak, mert a nyakába zúdithatja az egész rajt.” Figyelemmel kísértem, hogy miután az általános szervezés már bevégzett tényé lön, ezek közül az elnapolt kérdések közül került-e vagy egy a napi rendre? De alig találtam egy párt. Egy ilyen elnapolt kérdés ez a pátronusoké is; nem tudom elvesztette-e már darázs-fészék természetét; de nagyon üdvös volna végre valahára tisztázni azt. Én részemről nem félnék tőle ha igazságosan próbálnák megoldani. Ez pedig (nyíltan

kimondom, ha pereset kiáltanak is rám) csak úgy történetik meg, ha törvény által kimondatik, hogy: minden pátronus anynyi számu szavazati joggal bír, a hányszorosan fizeti az azon egyház-községbe szokásos kepet, vagy papbért tartozván az egyéb közterheket is azon arányban hordozni. Miért is ezennel indítványozom, hogy a mltagos állami ig. tanács terjeszzen a ker. közgyűlés elé egy novellát, mely a papválasztási törvényt ily értelemben módosítsa.

r. l.

A nagy-szebeni egyházmegyéből.

Bürkös, 1876. december 15.

Nem beszélek haszontalan dolgokat, sem hazugságot; legkevésbbé szándékom vádolni vagy apologiát írni. Az ügy komolysága és méltósága nem engedi meg az elsőt; a tényezőknak, viszonyoknak mentől több oldalú ismeretes szigoruan itéli el a másodikat. A társadalmi, állami és egyházi élet terén nincs helye sem a vádoskodásnak, sem az apologiának, nincs főként akkor, ha a honpolgárok egyenként és összesen megvannak győződve a haladás szükségességéről, megis tesznek mindent ennek valóstítására.

Megvagyok győződve, hogy az állami, egyházi és társadalmi életnek legbiztosabb hévmérője az, ha a különböző rétegek, vagy ezek képviselői erejüket, tehetségüket védbeszédre tartására forgácsolják szét, mint egy bebizonyítani igyekeznek, „ki a hibás.” Ebből következik a tulságos érzékenykedés, a valódi tényállás szem elől tévesztése, a legjobbaknak a küzdterről való visszavonulása. Nagyon rossz jel az, mikor a bizonyítás ereje abban kulminál, hogy ki a hibás, nem pedig abban, hogy mi a jó, mi a czélszerű; ez a sok minden között még azt is bizonyítja, hogy az argumentáló saját mulasztásainak fedezésére folyamodott e kényelmes expedienshez.

Ennek igazolására csak a népoktatás terén felmerült jelenetekből is lehet elég bizonyítékot találni. Általános elterjedett vád, hogy az oktatás ügy haladásának a felekezeti autonomia, féltékenység áll utjában, ezek miatt stagnál. Anélkül, hogy vád-, vagy védbeszédet írnek a tények logikájának alapján ezt határozottan tagadom, hangsulyozva azt, hogy az egyház, mint vallás-erkölcsi testület, társadalmi tényező is egyszersmind, természetes fejlődésében inkább conservatív, mint rohamosan haladó irányt követ, bár ha az államhozi viszonya subordinált, de azért ennek nem uszály hordozója, törekvése nem kizárólag állami, hanem inkább társadalmi czélok valóstítására, sőt legnagyobb mértékben az egyesek megszentelődésére irányul, vagy más szókkal a fő súlyt nem a hasznosságra, hanem az érzület tisztaságára s ebből folyó nemes tettekre helyezi, az egyház az ember értékét nem azután itéli meg, hogy mit végezhet, hanem azután, hogy milyen ő valóssággal.

Azt gondolom, hogy — legalább az én protestáns felfogásom szerint — a népoktatás terén az állam és egy-

ház közti abnormis viszonyoknak ez az alap oka, ezt megérteni, a két irányzatot összhangba hozni sem az állami sem az egyházi közegek nem kísértették meg, az idegenkedés, bizalmatlanság újabb meg újabb tápot nyert az adminisztrációban, a felmerült hiányok, fogyatkozások, — legtöbbször — kiméletlen megbírálásában. Szóljunk nyíltan és őszintén. A protestáns egyház már elveinél s irányzatánál fogva nem nyújthat segéd kezet az állami vagy bármiféle centralisatióra, perhorreskálja a népoktatási monopoliomot, ellene törekszik azon irányzatnak, mely a papokat, tanítókat, népnevelőket kizárólag állami hivatalnokoknak szeretné felavatni s így a nép élet testéből azokat ép úgy kiszakítaná, mint a törvényszéki hivatalnokokat, katonákat s bizonyos határok között még a politikai tisztviselőket is. Ne tagadjuk, hogy az 1868. évi népoktatási törvény szellemével ellenkezőleg az administratio terén, künn az életben épen ez az irány kezdett türelmetlenkedni, a népszerűség megnyerésének olcsó eszköze, az egyház, papok, felekezetek ocsárlása közforgalomba jött, már az alantos közigazgatási hivatalnokok is jogosítva érezték magukat — az általános ártól ragadtatva — az egyházat ignorálni, a papokat alantos közegeiknek tekinteni. Csak mi tudjuk, hogy mily küzdelmet és ostromot kellett kiállani, csak mi tudjuk, hogy mily metamorfosison mentek keresztül az ők kezeik között a hetenként hivatalosan beterjesztett iskolai kimutatások, hogy ez által saját mulasztásaikat fedezzék; volt alkalmunk megbotránkozni egyik vagy másik iskolai tanácsos azon naiv megjegyzésért, hogy a gyűlésen egymást megdicsérték, egy csomót hazudtak, fizetésüket kivették, nagy banquetet tartottak s e babérokon kipihenni haza jöttek; csak mi érezzük azt a maró gúnyt, mikor a szolgabíró vagy árvaszéki ülnök az anyakönyvekkel a faluházához czitáltatott, hogy abból adatokat szedjen ki, csak mi neveltünk fájdalmasan azon komikus eset felett, midőn az illető hivatalnok bizva emlékező tehetségében a kiszolgáltatót adatokat nem jegyezte fel s így feledékenységének s az ebből következett zavarnak impertinens okozójává az egyházat és a papokat tette, csak mi tudjuk mibe kerül határozott álláspontot foglalni el akkor, midőn a sorozó commissio egyik vagy másik felekezet anyakönyvi kivonatának hitelessége felett kételyt támasztva mindenik egyház papját az anyakönyvekkel együtt maga elébe citáltatni véleményezi, csak mi fogjuk fel annak horderejét, mit teszen e jogosultságot kétségbe vonva így szólani: készséggel szolgálók felvilágosítással, készséggel bocsátom saját irodámban az anyakönyveket rendelkezés alá, de ennél többet nem tehetek. *)

(Vége következik.)

r. l.

K Ü L F Ö L D.

Helvétia.

Helvéciában közelebről élénk mozgalom indult meg, melynek célja társadalmi uton oda hatni, hogy vasárna-

*) Törszűke miatt ez érdekes levél vége, kivételesen, a következő számra marad. Szerk.

pokon minden világi foglalkozások szüneteljenek. E mozgalom központja a Kálvin városa, Genf, hól még szep-tember havában e tárgyban congressus tartatott, mely egy központi lekomitét szervezett s azon utasítással küldötte ki, hogy a különböző protestáns népek között létrehozandó nemzetközi szövetség tervén dolgozza ki. A tervezett közelebről elkészült s hangsúlyozva, hogy a vasárnap, mint a munka napjai után a nyugalom napja, isteni eredetű intézmény, az egyesület feladatát s törekvését a következőkben körvonalozza. Az alakulandó egyletek köteleessége mindenütt, a rábeszélés és meggyőzés szolid fegyverével, arra munkálni, hogy a hivek buzgon megtartsák s megünnepeljék a vasárnapot s oda hatni, hogy erre azoknak is mód és alkalom nyitassék, főként a gyári munkásoknak, kik eddig ezt nem teheték. Fölszólítandók az egyes államkormányok, nem arra hogy e végett kényszerít alkalmaznak, hanem arra hogy intézkedéseik által e törekvéshez, mint a közérköles örei, segédkezet nyujtsanak. A különböző országokban ez irányban munkáló fiok-egyletek létrehozandók, melyek a különböző helyi viszonyok szerint szervezik magokat, mint a nemzetközi szövetség kiegészítő részei. Az egyesület élén áll egy központi komité, melynek tagjai a különböző országokból a különböző nemzetiségek egy, vagy két küldöttje. E komité, két évenként közgyűlést tart. Az első közgyűlés 1877-ben lesz összehívva.

Franciaország.

A francia közoktatásügyi miniszter terve szerint a francia ref. egyház központjává kell tenni Párist s e végett Montaubanból a prot. theol. fakultás oda áthelyezendőt. E kérdésben két párt alakult, mely élénk vitákat folytat. A nagy hírű Pressensé az áthelyezés mellett nyilatkozott, „mert — ugymond — a prot. tudományosság számára egy hatalmas, központot kell teremteni Párisban, az értelmi munka az imposans műhelyében.“ A montaubani tanárok egy része az áthelyezést hevesen ellenzi s tiltakozást tett közelebről közzé. Alakult e kérdésben egy középpárt is, mely álláspontját így körvonalozta: „Mit kívánunk mi? Azt-e hogy elejtessék a párisi fakultás eszméje? Telyességgel nem. Hanem azt, hogy oly helyzetbe jussunk a minőt az ország katolikussai élveznek. Azoknak theol. fakultásaikon kívül, vannak seminariumaik is, melyekben lelkészeiket kiképzik. Azt ohajtjuk mi is, hogy legyen Párisban egy theol. fakultás, seminarium nélkül, egy protestáns Sorbonne, melyben a ref. theologia, mint tudomány, kultiváltassók. Legyen kiegészítő része a párisi állami egyetemnek. A tanárok lehetnek, sőt legyenek különböző irányzatnak képviselői, hogy a protestantizmus nagy kérdései minden oldalról meg legyenek világítva s fölfejtve. A practica theologia intézete maradjon Montaubanban s a leendő lelkészek ott nyerjenek gyakorlati kiképzést, s az ott nyerendő bacha-laureatusi diploma alapján léphessenek lelkészi hivatalba, míg a tudori rangot adja a párisi fakultás.“

Olaszország.

Mióta az olasz tartományok Róma járma alól fölszabadulva, szabad és alkotmányos királysággá egyesültek, a nagy és dicsó multu Vald-féle gyülekezetek, a piemonti völgyekben, rendkívüli buzgalmat fejtenek ki az evangéliumi világosság terjesztésében, egész Olaszországban. Szerveztek egy népes bizotságot, mely munkásságát az egész országra kiterjeszti s a piemont-ligoriái, a lombard-velencei, a toscanai, a roma-nápolyi, s a sicíliai kerületekben meglepő sikerrel dolgozik. E bizotság vezetése s felügyelete alatt

